

HLUTI GILDANDI ADALSKIPULAGS

- DEILISKIPULAGSSVÆÐI**
- UNDIRGÖNG
 - AKSTURSUNDIRGÖNG
 - HRINGTORG

Deiliskipulag þetta sem fengið hefur meðferð í samræmi við ákvæði 41. gr. skipulagslaga nr. 123/2010 var samþykkt í _____ þann _____ 20__ og í _____ þann _____ 20__.

Tillagan var auglýst frá _____ 20__ með athugasemdafresti til _____ 20__.

Auglýsing um gildistöku deiliskipulagsins var birt í B-deild Stjórnartíðinda þann _____ 20__.

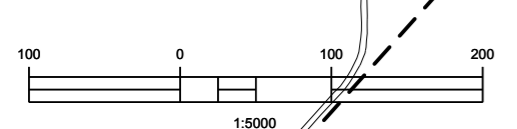
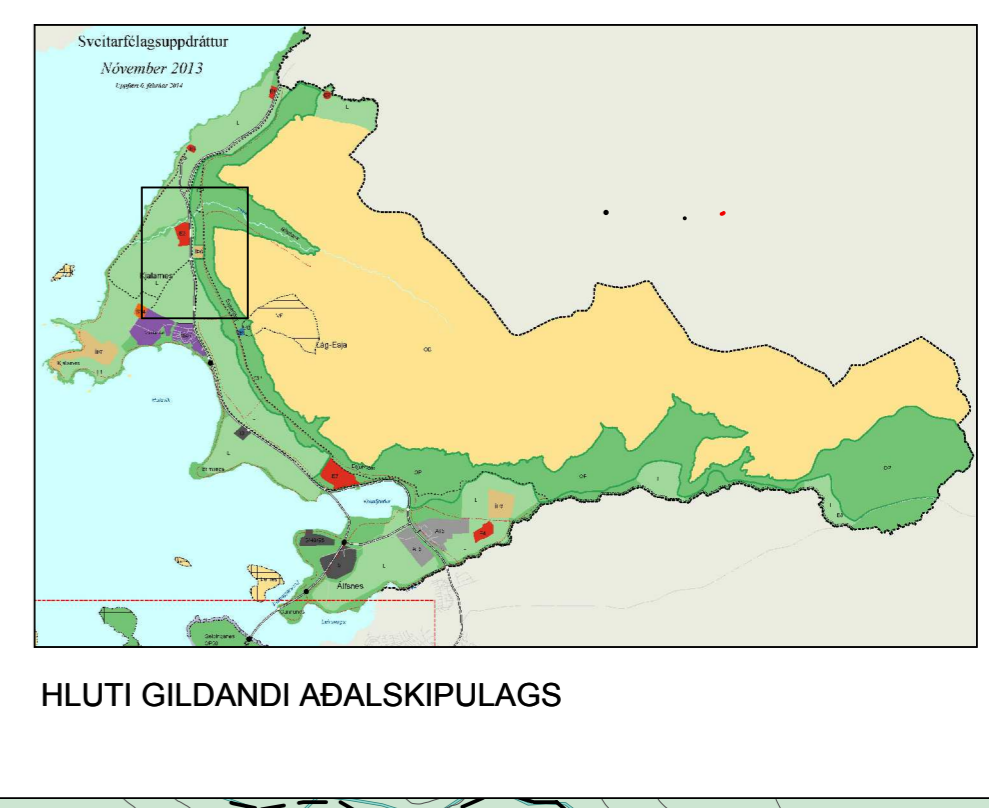
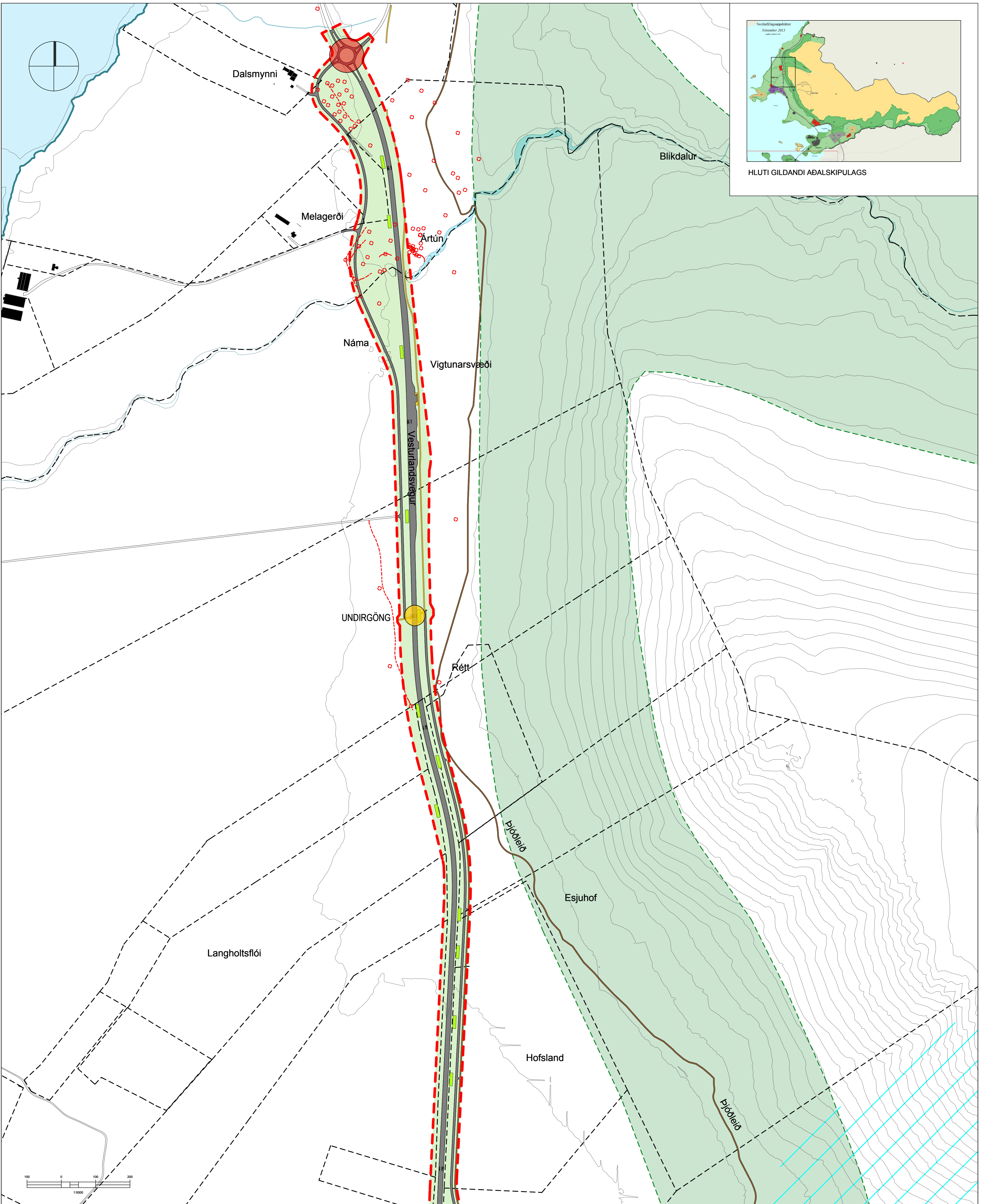
Sjá einnig greinargerð, skilmála og umhverfisskýrslu Vesturlandsvegur frá Leirvogsá að Hvalfjörðarvegi dags. 06.03.2018. og skýrslu nr. 189. Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegur frá Leirvogsá að Hvalfróði, Borgarsögusafn Reykjavíkur 2018.

VESTURLANDSVEGUR
ESJUMELAR - HVALFJÖRÐUR
DEILISKIPULAG - TILLAGA

KVARDI-A1: 1:15000	TEIKN NR: 1 AF 5
DAGS: 06.03.2018	HANNAÐ: fk/ha
FLOKKUR: 0000-reyk_A	TEIKNAD: ha/er
SKRÁ: 16194-DSK.dwg	VERKNR: 16194

	SKIPULAGSMÖRK		GÖNGU- OG HJÓLASTÍGUR		MINJAR
	BYGGINGAR		REIÐLEIÐ		LOKANIR VEGA OG SLÓÐA
	LÓÐARMÖRK		HRINGTORG	Sjá einnig greinargerð, skilmála og umhverfisskýrslu Vesturlandsvegur frá Leirvögsá að Hvalfjarðarvegi dags 06.03.2018, og skýrslu nr. 189 Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegur frá Leirvögsá að Hvalfirði, Borgarsögusafn Reykjavíkur 2018.	
	VESTURLANDSVEGUR		UNDIRGÖNG		
	ABRIR VEGIR		AKSTURSUNDIRGÖNG		

Deiliskipulag þetta sem fengið hefur meðferð í samræmi við ákvæði 41. gr. skipulagslaga nr. 123/2010 var samþykkt í _____ 20__ og í _____ þann _____ 20__.

Tillagan var auglýst frá _____ 20__ með athugasemdafresti til _____ 20__.

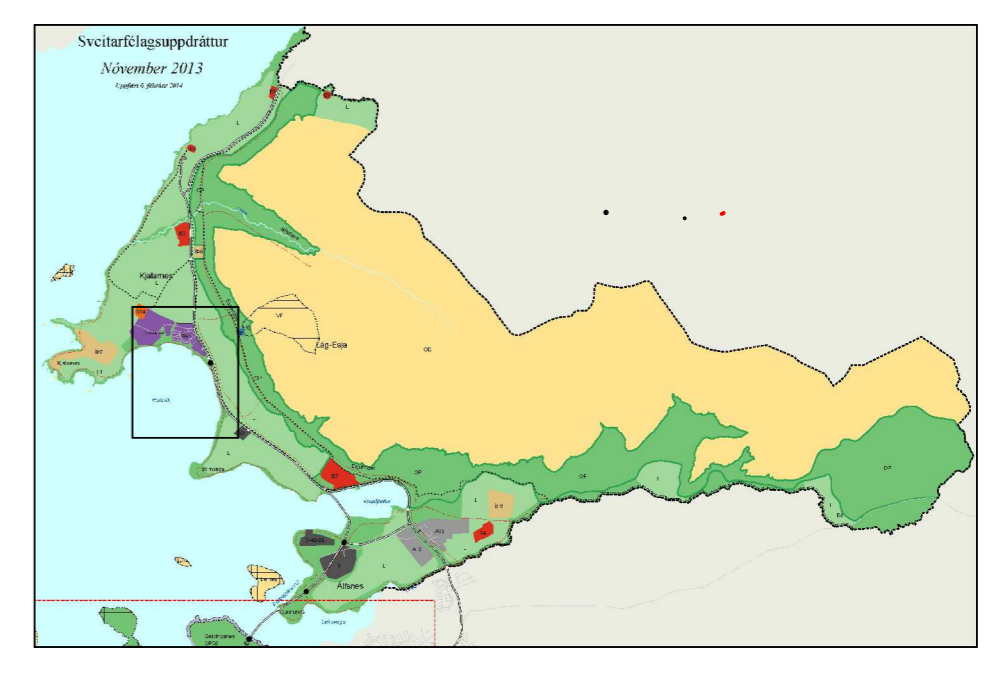
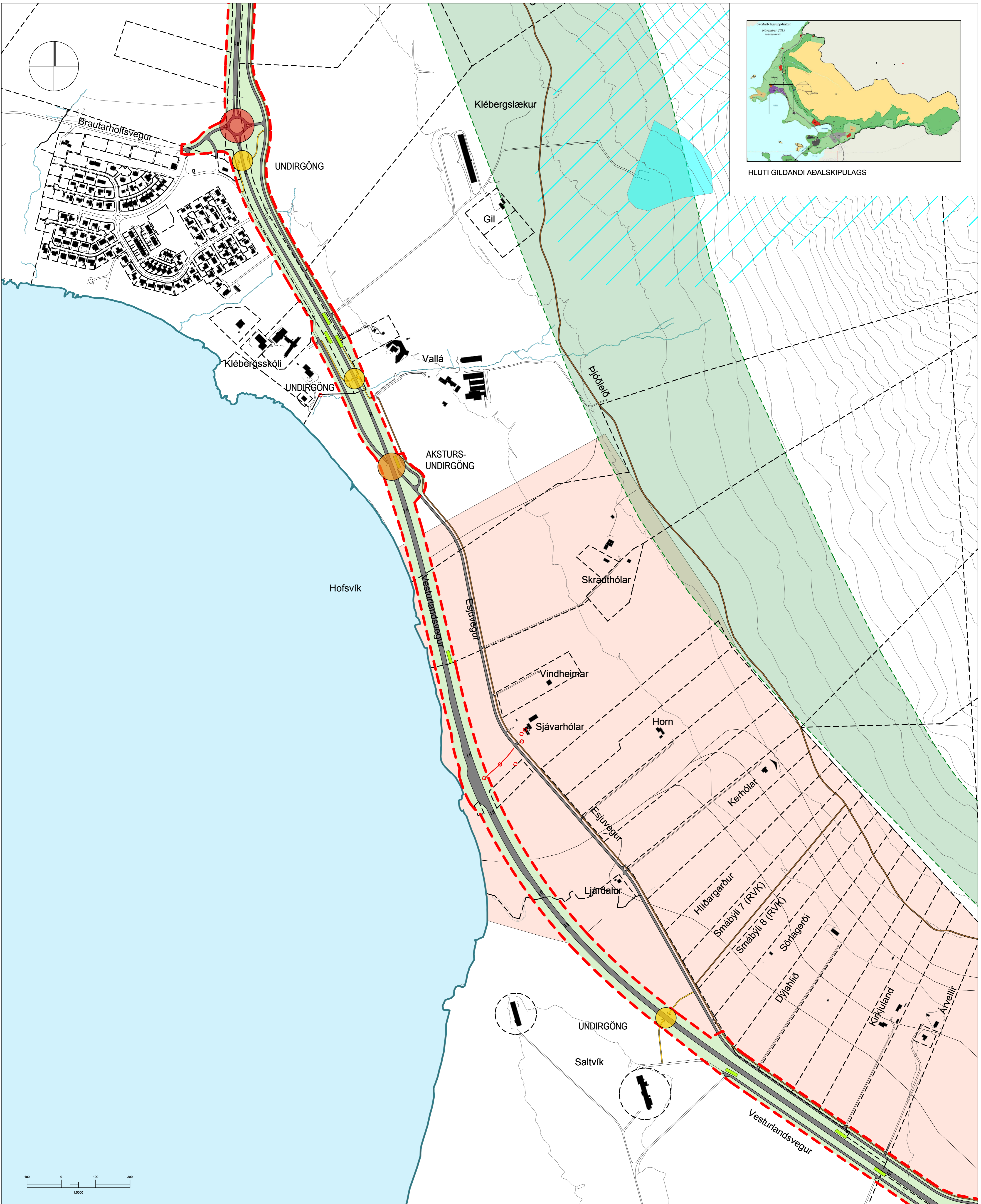
Auglýsing um gildistöku deiliskipulagsins var birt í B-deild Stjórnartíðinda þann _____ 20__.

VESTURLANDSVEGUR
GRUNÐARHVERFI - HVALFJÖRÐUR
DEILISKIPULAG - TILLAGA

KVARDI-A1: 1:5000	TEIKN NR: 5 AF 5
DAGS: 06.03.2018	HANNAÐ: fk/hn
FLOKKUR: 0000-reyk_A	TEIKNAD: hn/er
SKRÁ: 16194-DSK.dwg	VERKNR: 16194

	SKIPULAGSMÖRK		GÖNGU- OG HJÓLASTÍGUR		MINJAR
	BYGGINGAR		REIÐLEIÐ		LOKANIR VEGA OG SLÖÐA
	LÓÐARMÖRK		HRINGTORG		HÆTTUMAT
	VESTURLANDSVEGUR		UNDIRGÖNG		
	ABRIR VEGIR		AKSTURSUNDIRGÖNG		
	VATNSVERND		GRANNSVÆÐI		

Sjá einnig greinargerð, skilmála og umhverfisskýrslu Vesturlandsvegur frá Leirvogsa að Hvalfjarðarvegi dags 06.03.2018, og skýrslu nr. 189 Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegur frá Leirvogsa að Hvalfróð, Borgarsögusafn Reykjavíkur 2018.

Deiliskipulag þetta sem fengið hefur meðferð í samræmi við ákvæði 41. gr. skipulagslaga nr. 123/2010 var samþykkt í _____ þann _____ 20__ og í _____ þann _____ 20__.

Tillagan var auglýst frá _____ 20__ með athugasemdafrest til _____ 20__.

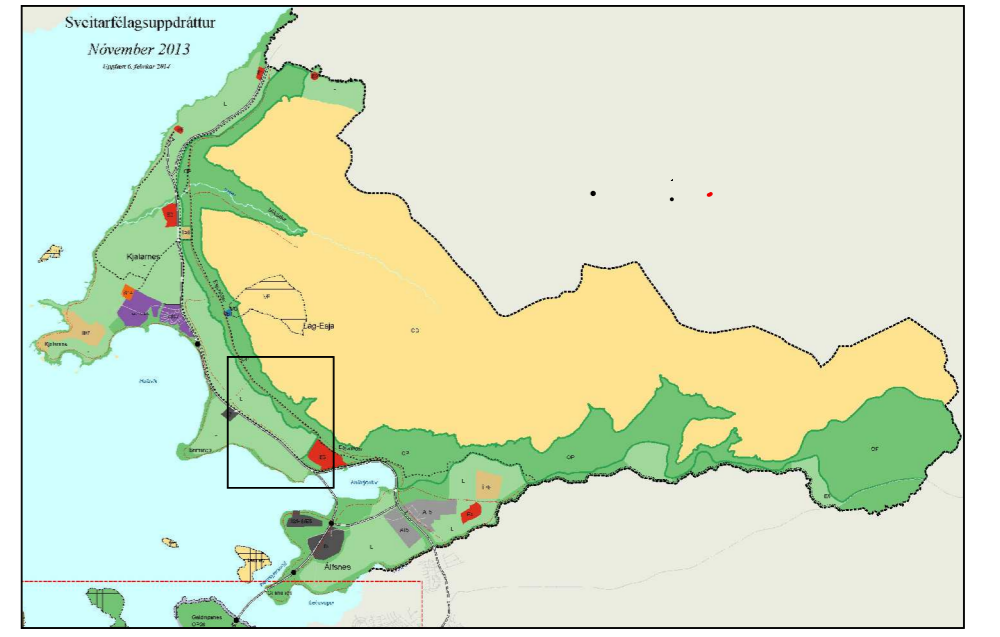
Auglýsing um gildistöku deiliskipulagsins var birt í B-deild Stjórnartíðinda þann _____ 20__.

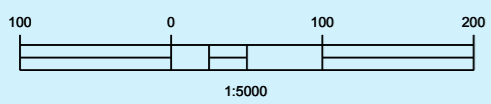
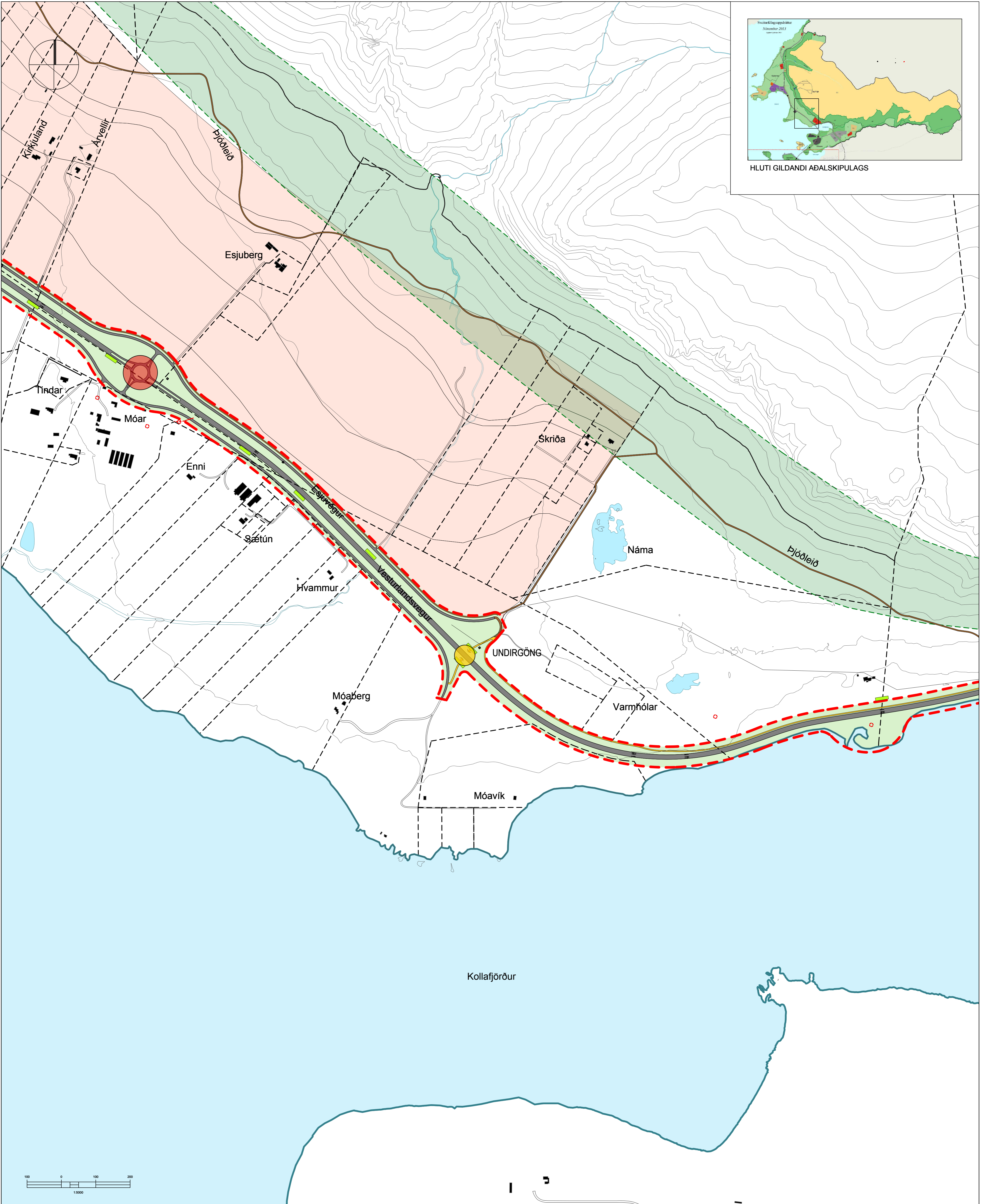
VESTURLANDSVEGUR
SALTVÍK - GRUNÐARHVERFI
DEILISKIPULAG - TILLAGA

KVARDI-A1: 1:5000	TEIKNR: 4 AF 5
DAGS: 06.03.2018	HANNAÐ: fk/hn
FLOKKUR: 0000-reyk_A	TEIKNAD: hn/er
SKRÁ: 16194-DSK.dwg	VERKNR: 16194

HLUTI GILDANDI AÐALSKIPULAGS

	SKIPULAGSMÖRK		GÖNGU- OG HJÓLASTÍGUR		MINJAR
	BYGGINGAR		REIÐLEIÐ		LOKANIR VEGA OG SLÖÐA
	LÓBARMÖRK		HRINGTORG		HÆTTUMAT
	VESTURLANDSVEGUR		UNDIRGÖNG		
	ABDRIR VEGIR		AKSTURSUNDIRGÖNG		
			GRÆNI TREFILLINN		

Sjá einnig greinargerð, skilmála og umhverfisskýrslu Vesturlandsvegur frá Leirvögsá að Hvalfjarðarvegi dags. 06.03.2018, og skýrslu nr. 189. Fomleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegur frá Leirvögsá að Hvalfirði, Borgarsögusafn Reykjavíkur 2018.

Deiliskipulag þetta sem fengið hefur meðferð í samræmi við ákvæði 41. gr. skipulagslaga nr. 123/2010 var samþykkt í _____ þann _____ og í _____ þann _____.

Tillagan var auglýst frá _____ 20____ með athugasemdafrest til _____ 20____.

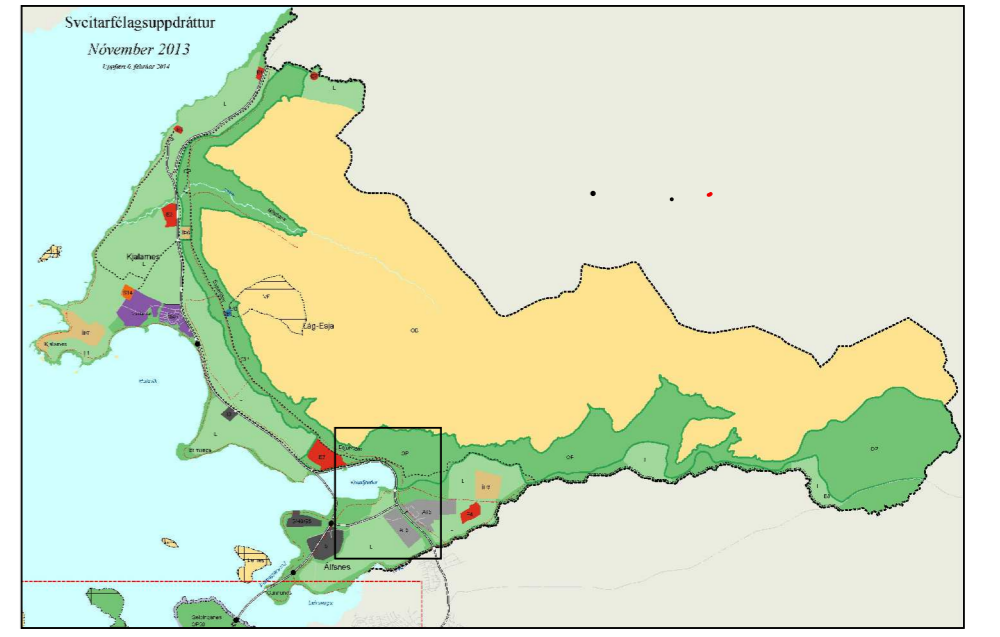
Auglýsing um gildistöku deiliskipulagsins var birt í B-deild Stjórnartíðinda þann _____ 20____.

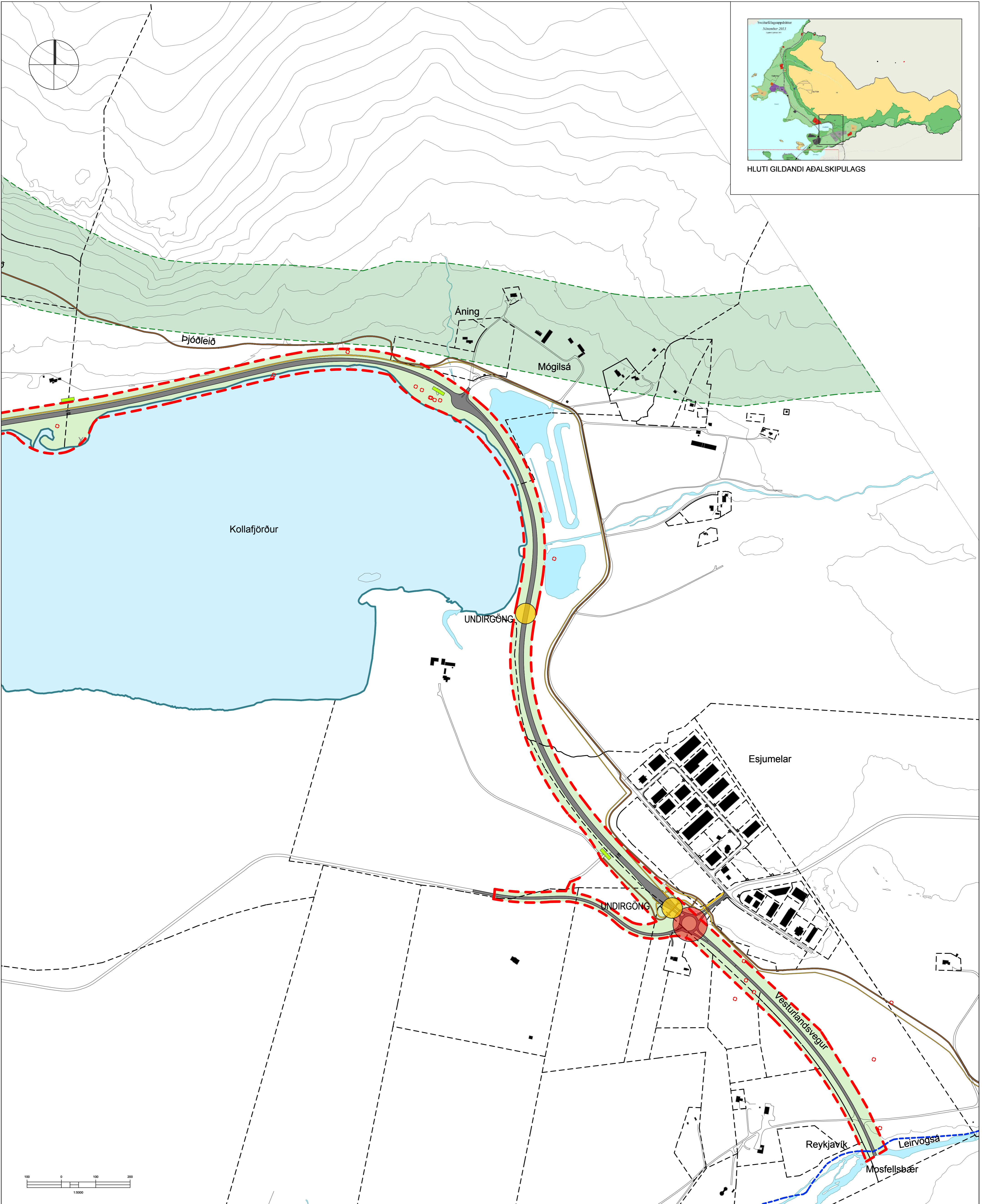
VESTURLANDSVEGUR
KOLLAFJÖRÐUR - SALTVÍK
DEILISKIPULAG - TILLAGA

KVARDI-A1: 1:5000	TEIKN NR: 3 AF 5
DAGS: 06.03.2018	HANNAÐ: fk/hn
FLOKKUR: 0000-reyk_A	TEIKNAD: hn/er
SKRÁ: 16194-DSK.dwg	VERKNR: 16194

HLUTI GILDANDI AÐALSKIPULAGS

	SKIPULAGSMÖRK		GÖNGU- OG HJÓLASTÍGUR		MINJAR
	BYGGINGAR		REIÐLEIÐ		LOKANIR VEGA OG SLÓÐA
	LÓÐARMÖRK		HRINGTORG		SVEITARFÉLAGAMÖRK
	VESTURLANDSVEGUR		UNDIRGÖNG	Sjá einnig greinargerð, skilmála og umhverfisskýrslu Vesturlandsvegur frá Leirvogssá að Hvalfjarðarvegi dags 06.03.2018, og skýrslu nr. 189 Forleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegur frá Leirvogssá að Hvalfirði, Borgarsögusafn Reykjavíkur 2018.	
	ABRIR VEGIR		AKSTURSUNDIRGÖNG		
			GRÆNI TREFILLINN		

Deiliskipulag þetta sem fengið hefur meðferð í samræmi við ákvæði 41. gr. skipulagslaga nr. 123/2010 var samþykkt í _____ þann _____ og í _____ þann _____.

Tillagan var auglýst frá _____ 20 _____ með athugasemdafrest til _____ 20 _____.

Auglýsing um gildistöku deiliskipulagsins var birt í B-deild Stjórnartíðinda þann _____ 20 _____.

VESTURLANDSVEGUR
ESJUMELAR - KOLLAFJÖRÐUR
DEILISKIPULAG - TILLAGA

KVARDI-A1: 1:5000	TEIKN NR: 2 AF 5
DAGS: 06.03.2018	HANNAÐ: fk/hn
FLOKKUR: 0000-reyk_A	TEIKNAD: hn/er
SKRÁ: 16194-DSK.dwg	VERKNR: 16194

Reykjavíkurborg

Skipulagsfulltrúi

Vesturlandsvegur frá Leirvogsa að Hvalfjarðarvegi

DEILISKIPULAG

Greinargerð, skilmálar og umhverfisskýrsla

Lögð fram skv. 41. gr. skipulagslaga 123/2010 og 6. gr. laga um umhverfismat áætlana 105/2006.

Dags. 16.03 2018

Efnisyfirlit

1	INNGANGUR	5
1.1	Markmið skipulagsgerðar	5
1.2	Samráð	5
1.3	Afmörkun	7
2	FORSENDUR	8
2.1	Lýsing á umhverfi og staðháttum – núverandi ástand	8
2.2	Umferð	8
2.3	Umferðaröryggi	9
2.4	Hljóðvist	11
2.5	Hættumat	11
2.6	Starfsemi og byggð	11
2.7	Minjar	11
3	SKIPULAGSLEG STAÐA/TENGL VIÐ AÐRAR ÁÆTLANIR	13
3.1	Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030	13
3.2	Gildandi deiliskipulag - Vesturlandsvegur frá Kollafirði að Tíðaskarði 1973	13
3.3	Aðliggjandi deiliskipulagsáætlanir	14
4	YFIRLIT YFIR BREYTINGAR	16
5	DEILISKIPULAG	17
5.1	Vesturlandsvegur	17
5.2	Vegamót	19
5.3	Hlíðarvegir	19
5.4	Leiðir gangandi og hjólandi	19
5.5	Reiðleiðir	20
5.6	Undirgöng	21
5.7	Viktarplan	21
5.8	Biðstöðvar strætó	21
5.9	Áningarstaðir	21
6	UMHVERFISSKÝRSLA	22
6.1	Umhverfismat áætlana	22
6.2	Umhverfismat	24
6.2.1	Landnotkun	24
6.2.2	Náttúrufar	24
6.2.3	Landslag og ásýnd lands	24
6.2.4	Vatnafar og vatnsgæði	25
6.2.5	Minjar	25
6.2.6	Hljóðvist	27
6.2.7	Umferðaröryggi	29
6.2.8	Náttúruvá	30
6.3	Niðurstaða umhverfismats og eftirfylgni	32

Samþykktir

Deiliskipulag þetta, sem auglýst hefur verið skv. 41. gr. skipulagslaga nr. 123/2010 og 6. gr. laga um

umhverfismat áætlana 105/2006 frá _____ til _____ var samþykkt í

_____ þann _____ og í _____ þann _____

Deiliskipulag þetta öðlaðist gildi með auglýsingu í B-deild Stjórnartíðinda þann _____

Samantekt

Drögg

1 INNGANGUR

Reykjavíkurborg og Vegagerðin hafa unnið sameiginlega að gerð deiliskipulagsins fyrir Vesturlandsveg frá Leirvogsa, við sveitarfélagsmörk Mosfellsbæjar að Hvalfjarðarvegi og næsta umhverfi hans. Deiliskipulagið er unnið skv. skipulagslögum nr. 123/2010. Breyting á Vesturlandsvegi fellur undir lið 13.02 í 1. viðauka laga um mat á umhverfisáhrifum nr. 106/2000. Framkvæmdin er því tilkynningaskyld skv. flokki B, þar sem um breytingar eða viðbætur við matskylda framkvæmd skv. flokki A er að ræða. Deiliskipulagið, sem er undanfari þessarar framkvæmdar, er því háð umhverfismati skv. lögum um umhverfismat áætlana nr. 105/2006. Deiliskipulag þetta kemur í stað núverandi deiliskipulagsuppráttar sem er frá árinu 1973.

1.1 Markmið skipulagsgerðar

Markmið deiliskipulagsins er að vegurinn verði endurbættur til að auka umferðaröryggi, greiða fyrir umferð og fækka tengingum á veginum með gerð hliðarvega fyrir umferð að húsum og túnum. Gerður verður 2+1 vegur en samkvæmt skipulaginu er tekið er frá rými fyrir 2+2 veg til lengri framtíðar á hluta kaflans (frá framtíðartengingu Sundabrautar og að Hvalfjarðarvegi). Deiliskipulagið nær yfir um 14 km kafla frá Hvalfjarðarvegi í norðri og að sveitarfélagsmörkum Reykjavíkur og Mosfellsbæjar í suðri. Fyrirhugaðar framkvæmdir (sem eru áætlaðar á næstu árum skv. Vegagerðinni) við breikkun vegarins ná til um 13 km kafla frá Hvalfjarðarvegi að Esjumelum í núverandi vegastæði Vesturlandsvegar. Í deiliskipulaginu er fjallað um gerð vegar, útfærslu vegamóta, hliðarvega, stíga, undirganga, biðstöðva strætó og áningarstaða. Einnig er skilgreint heildstætt yfirlit yfir tengingar fyrir hliðarvegi og líklega legu göngu-, hjóla- og reiðstíga.

1.2 Samráð

Í vinnu við deiliskipulagið og á auglýsingatíma deiliskipulagsins hefur verið haft samráð við ýmsa hagsmunaaðila sem hafa tengingu við deiliskipulagssvæðið s.s:

- Íbúasamtök Kjalarnes
- Reiðveganefnd í Kjalarnesþingi hinu forna
- Hestamannafélagið Hörður
- Veitur

Eftirfarandi deildir og svið Reykjavíkurborgar:

- Samgöngudeild umhverfis- og skipulagssviðs
- Heilbrigðiseftirlitið
- Skrifstofa framkvæmda og viðhalds hjá umhverfis- og skipulagssviði

- Skrifstofa náttúru og garða hjá umhverfis- og skipulagssviði

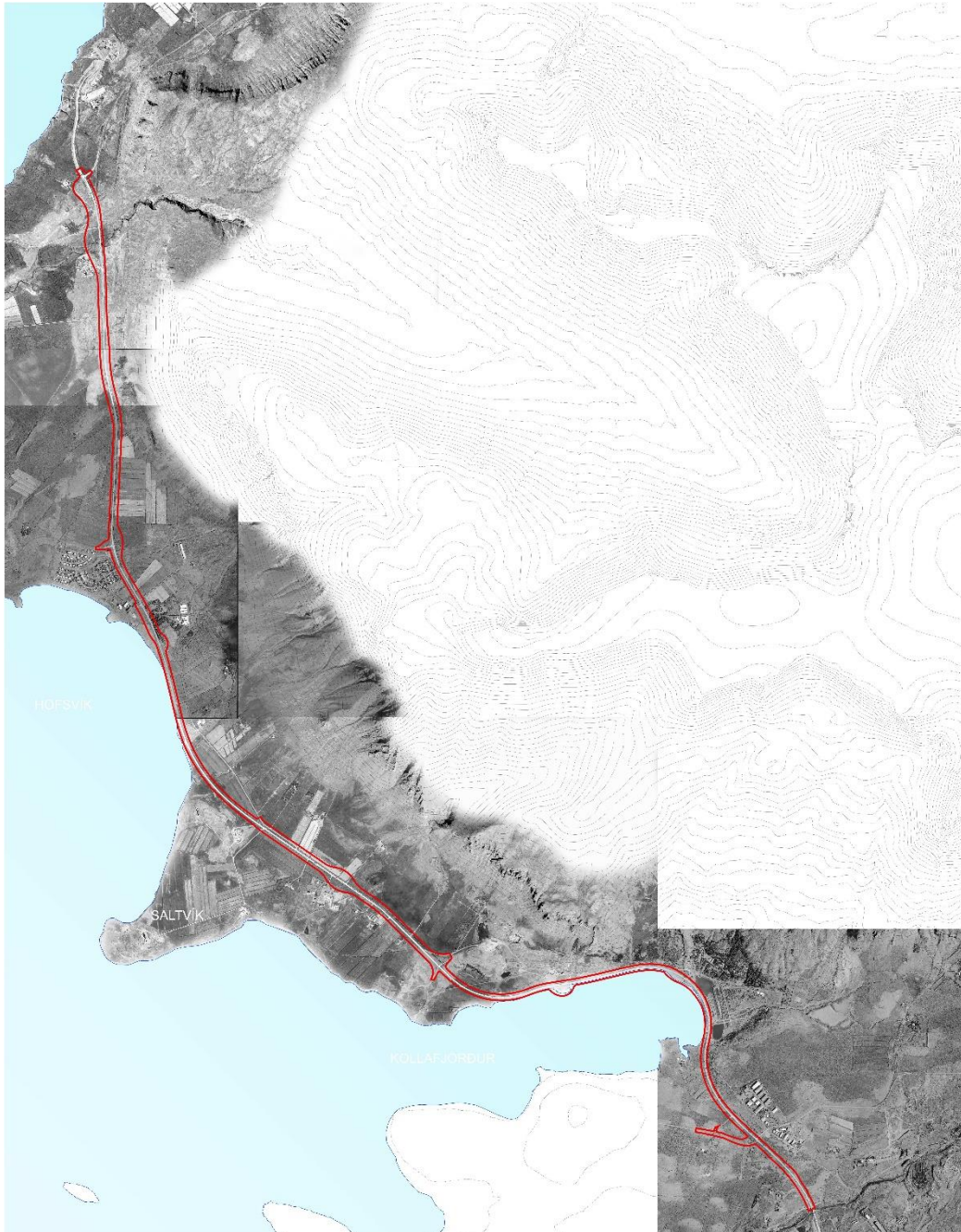
Helstu umsagnaraðilar við deiliskipulagið eru eftirfarandi:

- Skipulagsstofnun
- Hverfisráð Kjalarnes
- Veðurstofan
- Strætó BS
- Umhverfisstofnun
- Minjastofnun Íslands
- Borgarsögusafn Reykjavíkur
- OR/Veitur
- Mosfellsbær
- Fiskistofa
- Landsamtök hjólreiðarmanna

DRÖG

1.3 Afmörkun

Deiliskipulagssvæðið nær yfir núverandi vegstæði Vesturlandsvegur á 14 km kafla sem nær frá sveitarfélagsmörkum Reykjavíkur og Mosfellsbæjar að gatnamótunum við Hvalfjarðarveg. Skipulagsmörkin elta veghelgunarsvæði Vesturlandsvegur, hliðarvegi og göngu- og reiðleiðir meðfram þeim. Skipulagsmörkin eru því breytileg á sumum stöðum eins og við vegamót og undirgöng til að ná yfir það svæði sem þarf að raska eða eiga við.

MYND 1 Afmörkun skipulagssvæðisins.

2 FORSENDUR

2.1 Lýsing á umhverfi og staðháttum – núverandi ástand

Deiliskipulagssvæðið er á um 14 km kafla á Vesturlandsvegi og eru um 40 vegamót, tengingar, þveranir o.fl. á þessum kafla. Á stærstum hluta vegarins er leyfður hámarkshraði 90 km en á stuttum kafla við Grundarhverfi er 70 km hámarkshraði. Ein akrein er í hvora akstursstefnu á veginum og enginn aðskilnaður á milli akstursstefna.

Reiðleið á skipulagssvæðinu fylgir ýmist gamla þjóðveginum eða öðrum hliðarvegum en er á malarstíg frá Stekkjarvegi að Kirkjulandsvegi en þar færast reiðleiðin yfir á Esjuveg og er á honum að Vallá. Norðan við Vallá færast reiðleiðin yfir á slóða meðfram veginum og fylgir Vesturlandsvegi að gamla veginum við Hvalfjörð.

Engir hjóla- eða göngustígar eru innan deiliskipulagssvæðisins í dag.

Ein strætóstoppistöð er innan deiliskipulagsmarkanna, við Esjumela. Stoppistöðvar sem eru utan skipulagsmarkanna en tengjast Vesturlandsvegi eru við Esjurætur og þrjár við Vallargrund í Grundarhverfi.

2.2 Umferð

Árið 2016 var meðalumferð bíla á Vesturlandsvegi eftirfarandi (upplýsingar af heimasíðu Vegagerðarinnar):

	¹ ÁRSDAGSUMFERÐ [ÖKUTÆKI/SÓLARHR]	SUMARDAGSUMFERÐ [ÖKUTÆKI/SÓLARHR]	VETRARDAGSUMFERÐ [ÖKUTÆKI/SÓLARHR]
Þingvallavegur að Brautarholtsvegi	8.300	10.600	6.400
Brautarholtsvegur að Hvalfjarðarvegi	7.100	9.300	5.300

Að jafnaði er meiri umferð yfir sumartímann en yfir vetrartímann. Fram til ársins 2014 var lítil aukning á umferð á Vesturlandsvegi á deiliskipulagssvæðinu. Frá árinu 2014 jókst umferð um 5-13% á ári.

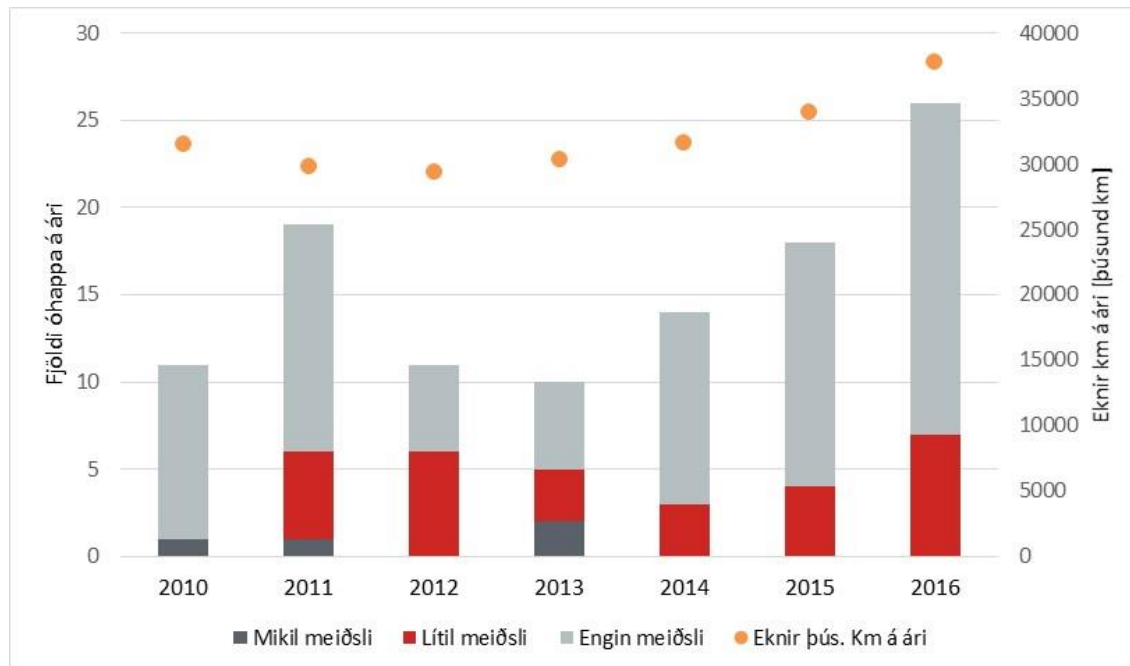
Ekki eru til upplýsingar um umferð gangandi, hjólandi né reiðmanna á stígum í nágrenni Vesturlandsvegur.

¹ Ársdagsumferð = meðalumferð á dag yfir árið
sumardagsumferð = meðalumferð á dag mánuðina júní, júlí, ágúst og september
vetrardagsumferð = meðalumferð á dag mánuðina janúar, febrúar, mars og desember

2.3 Umferðaröryggi

Mat á núverandi umferðaröryggi er unnið úr gögnum um umferðaróhöpp² og umferð 2010-2016 en þessar upplýsingar fengust frá Vegagerðinni. Allar upplýsingar hér á eftir um óhöpp, gerð þeirra og tíðni eru unnar upp úr þessum upplýsingum nema annað sé tekið fram.

Mynd 2 sýnir yfirlit um fjölda umferðaróhappa á Vesturlandsvegi, frá Esjumelum og að Hvalfjarðarvegi, á árunum 2010-2016. Fjöldi umferðaróhappa var breytilegur á milli ára en var þó áberandi mestur árið 2016. Sama ár var umferð um Vesturlandsveg meiri en árin á undan.

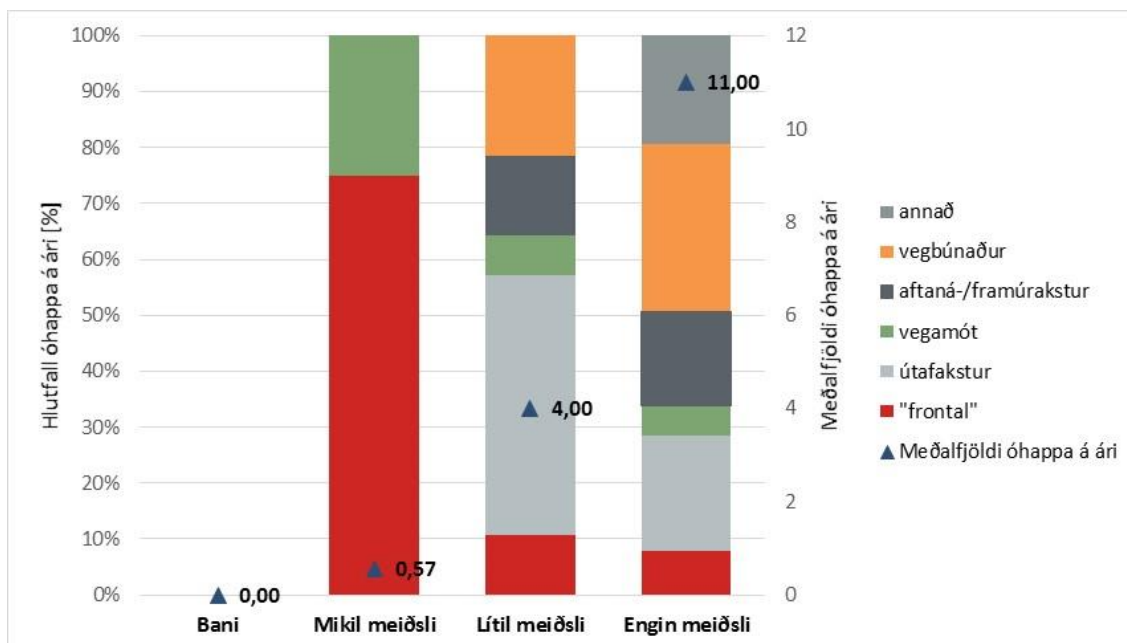

Mynd 2 Umferðaróhöpp á Vesturlandsvegi milli Esjumela (Norðurgrafarvegur) og Hvalfjarðarvegur árin 2010-2016.

Umferðaróhöppum var skipt upp í flokka eftir því með hvaða hætti þau urðu (sjá mynd 3). Fjögur alvarleg umferðarslys urðu á veginum, eða um 0,6 slys á ári þar sem mikil meiðsl hlutust. Þrjú voru þegar ökutæki mættust á beinum vegi og eitt var á vegamótunum við Hvalfjarðarveg (vegna vinstribeygju). Árlegur heildarfjöldi slysa (með meiðslum) er hins vegar um 4,6 að meðaltali og urðu þau flest vegna útafaksturs (um 41%) og tæp 20% þegar bílar mættust á beinum vegi. Ekkert banaslys varð á skoðunartímabilinu en banaslys varð á veginum í byrjun árs 2018 þegar fólksbíll og flutningabíll mættust á beinum vegi.

Algengustu umferðaróhöpp á veginum eru vegna útafaksturs (27%), þar á eftir ekið á vegbúnað (21%), síðan aftanákeyrslur (16%).

² Gerður er greinarmunur á umferðaróhöppum og slysum. Óhöpp eru öll óhöpp óháð því hvort einhver meiðist en slys eru þau óhöpp þar sem einhver meiðist.

Mynd 3 Meðaltal umferðaróhappa á Vesturlandsvegi 2010-2016 flokkuð eftir alvarleika og gerð, frá Kollafirði að Hvalfjarðarvegi.

Að meðaltali varð 15,6 umferðaróhapp á hverju ári á Vesturlandsvegi frá Esjumelum að Hvalfjarðarvegi þar af 4,6 umferðarslys með meiðslum. Þrátt fyrir það er óhappa- og slysatíðni vegkaflans á svipuðu róli og á öðrum stöðum á hringveginum. Líkleg skýring á því er að umferðarmagn vegarins er orðið það mikið að það er farið að hafa áhrif á hegðun ökumanna; umferðarmagnið dregur úr umferðarhraða og margir ökumenn veigra sér við að taka fram úr við þessar aðstæður. Við hærri umferðarmagn eru þó líkur á að slys verði alvarleg þegar þau verða þar sem meiri líkur eru á því að ökutæki sé að koma úr gangstæðri átt ef ökumenn fara yfir á öfugan vegarhelgmin (t.d. við útafakstur og framúrakstur).

Samantekt 2010-2016, unnið úr gögnum Vegagerðarinnar				
Heiti	Vegkaflí	Óhappa-tíðni	Slysa-tíðni	Tíðni banaslysa og slysa með meiriháttar meiðslum
Vesturlandsvegur; Norðurgrafarvegur - Hvalfjarðarvegur*	1-f5*, 1-f6	0,50	0,15	0,02
Vesturlandsvegur; Þingvallavegur - Hvalfjarðarvegur	1-f5, 1-f6	0,53	0,13	0,02
Allir þjóðvegir í dreifbýli		0,87	0,25	0,05
Hringvegurinn		0,80	0,21	0,05
Biskupstungnabraut - Þorlákshafnarvegur	1-d6	0,39	0,12	0,01
Þorlákshafnarvegur - Þrengslavegur	1-d8	0,74	0,22	0,04
Hvalfjarðarvegur - Borganes	1-g3, 1-g4	0,63	0,16	0,02
Snæfellsnesvegur - Hvítárvallavegur	1-g8	0,61	0,15	0,02
Dagverðareyrarvegur - Akureyri	1-p6	0,76	0,27	0,07

*Greining á slysatíðni á vegkafla 1-f5 byrjar við iðnaðarsvæði við Norðurgrafarveg (Esjumela)

Mynd 4 Óhappa- og slysatíðni vegkaflans sem er til skoðuna á Vesturlandsvegi samanborið við aðra þjóðvegi.

2.4 Hljóðvist

EFLA verkfræðistofa reiknaði hljóðstigi við Vesturlandsvegi m.v. núverandi umferð (ÁDU). Hljóðstig var reiknað samkvæmt reglugerð um hávaða nr. 724/2008. Á vegkaflanum reiknast hljóðstig við öll íbúðarhús innan marka þess sem reglugerðin kveður á um. Viðmiðunarmörk vegna umferðar ökutækja eru $L_{Aeq24} = 55$ dB við húsvegg. Nánar er fjallað um hljóðvist eftir breikkun Vesturlandsvegar í umhverfisskýrslu.

2.5 Hættumat

Hættumat hefur verið gert vegna ofanflóða fyrir Kjalarnes. Hættumat nær frá Stekk í norðaustri og rétt norðvestan við Skrauthóla. Hættusvæði C nær yfir um 1 km af Vesturlandsvegi, neðan Skrauthóla, Vindheima og Sjávarhóla. Nánar er fjallað um hættumat í umhverfisskýrslu.

2.6 Starfsemi og byggð

Á heimasíðu Reykjavíkurborgar kemur fram að Kjalarnes er fámennasta hverfið í Reykjavík en á sama tíma það lang stærsta að flatarmáli enda á sjálf Esjan heimilisfesti á Kjalarnesi. Á Kjalarnesi mætist sveit og borg en hverfið samanstendur af Grundahverfi og síðan dreifbýlinu sem nær frá Kollafirði og inn í Hvalfjörð. Talsverður landbúnaður er stundaður í hverfinu og eru verkefni margra íbúa þar harla ólík þeim viðfangsefnum sem flestir Reykvíkingar fást við á degi hverjum. En þó að íbúar séu fáir eru þeir kraftmiklir enda löng hefð fyrir ýmis konar félagslífi á Kjalarnesi. Í Grundahverfi er grunnskóli, Klébergsskóli en í hverfinu er einnig leikskóli, sundlaug, frístundaheimili og fleira. Fólkið á Kjalarnesi velur sér að búa á mörkum sveitar og borgar og fær í staðinn nálægð við náttúruna og mikið rými fyrir hvern og einn.

2.7 Minjar

Minjar eru þekktar á nokkrum stöðum innan deiliskipulagsins. Eftirfarandi upplýsingar eru fengnar frá Borgarsögusafni og miðast við að minjarnar séu innan við 50 m út frá miðlínu Vesturlandsvegar.

Ártún 125653-308

Gerð hefur verið skráning fyrir jörðina Ártún sem liggur frá Blikdalsmynni í sjó fram³. Skráðar hafa verið 53 minjar en þar er að finna bæði búsetu- og stríðsminjar. Ártún var talin lítil og kostarýr jörð. Hún var lengst af kirkjujörð frá Saurbæ. Jörðin fór í eyði árið 1956 en Ártúns er getið í Gíslamáldögum frá 1570 og síðar. Vesturlandsvegur liggur mjög nálægt gamla bæjarstæðinu. Þeim hluta jarðarinnar sem liggur fyrir ofan og austan við Vesturlandsveg virðist lítið sem ekkert hafa verið raskað frá því búskapur lagðist af. Þar er því að finna vel varðveittan bæjarhól þar sem tóftir síðasta bæjarins standa enn.

³ Fornleifaskráning jarðarinnar Ártúns á Kjalarnesi, Margrét Björk Magnúsdóttir, Reykjavík 2010. Minjasafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 153.

Mynd 5 Hlutverk minja, mynd úr fornleifaskráningu Ártúns

Réttin við Arnarhamar

Réttin er nálægt Vesturlandsvegi og hefur mikið gildi.

Smábýlið Grund (1920-1950)

Minjarnar sjást ekki, en gætu verið þarna undir og teljast væntanlega til fornleifa. Minjastofnun mun setja kröfur um meðhöndlun á þessum stað þegar til framkvæmda kemur.

Sjávarhólar – útihús

Við Sjávarhóla eru tveir minjastaðir, hvorutveggja eru tóftir útihúsa frá síðari hluta 19. aldar sem eru friðaðar. Ef væntanleg breikkun Vesturlandsvegar fer yfir þær, þarf að fara fram fornleifarannsókn á þeim.

Naust við Mógilsá

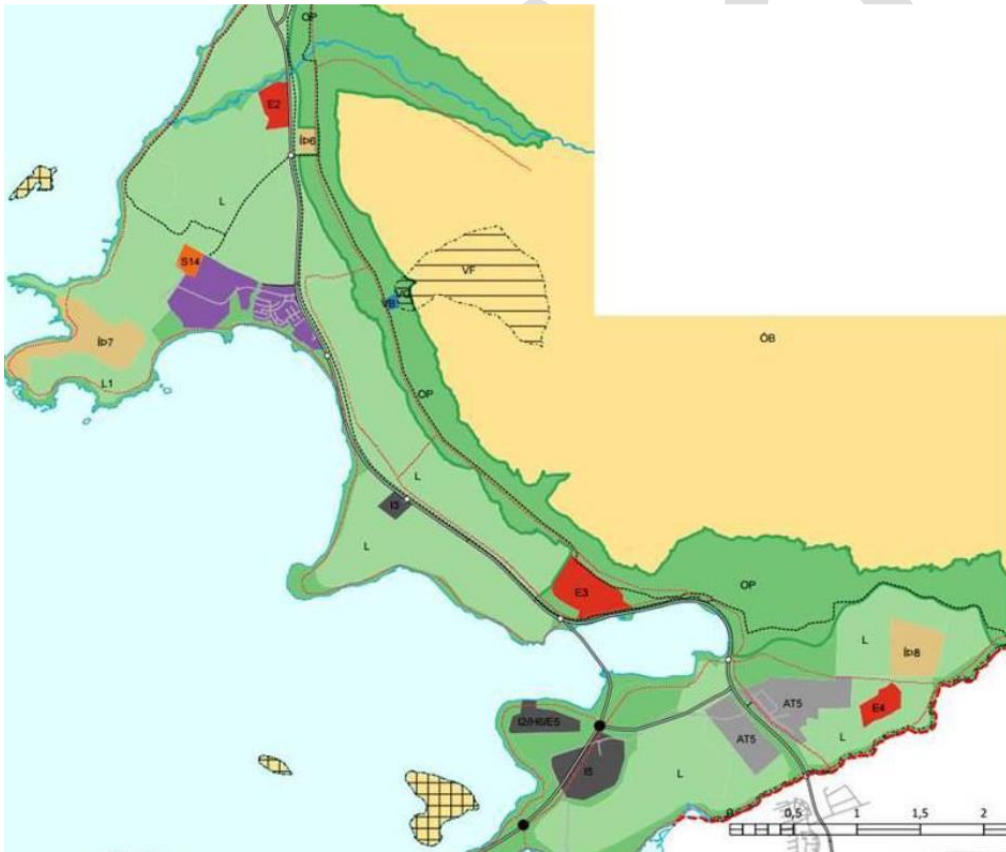
Við Mógilsá eru friðuð naust sunnan vegar á eyrinni sem eru mjög merkileg, þau eru ekki vel skráð og trúlega ekki rétt staðsett, skoða þarf þennan stað mjög vel. Við naustin er frekar þröngt en eini staðurinn á löngum kafla þar sem hægt er að komast að fjöru, greinilegt er að sjórinn er þarna að ganga á landið og spurning hvað sé hægt að gera til að vernda þennan stað.

3 SKIPULAGSLEG STAÐA/TENGLI VIÐ AÐRAR ÁÆTLANIR

3.1 Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030

Í aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 kemur fram að markmið fyrir borgarhlutann Kjalarnes, er m.a. endurskipulagning Vesturlandsvegur með mislægum vegamótum í framtíðinni og að tryggðar verði öruggari, greiðari og vistvænni samgöngur innan borgarhlutans með endurbótum á Vesturlandsvegi og síðar með gerð Sundabrautar. Jafnframt er eitt af markmiðunum að byggja upp göngu-, hjóla- og reiðstígakerfi sem verði hluti af heildstæðum stígakerfum borgarinnar.

Í aðalskipulagi Reykjavíkur, undir samgöngukaflanum, kemur fram að Vesturlandsvegur verði endurbættur með það að markmiði að auka umferðaröryggi og greiða umferð. Á skipulagstímabilinu er stefnt að 2+1 vegi og fækkun tenginga við þjóðveg með gerð hliðarvega. Samkvæmt samgönguáætlun er gert ráð fyrir framkvæmdum á tímabili áætlunarinnar (2019-2022).

Mynd 6 Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030.

3.2 Gildandi deiliskipulag - Vesturlandsvegur frá Kollafirði að Tíðaskarði 1973

Gildandi deiliskipulag er staðfest 13. mars 1973. Aðeins er um uppdrátt að ræða sem sýnir legu vegarins og fylgir engin greinargerð eða skilmálar. Uppdrátturinn verður felldur úr gildi við staðfestingu á nýju deiliskipulagi.

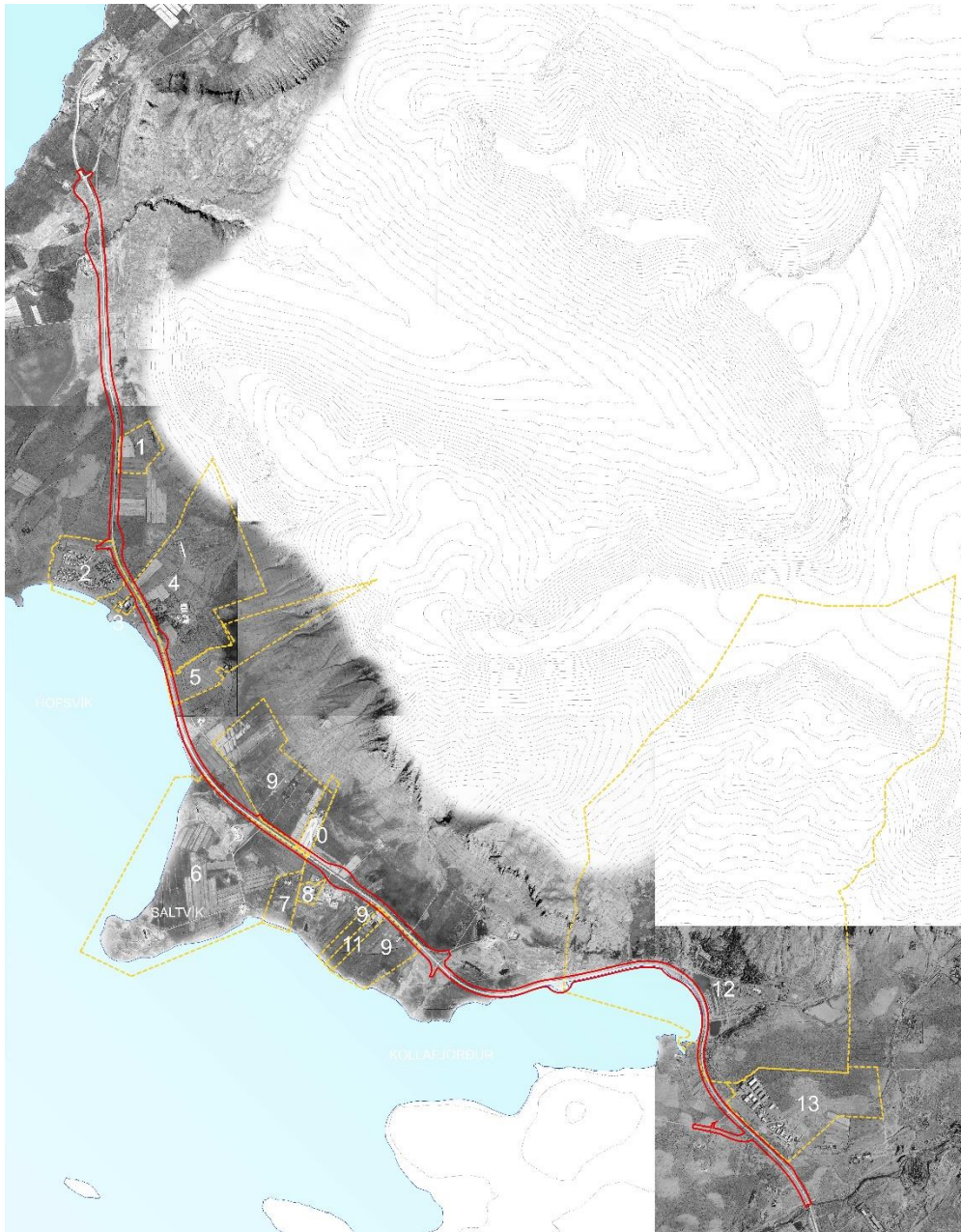
3.3 Aðliggjandi deiliskipulagsáætlanir

Eftirfarandi deiliskipulagsáætlanir eiga skipulagsmörk að eða yfir væntanlegu skipulagssvæði vegarins auk deiliskipulags sem mögulega verða fyrir áhrifum vegna nálægðar við deiliskipulagssvæðið:

1. Esjuhof, Kjalarnesi, samþykkt 14.09.2017. Óbreytt.
2. Deiliskipulag Grundarhverfis, samþykkt 26.02.1998. Mörk skipulagssvæðisins er Vesturlandsvegur að austan og þarf að breyta afmörkuninni.
3. Lóð Klébergsskóla, samþykkt 18.04.2000. Óbreytt.
4. Vallá, Kjalarnesi, samþykkt 28.11.2014. Þarf að breyta afmörkun vegna hliðarvegar, akstursundirganga og stíga.
5. Skrauthólar á Kjalarnesi, 12.06.2015. Deiliskipulagið nær yfir Vesturlandsveg og þarf að breyta afmörkun skipulagsins.
6. Saltvík á Kjalarnesi, samþykkt 06.10.1998, síðast breytt 27.05.2016. Þarf að breyta skipulagsmörkum við Vesturlandsveg og einnig vegna undirganga og breyttrar aðkomu.
7. Vík, samþykkt 04.10.2007, breytt 05.11.2015. Gert ráð fyrir að breyting verði á tengingu við Vesturlandsveg, t.d. með hliðarvegi, en að útfært verði með nýju deiliskipulagi fyrir Vesturlandsveg. Óbreytt.
8. Deiliskipulag fyrir jörðina Tinda á Kjalarnesi 12.04.2007. Óbreytt.
9. Heildarskipulag – Skipulag á Kjalarnesi í landi Móa, Skrauthóla og Sjávarhóla, samþykkt 3 febrúar 1975 af sveitarstjórn Kjalarneshrepps og af landnámsstjórn 29.10.1975. Gamalt skipulag með óljósum skipulagsmörkum en gert er ráð fyrir hliðarvegi og því óbreytt.
10. Árvellir, Kjalarnesi, samþykkt 20.06.2000. Þarf að breyta skipulagsmörkum og einnig þarf að breyta hliðarvegi í stíg en nýr hliðarvegur verður nær Vesturlandsvegi sem Árvellir tengjast beint inn á.
11. Sætún I, Kjalarnesi samþykkt 16.08.2007, breytt 20.05.2016. Í deiliskipulaginu er tekið frá svæði fyrir hliðarveg. „ A. Næst þjóðvegi 1, Vesturlandsvegi, er um 30 m breitt svæði til dæmis fyrir veg samhliða þjóðveginum, sem þjónar sem aðkoma að einstökum landspildum“. Óbreytt.
12. Deiliskipulag Mógilsár og Kollafjarðar, samþykkt 10.09.2002. Nær yfir Vesturlandsveg og þarf því að breyta afmörkun og mögulega legu stíga og mögulega færa undirgöng.
13. Deiliskipulag athafnasvæðis á Esjumelum á Kjalarnesi, samþykkt 06.10.2016. Breyta þarf legu stíga.

Samhliða auglýsingu á nýju deiliskipulagi fyrir Vesturlandsveginn þá verða auglýstar breytingartillögur eftirtalda deiliskipulaga:

Deiliskipulag Grundarhverfis, Vallá á Kjalarnesi, Skrauthólar á Kjalarnesi, Saltvík á Kjalarnesi, Árvellir á Kjalarnesi, deiliskipulag Mógilsár og Kollafjarðar og deiliskipulag athafnasvæðis á Esjumelum á Kjalarnesi.

Mynd 7 Aðliggjandi deiliskipulagsáætlanir

4 YFIRLIT YFIR BREYTINGAR

Helstu framkvæmdir/breytingar sem gert er ráð fyrir innan skipulagssvæðisins skv. deiliskipulaginu eru eftirfarandi:

- Vesturlandsvegur verður breikkaður í 2+1 veg frá vegamótum Hvalfjarðarvegur að Norðurgrafarvegi (Esjumelum).
- Stór hluti af um 40 tengingum við Vesturlandsveg verður lokað og færast þær yfir á hliðarvegi tengdum Vesturlandsvegi. Talsvert af tengingunum eru slóðar inn á tún og verða þeir ekki taldir upp hér en eftirfarandi vegir verða tengdir hliðarvegi í stað Vesturlandsvegur:
 - Aðkoma að Dalsmynni færast á nýtt hringtorg við Hvalfjarðarveg.
 - Melavellir tengist hliðarvegi.
 - Bakki tengist hliðarvegi.
 - Tvær vegatengingar í Hofslandi tengjast hliðarvegi.
 - Gil tengist hliðarvegi
 - Vallargrund lengist til suðurs og fer í undirgöng undir Vesturlandsveg og tengist inná veginn að Vallá.
 - Skrauthólar tengjast Esjuvegi.
 - Saltvík tengist nýjum hliðarvegi sem tengist hringtorgi á Vesturlandsvegi við Móa.
 - Kirkjuland og Árvellir tengjast Esjuvegi. Esjuvegur lengist til austurs og tengist hringtorgi á Vesturlandsvegi við Móa.
 - Tindar og Móar tengjast nýjum hliðarvegi.
 - Esjuberg tengist lengdum Esjuvegi við hringtorgið við Móa.
 - Enni, Sætún og Hvammur tengjast nýjum hliðarvegi.
 - Móaberg tengist nýjum hliðarvegi.
 - Tenging við námu við Esjuberg lokast frá Vesturlandsvegi, náman tengist nýju hringtorgi við Móa (í gegnum námusvæði)
 - Víðinesvegur tengist nýju hringtorgi við Esjumela
- Nýir hliðarvegir verða á eftirfarandi stöðum:
 - Vestan Vesturlandsvegur, sunnan Ártúnsár. Tengist gömlum vegi sem er þegar. Þverar Ártúnsá vestar en núverandi brú, gert ráð fyrir ræsi við þverunina. Hliðarvegurinn nær um 1,5 km. til suðurs.
 - Austan Vesturlandsvegur kemur nýr hliðarvegur frá svæði sem á aðalskipulagi er merkt íþróttasvæði og nær suður að Vallá.
 - Sunnan Grundarhverfis kemur nýr hliðarvegur, vestan Vallár, sem tengist núverandi hliðarveg, sunnan Vallár, með nýjum undirgöngum.
 - Nýr hliðarvegur sunnan Vesturlandsvegur kemur frá Saltvíkurvegi og austur að afleggjaranum að Móabergi.
 - Framlenging á núverandi hliðarvegi norðan Vesturlandsvegur, frá afleggjaranum að Kirkjulandi og Árvöllum, liggur til austurs að afleggjaranum við Grundará.
- Hringtorg verða á vegamótum við Hvalfjarðarveg, Grundarhverfi, Móa og Norðurgrafarveg. Við vegamót við Mógilsárveg verða stefnugreind T-vegamót eða hringtorg.

- Undirgöng eru staðsett við reiðleið um 200 m norðan við réttina við Arnarhamar, við nýtt hringtorg við Grundarhverfi, við Saltvíkurveg, í nágrenni við Móabergsveg, við Kollsvík og við Esjumela.
- Við nýjan hliðarveg sunnan við Vallá verða akfær undirgöng sem tengjast Vallargrund.

5 DEILISKIPULAG

5.1 Vesturlandsvegur

Vesturlandsvegur verður breikkaður í 2+1 frá vegamótum Hvalfjarðarveggar að Esjumelum (Norðurgrafarvegi). Breikkunin er til vesturs frá Hvalfjarðarvegi að Ártúnsá en sunnan Ártúnsár er breikkunin til austurs.

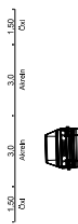
Vesturlandsvegur, frá Hvalfjarðarvegi og að Esjumelum, skiptist í átta vegkafla. Skiptisvæði vegkafla eru ýmist hefðbundin skiptisvæði á 2+1 vegum og hins vegar vegamót. Kaflarnir eru allir 1,25 - 1,40 km langir. Fjórir vegkaflar eru með 2 akreinar í norður átt og þrjú vegkaflar með 2 akreinar í suður átt. Við það bætist tvíbreiður kafli í suðurátt frá Hvalfjarðargöngum að Hvalfjarðarvegi. Við Grundarhverfi er 1+1 vegkafla sem er ekki ráðgert að breikka vegna nýlegra undirganga sem eru þar.

Þversnið 2+1 vegarins er 15,5 m með 3 m miðdeili með vegriði til að aðgreina akstursstefnur. Staðsetning hliðarvega miðar að því að hægt sé að breikka Vesturlandsveg í 2+2 veg í framtíðinni⁴ án þess að færa þurfi hliðarvegi. Hliðarvegir eru að lágmarki í 18m fjarlægð frá akreinaþrúning Vesturlandsveggar.

Í dag er hámarkshraði á veginum 90 km/klst að undanskildu svæðinu næst Grundarhverfi þar sem hann er 70 km/klst. Eftir breikkun verður hámarkshraði á öllum veginum 90 km/klst.

⁴ Gert er ráð fyrir að Vesturlandsvegur geti breikkað í 2+2 veg frá framtíðartengingu við Sundabraut og að Hvalfjarðarvegi.

Hlíðarvegur
Veglagund C9

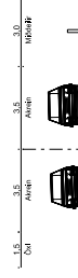

Breidd Öryggssvæðis
10.0

2+1 - Vegur
Veglagund B15.5 / mið breidd miðleið 3.0 m

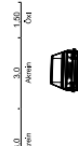
Öðrum vör.
Vesturlandsvegur

Breidd Öryggssvæðis 2+1
21.5

Hlíðarvegur
Veglagund C9

Minnsta þjálfað frá veglumferð
8.0

Reiðvegur

Mynd 8 Þversnið Vesturlandsvegur, hliðarvega og reiðleiðar.

5.2 Vegamót

Gerð verða fjögur hringtorg á veginum frá Hvalfjarðarvegi og að Esjumelum auk stefnugreindra T-vegamáta við Mógilsá. Hringtorgin eru öll fjögurra arma með eina akrein fyrir akstur. Ytra þvermál torganna er 50m. Gert er ráð fyrir að hægt sé að breikka aksturssvæði hringtorga í 2 akreinar með því að breikka inn í miðeyjuna.

Hringtorgin eru á vegamótum við Hvalfjarðarveg, Grundarhverfi, Móa og Esjumela (Norðurgrafarveg). Á vegamótum við Mógilsá er gert ráð fyrir stefnugreindum vegamótum.

5.3 Hliðarvegir

Núverandi hliðarvegur **Esjuvegur**, sem er austan við Vesturlandsveg og liggur frá Árvöllum að Vallá, er lengdur til austurs að veginum við Gljúfurá. Esjuvegur sem er einnig lengdur í norðri og fer um akbær undirgöng undir Vesturlandsveg og inn í Grundarhverfi. Með því fæst samhangandi akstursleið frá þeim bæjum sem eru austan Vesturlandsvegar og inn í Grundarhverfi án þess að ekið sé um Vesturlandsveg. Esjuvegur tengist Vesturlandsvegi við nýtt hringtorg við Móa.

Gerðir eru þrjár nýir hliðarvegir við breikkunarkafli vegarins. Sunnan Grundarhverfis er gerður nýr hliðarvegur vestan vegar, frá Saltvík og að Móabergi. Hliðarvegurinn tengist Vesturlandsvegi við nýtt hringtorg við Móa. Norðan Grundarhverfis eru gerðir nýir hliðarvegir beggja vegna Vesturlandsvegar. Austan Vesturlandsvegar er nýr hliðarvegur frá Gili og að Arnarhamari. Hliðarvegurinn tengist Vesturlandsvegi við nýtt hringtorg norðan Grundarhverfis. Vestan Vesturlandsvegar er nýr hliðarvegur frá Dalsmynni og að Bakka. Vegurinn þarf að þvera Ártúnsá og er þverunarstaður ákvarðaður út frá bestu legu í landi. Gert er ráð fyrir að hliðarvegurinn þveri ána á ræsi. Hliðarvegurinn liggur í gegnum námusvæði. Hliðarvegurinn tengist Vesturlandsvegi við nýtt hringtorg við Hvalfjarðarveg.

Gert er ráð fyrir að hjólandi vegfarendur noti hliðarvegi og að ekki verði gerður sérstakur göngu- og hjólastígur nema þar sem engir hliðarvegir eru.

5.4 Leiðir gangandi og hjólandi

Samhangandi hliðarvegur verður frá námu í Kollafirði og inn í Grundarhverfi og frá Grundarhverfi og langleiðina að Hvalfjarðarvegi. Gert er ráð fyrir að hjólandi vegfarendur noti hliðarvegi og að ekki verði gerður sérstakur göngu- og hjólastígur nema þar sem engir hliðarvegir verða. Helstu ástæður þessa eru þær að landrými er ekki mikið (ganga þarf inn á lóðir til að koma fyrir 2+1 vegi og hliðarvegi), gert er ráð fyrir lítill umferð ökutækja á hliðarvegum (~200 bílar ÁDU m.v. núverandi landnotkun), kostnaðarsamt er að byggja og viðhalda göngu- og hjólastíg og líklegt er að hann fái ekki eins góða vetrarþjónustu og hliðarvegurinn.

Til að ná samhangandi leiðum fyrir gangandi og hjólandi verða lagðir stígar þar sem ekki eru hliðarvegir. Gert er ráð fyrir 3,5 m breiðum malbikuðum stíg auk 0,25m axla (samtals 4 m).

Nýir stígar verða frá Mosfellsbæ og að Esjuvegi, frá nýjum hliðarvegi norðan Vesturlandsvegar og inn í Hvalfjörð. Stígurinn frá Mosfellsbæ og að Esjuvegi liggur í þeirri legu sem hann er sýndur í Aðalskipulagi

Reykjavíkur. Þar sem nýr hliðarvegur endar og inn í Hvalfjörð liggur stígurinn við Vesturlandsveg sem er breyting á legu m.v. Aðalskipulag Reykjavíkur.

5.5 Reiðleiðir

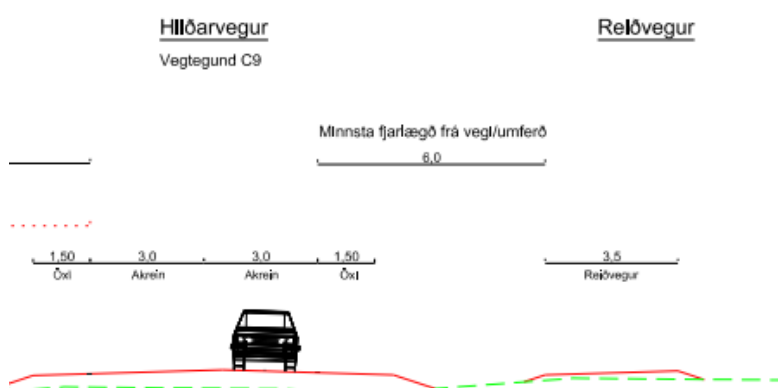
Reiðleiðin frá sveitarfélagsmörkum við Mosfellsbæ að Hvalfirði er ýmist innan eða utan skipulagssvæðisins. Til að setja deiliskipulagið í samhengi við nærliggjandi svæði er allri leiðinni lýst og á uppdrætti sést hvar hún er innan skipulagsmarka.

Frá Leirvogsá að Mógilsá liggja reiðleiðir að mestu í núverandi legu; yfir gamla brú yfir Leirvogsá, fyrir vestan iðnaðarhverfi við Esjumela (í nágrenni Vesturlandsvegar), þaðan eftir gamla þjóðveginum að áningastað við Mógilsá.

Samkvæmt Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 skiptist reiðleiðin upp eftir það, þar sem önnur leiðin fylgir gömlu þjóðleiðinni upp í hlíðum Esju en hinna er ætlað að fylgja þjóðvegi 1. Vegna mikilla þrengsla með þjóðveginum við Kollafjörð er lagt til að reiðleiðin verði alfarið í gömlu þjóðleiðinni upp fyrir námu við Esjuberg. Þaðan skiptist leiðin upp aftur, þar sem önnur leiðin verður á nýjum reiðstíg meðfram þjóðvegi en hin fylgir gömlu þjóðleiðinni og græna treflinum að stórum hluta. Reiðleiðin meðfram þjóðvegi fylgir hliðarvegum. Þar sem umferð hjólríðamanna verður beint á hliðarvegi sem í framtíðinni verða með bundnu slitlagi er nauðsynlegt m.a. vegna öryggissjónarmiða að útbúa sér reiðvegi samsíða hliðarvegnum, fjær Vesturlandsvegi. Reiðvegurinn liggur með hliðarvegum að réttinni við Arnarhamar. Þar sameinast hún við gömlu þjóðleiðina í Esjuhlíðum og græna treflinum.

Frá Arnarhamri að Tíðaskarði er samkvæmt Aðalskipulagi gert ráð fyrir tvöfaldrí reiðleið, sem aftur á að sameinast við Tíðaskarð. Engin reiðvegur er á þessum kafla í dag. Lagt er til að þessar reiðleiðir verði sameinaðar í eina nýja reiðleið sem útbúin verði í hæfilegri fjarlægð frá Vesturlandsvegi að vaði á Ártúnsá/Blikdalsá. Þaðan fylgi reiðleiðin gömlu þjóðleiðinni að Tíðaskarði.

Gert er ráð fyrir 3,5 m breiðum reiðleiðum í amk. 6 m fjarlægð frá hliðarvegi.

Mynd 9 Þversnið hliðarvegar ásamt reiðleiðar.

5.6 Undirgöng

Undirgöng fyrir útivistarumferð undir Vesturlandsveg eru áætlaðar á sex stöðum, þar af á fjórum stöðum einnig fyrir reiðmenn. Ein undirgöng fyrir gangandi umferð eru þegar komin við Grundarhverfi og verða þau óbreytt. Undirgöng fyrir bæði gangandi og ríðandi verða við Esjumela, önnur við Móaberg, nálægt námu við Esjuberg. Þau þriðju verða við Saltvíkurveg og þau fjórðu við hestaíþróttasvæði vestan Arnarhamars. Einnig er gert ráð fyrir undirgöngum við Kollsvík skv. Aðalskipulagi Reykjavíkur.

Við nýjan hliðarveg sunnan við Vallá verða akfær undirgöng sem tengjast Vallargrund.

5.7 Viktarplan

Núverandi viktarpplan er stasætt í nágrenni við rétt við Arnarhamar. Útfærsla viktarpplansins er ekki í samræmi við gildandi reglur Vegagðarinnar. Útfærslu viktarpplansins þess er breytt í samræmi við gildandi reglur og viðmið.

5.8 Biðstöðvar strætó

Biðstöð fyrir strætó verður í nágrenni hringtorgs við Esjumela. Ekki er gert ráð fyrir öðrum biðstöðvum á Vesturlandsvegi. Við Esju og Grundarhverfi er gert ráð fyrir að strætó aki út af veginum og stoppi þar.

5.9 Áningarstaðir

Í dag eru tveir áningastaðir við Vesturlandsveg. Annars vegar í nágrenni viktarpplans og hins vegar í suðurenda Hofsvíkur. Við báða staðir eru útskot sem uppfylla ekki kröfur Vegagerðarinnar.

Gerðir verða tveir áningastaðir, líkt og er í dag við Vesturlandsveg. Í suðurhluta Hofsvíkur verður áningastaður fyrir öikumenn sem aka í suður átt. Við viktarpplan er áningastaður fyrir öikumenn sem aka í norðurátt. Gert er ráð fyrir að áningastaður verði í framhaldi af viktarpplani og nýti sömu að- og fráreinar.

6 UMHVERFISSKÝRSLA

Breyting á Vesturlandsvegi fellur undir t.l. 13.02 í 1. viðauka laga nr. 106/2000 um mat á umhverfisáhrifum. Framkvæmdin er því tilkynningarskyld til ákvörðunar um matsskyldu skv. flokki B, þar sem um er að ræða breytingar eða viðbætur við matsskylda framkvæmd skv. flokki A. Deiliskipulagið, sem er undanfari þessarar framkvæmdar, er því háð umhverfismati skv. lögum um umhverfismat áætlana nr. 105/2006.

Deiliskipulagssvæðið nær yfir núverandi vegstæði Vesturlandsvegur á 14 km kafla sem nær frá Esjumelum að gatnamótunum við Hvalfjörð. Umhverfisskýrslan tekur á 13 km kafla þar sem veginum er breytt í 2+1 veg. Afmörkun deiliskipulagsins er eins og lýst er í kafla 1.3.

Í þessu umhverfismati er áhersla lögð á þann hluta deiliskipulagssvæðisins þar sem rask og breytingar verða vegna framkvæmdarinnar. Umfjöllun um tengsl við aðrar áætlanir má finna í kafla 3, en slík umfjöllun er lögbundinn hluti umhverfisskýrslu samkvæmt 6. gr. laga um umhverfismat áætlana.

6.1 Umhverfismat áætlana

Í töflu 1 má sjá yfirlit yfir þá þætti umhverfis sem deiliskipulagsáætlunin er talin hafa áhrif á. Umhverfismatið er unnið út frá fyrirbyggjandi gögnum ásamt niðurstöðum úr skráningu fornleifa innan skipulagssvæðisins.

Við vinnslu umhverfisskýrslu var stuðst við leiðbeiningar Skipulagsstofnunar, annars vegar um umhverfismat áætlana og hins vegar um flokkun umhverfisþátta, viðmið, einkenni og vægi umhverfisáhrifa.

Tafla 1. Umhverfispættir, matsspurningar og viðmið.

UMHVERFISÞÁTTUR	MATSSPURNINGAR	VIÐMIÐ	GÖGN
Landnotkun	Mun áætlunin hafa áhrif á einkaland? Mun áætlunin hafa áhrif á skilgreinda landnotkun á aðliggjandi svæðum (deiliskipulagsáætlanir og landnotkun skv. gildandi aðalskipulagi)?	Skerðist gildandi landnotkun á þeim svæðum sem taka þarf undir framkvæmdin?	Upplýsingar um eignarhald lands – skráning hjá FMR Gildandi deiliskipulagsáætlanir á svæðinu og nærliggjandi svæðum Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030 – sveitarfélagsuppdráttur
Náttúrufar	Mun áætlunin hafa áhrif á náttúrufar á svæðinu? Mun áætlunin hafa áhrif á gróður?	Lög um náttúruvernd 60/2013 með áherslu á 1,2,3 og 61. gr. laganna og kafla IV og XIII.	Vistgerðir á Íslandi – vistgerðakort Náttúrufræðistofnunar Íslands
Landslag og ásýnd lands	Mun áætlunin hafa veruleg áhrif á ásýnd svæðisins?	Lög um náttúruvernd 60/2013 mgr. 1. d liður 3.gr.	Deiliskipulagsuppdráttur
Vatnafar og vatnsgæði	Mun áætlunin hafa áhrif á Blikadalsá?	Lög um lax- og silungsveiði nr. 61/2006 m.s.br. áhersla á 33.gr.	
Minjar	Mun áætlunin hafa áhrifa á fornminjar?	Lög um menningarminjar 80/2012	Fornleifaskráning vegna deiliskipulagsgerðar fyrir Vesturlandsveg
Hljóðvist	Mun áætlunin hafa áhrif á hljóðvist íbúa á svæðinu?	Reglugerð um hávaða nr. 724/2008.	Hljóðvistarskýrsla unnin af EFLU verkfræðistofu.
Umferðaröryggi	Mun áætlunin hafa áhrifa á aðgengismál gangandi, hjólandi og hestamanna? Mun áætlunin hafa áhrif á umferðaröryggi?	Vegalög nr. 80/2007	Veghönnunarreglur Vegagerðarinnar Upplýsingar um umferðaróhöpp á veginum í dag Sjálfstætt umferðaröryggismat vegna deiliskipulagsins skv. reglugerð um umferðaröryggisstjórnun vega
Náttúruvá	Mun áætlunin hafa áhrif á öryggi vegna náttúruvá?	Reglugerð nr. 505/2000 um hættumat vegna ofanflóða, flokkun og nýting hættusvæða og gerð bráðabirgðahættumats, áhersla á 16. gr.	Kjalarnes – stutt úttekt á vindafari (Veðurstofan, Trausti Jónsson og Árni Sigurðsson, 2006). Hættumat frá Stekk í norðaustri og rétt norðvestan við Skrauthóla, Vindheima og Sjávarhóla.

6.2 Umhverfismat

Deiliskipulagið fjallar um að breikka núverandi veg. Ekki eru lagðir fram valkostir um nýja veglínu né meira umfang á breikkuninni. Lýsing á umhverfi og staðháttum er að finna í kafla 2.1.

6.2.1 Landnotkun

Breikkun Vesturlandsvegjar mun stækka vegsvæðið frá því sem það er í dag. Núverandi hliðarvegir og reiðstígar munu nýtast að einhverju leyti en einnig þarf að gera nýja hliðarvegi, reiðleið, hjóla- og göngustíga, undirgöng og vegamót s.br. lýsingu í kafla 5. Samkvæmt gildandi Aðalskipulagi Reykjavíkur er landnotkun á aðliggjandi svæðum að mestu landbúnaður en einnig opin svæði, íbúðarsvæði (Kjalarnes), iðnaðarsvæði og efnistökusvæði.

Með breikkun Vesturlandsvegjar og gerð hliðarvega, göngu- reið- og hjólastíga þarf að taka undir á köflum landsvæði í einkaeigu. Landsvæðið sem tekið er undir framkvæmdina er að mestu tún og er skerðing á notkun lands í einkaeign talin óveruleg.

Deiliskipulagið er talið hafa óveruleg áhrif á landnotkun á svæðinu og nærliggjandi svæði. Áhersla er á að halda nýjum vegi sem mest innan áhrifsvæði núverandi vegsvæðis og hafa því megináhrif á landnotkun þegar komið fram. Á heildina litið eru áhrif á landnotkun talin óveruleg. .

Þrettán gildandi deiliskipulagsáætlanir skarast við eða eiga mörk að deiliskipulagi Vesturlandsvegjar. Breyta þarf nokkurra deiliskipulagsáætlana til aðlögunar að nýju deiliskipulagi Vesturlandsvegjar en en áhrif á þessar áætlanir eru talin óveruleg.

6.2.2 Náttúrufar

Náttúrufræðistofnun Íslands (NÍ) hefur kortlagt vistgerðir og vistlendi á Íslandi. Á vistgerðarkorti NÍ má sjá að ríkjandi vistlendi innan deiliskipulagssvæðisins eru tún og akurlendi. Það er í samræmi við ríkjandi landnotkun og skilgreiningu svæðisins samkvæmt gildandi aðalskipulagi Reykjavíkurborgar. Frá Mógilsá að Varmhólum og á kafla við Sjávarhóla, er að finna setfjöru. Frá afleggjaranum að Bakka og að gatnamótum við Hvalfjarðarveg verða vistlendin melar og sandar meira ríkjandi en landbúnaðarland.

Á heildina litið eru áhrifin talin óveruleg þar sem þau hafa þegar komið fram vegna núverandi Vesturlandsvegjar. Talið er að á afmörkuðum hluta vegarins verði áhrifin neikvæð vegna rasks á lítt röskuðu landi. Áhrifin eru bundin við þau svæði þar sem leggja þarf nýja hliðarvegi, undirgöng, vegamót, reiðleið og hjóla- og göngustíga. Deiliskipulagið er ekki talið hafa teljandi áhrif á dýralíf.

6.2.3 Landslag og ásýnd lands

Fyrirhugað framkvæmdarsvæði breikkunnar er á milli Kollafjarðar að Esjulendis. Því er víðsýnt út að Kollafirði til vesturs en fjallasýn upp Esjuhlíðar til austurs.

Ásýnd núverandi vegsvæðis mun breytast með tilkomu breikkunar, nýrra hliðarvega, hringtorga og undirgangna og valda verulegum breytingum á yfirbragði svæðisins frá núverandi ástandi. Samkvæmt náttúruverndarlögum nr. 60/2013 eru verndarmarkmið fyrir landslag „að varðveita landslag sem er sérstætt eða fágætt eða sérlega verðmætt vegna fagurfræðilegs og/eða menningarlegs gildis,“. Áhrif á landslag og ásýnd eru metin óveruleg þar sem áhrifa af samgöngumannvirkjum gætir þegar og ekki er um sérstætt, fágætt eða verðmætt landslag m.tt. fagurfræðilegs og/eða menningarlegs gildis. Ganga skal frá vegsvæði að framkvæmdum loknum þannig að framkvæmdin falli eins vel að landi og kostur er.

6.2.4 Vatnafar og vatnsgæði

Innan deiliskipulagssvæðisins er Blikadalsá en áin rennur úr Blikadal niður í sjó. Blikadalsá liggur skammt frá bænum Melgerði og um 200 metrum norðar en núverandi viktunarplan. Í dag er ánni beint í ræsi sem liggur undir Vesturlandsveg og þaðan fer hún undir brú og út í sjó. Brúin er í slæmu ástandi og er lokuð í dag fyrir vélknúinni umferð. Samkvæmt deiliskipulaginu mun Vesturlandsvegur, hjólastígur og hliðarvegur fara yfir ána. Lengja þarf ræsið austanmegin við núverandi Vesturlandsveg og skoðað verður við frekari hönnun vegarins hvort ástæða er til að styrkja núverandi brú eða fara yfir ána á öðrum stað.

Áhrif á Blikadalsá eru talin lítil eða engin. Ef einhver áhrif geta orðið er talið að þau hafi þegar orðið vegna núverandi Vesturlandsvegur. Tímabundin neikvæð áhrifa geta orðið á framkvæmdartíma á meðan verið er að lengja ræsið og endurbæta núverand brú eða byggja aðra brú, ef til þess kemur. Á framkvæmdatíma þarf framkvæmdaraðili að ráðfæra sig við Fiskistofu/Veiðimálastofnun um útfærslur sem minnka líkur á áhrifum á fisk og fá leyfi til framkvæmda skv. 1.mgr. 33. gr. laga um lax- og silungsveiði.

6.2.5 Minjar

Minjar eru merktar inn á deiliskipulagsupprátt og ef áður óþekktar minjar koma í ljós á framkvæmdatíma skal tafarlaust haft samband við Minjastofnun Íslands skv. 24. gr. laga nr. 80/2012 um menningarminjar. Allar fornleifar eru friðaðar, skv. lögum um menningarminjar nr. 80/2012, og eru jafnréttháar.

Fornleifaskráning innan deiliskipulagssvæðisins og í næsta nágrenni hefur verið gerð af Önnu Lísu Guðmundsdóttur hjá Borgarsögusafni Reykjavíkur skv. 1. mgr. 16. greinar laga nr. 80/2012 um menningarminjar. Í skráningunni kemur fram að 121 minjar eru skráðar innan deiliskipulagssvæðisins. Engar friðlýstar minjar eru innan deiliskipulagssvæðisins. Alls eru 28 skráðar minjar horfnar og 25 horfnar að hluta eða að mestu leyti samkvæmt skráningu.

Þær minjar sem taldar eru vera í hættu eða geta orðið fyrir áhrifum má sjá í töflu 2. Fornleifafræðingur leggur til misjafnar mótvægisáðgerðir allt eftir því hvar minjarnar eru staðsettar innan skipulagssvæðisins og hversu merkar þær teljast.

TAFLA 2. Yfirlit yfir þær fornleifar sem taldar eru vera í hættu vegna framkvæmdarinnar og lagt til að verði verndaðar með því að girða af.

ALDUR	MÍ NÚMER	JÖRÐ/LÓÐ	TEGUND	ÁSTAND	HÆTTUMAT	MÓTVÆGISÁÐGERÐIR
1	1896-59	Arnarholt	Rúst	Sæmilegt	Mikil hættu	Fornleifarannsókn
1	1896-58	Arnarholt	Rúst	Slæmt	Mikil hættu	Fornleifarannsókn
1	1896-76	Ártún	Tóft	Ómetið	Mikil hættu	Fornleifarannsókn
1	1896-1	Saurbær	Rúst	Sæmilegt	Mikil hættu	Fornleifarannsókn
1	1896-2	Saurbær	Garðlag	Sæmilegt	Mikil hættu	Fornleifarannsókn
1	1896-64	Ártún	Hóll	Slæmt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-57	Arnarholt	Hleðsla	Sæmilegt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-69	Ártún	Tóft	Gott	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-69	Ártún	Tóft	Sæmilegt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-69	Ártún	Garðlag	Sæmilegt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-69	Ártún	Tóft	Sæmilegt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-71	Ártún	Garðlag	Sæmilegt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-74	Ártún	Tóft	Gott	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-69	Ártún	Tóft	Gott	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-69	Ártún	Tóft	Gott	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-69	Ártún	Heimild, Tóft	Sæmilegt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-69	Ártún	Tóft	Gott	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-69	Ártún	Tóft	Gott	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-69	Ártún	Tóft	Sæmilegt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-73	Ártún	Rúst	Slæmt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-65	Ártún	Garðlag	Gott	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-23	Mógilsá	Tóft	Ómetið	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-24	Mógilsá	Hola	Sæmilegt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-25	Mógilsá	Hola	Slæmt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-26	Mógilsá	Varða	Sæmilegt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-27	Mógilsá	Hóll	Sæmilegt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
2	1896-69	Ártún	Niðurgröftur með hleðslu	Sæmilegt	Mikil hættu	Vernda, girða af.
3	1896-70	Ártún	Gata	Gott	Mikil hættu	Vernda, girða af.
3	1896-69	Ártún	Tóft	Gott	Mikil hættu	Vernda, girða af.
1	1896-55	Sjávarhólar	Vegur	Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefirlit

ALDUR	MÍ NÚMER	JÖRÐ/LÓÐ	TEGUND	ÁSTAND	HÆTTUMAT	MÓTVÆGISAÐGERÐIR
3	1896-120	Vallá	Heimild, Rúst	Slæmt	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-75	Ártún	Tóft	Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-80	Ártún	Niðurgröftur	Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-79	Ártún	Niðurgröftur	Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-81	Ártún	Niðurgröftur	Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-51	Ártún	Niðurgröftur	Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-84	Ártún	Hóll	Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-82	Ártún	Niðurgröftur	Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-78	Ártún	Niðurgröftur	Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-77	Ártún	Niðurgröftur	Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-83	Ártún	Rutt svæði	Sæmilegt	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-86	Ártún	Niðurgröftur	Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-87	Ártún		Gott	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-68	Ártún	Steypa	Slæmt	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-62	Bakki	Niðurgröftur, Hóll	Sæmilegt	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-3	Saurbær	Steypa	Sæmilegt	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-67	Saurbær	Steypa	Slæmt	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit
4	1896-118	Esjuberg	Niðurgröftur	Sæmilegt	Mikil hættu	Framkvæmdaefitirlit

Áhrif á minjar eru taldar óverulegar ef tryggt er á framkvæmdartíma að þær verði merktar til að koma í veg fyrir að þeim verði raskað.

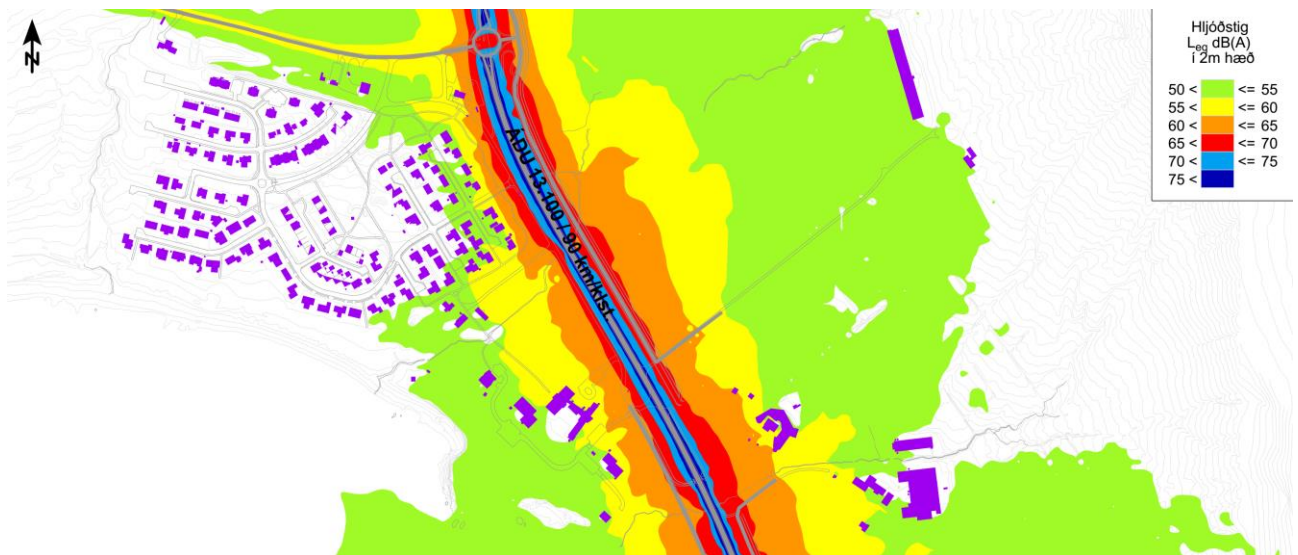
6.2.6 Hljóðvist

EFLA verkfræðistofa reiknaði breytingu á hljóðstigi vegna breikkunar á Vesturlandsvegi. Hljóðstig var reiknað samkvæmt reglugerð um hávaða nr. 724/2008. Við hljóðreikninga var notað hávaðareikniforritið SoundPLAN og hljóðstigið reiknað samkvæmt samnorrænu reiknilíkani í samræmi við kröfur reglugerðar. Viðmiðunarmörk vegna umferðar ökutækja eru $L_{Aeq24} = 55$ dB við húsvegg og $L_{Aeq24} = 30$ dB innandyra, m.v. lokaða glugga. Viðmiðunarmörk fyrir dvalarsvæði á lóð eru $L_{Aeq} = 55$ dB. Viðmiðunarmörk eru 45 dB(A) fyrir sumarhús og á útivistarsvæðum í þéttbýli er viðmiðunarmörk 50 dB(A). Ekki er tekið tillit til allra mögulegra áhrifapátta hljóðstigs frá umferð, hvorki í reglugerð um hávaða né í hinum samnorræna reiknistaðli. Valinn er jafn meðalhraði umferðar sem samsvarar hámarkshraða á hverjum vegkafla fyrir sig og ekki tekið tillit til breytilegrar hröðunar við vegamót. Umferðarforsendur miðast við framtíðarumferð fyrir árið 2040. Reiknað er með að hámarkshraði verði 90 km/klst á öllum vegkaflanum eftir breytingu, einnig á þeim kafla þar sem hámarkshraði er 70 km/klst. í dag. Hlutfall þungra ökutækja er áætlað um 10 % á Vesturlandsvegi.

Í aðalskipulagi Reykjavíkurborgar er Grundahverfi á Kjalarnesi skilgreint sem íbúðarhverfi, en einnig eru stök íbúðarhús víða við vegkaflann.

Hávaðakort var útbúið af Grundarhverfi, með litakvarða sem sýnir dreifingu hávaða sem dynlínur í 2 m hæð, sjá mynd 10 og viðhengi nr. 1 sem er hávaðakort. Fyrir önnur íbúðarhús sem liggja nálægt veginum á vegkaflanum voru reiknuð frísviðspunktgildi sem sýna hámarksgildi við húshlið. Fríðsviðspunktgildi við íbúðarhús má sjá á kortum í viðhengi og er það gildi sem miðað er við í reglugerð. Punktgildið er reiknað í gluggahæð, hér sett sem 2 m hæð yfir gólfplötum húsanna.

Hönnun mótvægisáðgerða og hljóðvarna munu fara fram á síðari stigum hönnunar þar sem horfa skal til hávaðaáraunar á húshliðar og dvalarsvæði.

Mynd 10. Hljóðstig L_{eq} dB(A) í 2 m hæð yfir jörð, Grundarhverfi á Kjalarnesi.

Í töflu 2 má sjá yfirlit yfir þau hús sem hafa hámarkshljóðstig við húshlið sem reiknast yfir L_{eq} 55 dB á þeim hluta deiliskipulagssvæðisins þar sem Vesturlandsvegur breikkar. Heimilisföng og tegundir húsnæðis eru samkvæmt skráningu af vef fasteignaskráar.

Tafla 3. Hús með hæsta hljóðstig við húshlið yfir $L_{eq} = 55$ dB miðað við áætlaða framtíðarumferð árið 2040.

HEIMILISFANG	TEGUND HÚSNÆÐIS	HÆSTA HLJÓÐSTIG VIÐ HÚSHLIÐ L_{Aeq} [DB]
Lóð úr Dalsmynni	Einbýlishús	56
Esjugrund 10	Einbýlishús	61
Esjugrund 12/12a	Einbýlishús	60
Esjugrund 14/14a	Einbýlishús	59
Esjugrund 16/16a	Einbýlishús	58
Esjugrund 5	Einbýlishús	58
Esjugrund 7	Einbýlishús	57
Esjugrund 9	Einbýlishús	59

HEIMILISFANG	TEGUND HÚSNÆÐIS	HÆSTA HLJÓÐSTIG VIÐ HÚSHLIÐ L_{Aeq} [DB]
Esjugrund 11	Einbýlishús	57
Kollagrund 2	Klébergsskóli	59
Kollagrund 1	Félagsheimili	59
Litla-Vallá	Íbúðarhús	61
Spilda úr Vallá	Íbúðarhús	59
Vallá	Íbúðarhús	57
Sjávarhólar	Íbúðarhús	56
Ljárdalur	Íbúðarhús	58
Móar (eitt hús)	Íbúðarhús	57

Við Esjugrund eru jarðvegsmanir á milli húsanna og Vesturlandsvegur. Hæðarlínurnar sem notaðar voru í útreikningunum eru með 1 m millibili. Við útfærslu hljóðvarna er æskilegt að auka nákvæmni í útreikningum með því að mæla upp topphæðir á jarðvegsmönunum.

Áhrif á hljóðvist eru metin út frá legu Vesturlandsvegur og hliðarvega eftir breikkun og áætluðu umferðarmagni og hraða fyrir árið 2040 á móti núverandi legu vega og umferðarmagni fyrir árið 2016. Miðað við núverandi umferðarmagn og hraða reiknast hljóðstig við öll íbúðarhús á deiliskipulags-svæðinu innan viðmiðunarmarka hávaðareglugerðar. Þegar miðað er við áætlað umferðarmagn og hraða fyrir árið 2040 reiknast 17 hús með hljóðstig hærra en $L_{eq} = 55$ dB(A). Breyting á hljóðstigi er bæði vegna aukins umferðarmagns og vegna hækkunar umferðarhraða á hluta vegkaflans. Breytingin er á bilinu 6-7 dB við hús þar sem umferðarhraði verður aukinn og á bilinu 3-4 dB við önnur hús. Áhrifin eru því talin neikvæð og þörf á að skoða mótvægisáðgerðir við frekari hönnun vegarins við þau hús þar sem reiknað hljóðstig er yfir viðmiðunarmörkum. Í framangreindri athugun var ekki skoðað sérstaklega hljóðstig á dvalarsvæðum á lóð en þar gilda einnig viðmiðunarmörk um hljóðstig og taka þarf tillit til þess við frekari hönnun vegarins.

6.2.7 Umferðaröryggi

Almennt er talið að breikkun Vesturlandsvegur með vegrið á miðdeili og fækkun vegamóta bæti umferðaröryggi á vegkaflanum.

Vegrið á miðdeili bætir umferðaröryggi þar sem það kemur í veg fyrir að ökutæki lendi á öfugum vegarhelming ef ökumaður missir stjórn á ökutæki sínu. Með vaxandi umferð aukast líkurnar á óhöppum þar sem ökutæki aka framan á hvort annað ef vegrið er ekki til staðar á miðdeili.

Hliðarsvæði nýja vegarins verða, eftir breikkunina, öruggari þar sem kröfur til þeirra hafa aukist frá því að núverandi vegur var lagður. Gert er ráð fyrir að hliðarsvæði núverandi hluta vegarins verði lagfærð til samræmis við hertar kröfur í hönnunarstöðlum vega.

Mikið er af tengingum í dag á þeim kafla sem er til skoðunar á Vesturlandsvegi, alls 40 talsins. Eftir breikkun verða 4 hringtorg, við Ejumela, Móa, Grundarhverfi og Hvalfjarðarveg. Fækkun tenginga og breytingar á vegamótum koma til með að auka umferðaröryggi vegarins. Umferðarslys tengd vegamótum hverfa samt ekki. Hins vegar eru hringtorg talin vera nokkuð örugg útfærsla planvegamáta þar sem alvarleg umferðarslys eru fátíð á hringtorgum, á móti getur eignartjónum fjölgað.

Reiknað er með að umferð gangandi og hjólandi fari eftir hliðarvegum og nýjum stígum þar sem engir hliðarvegir eru. Álitnið er að hliðarvegirnir verði umferðarlitlir og hægt er að afmarka sér rými fyrir hjólandi vegfarendur.

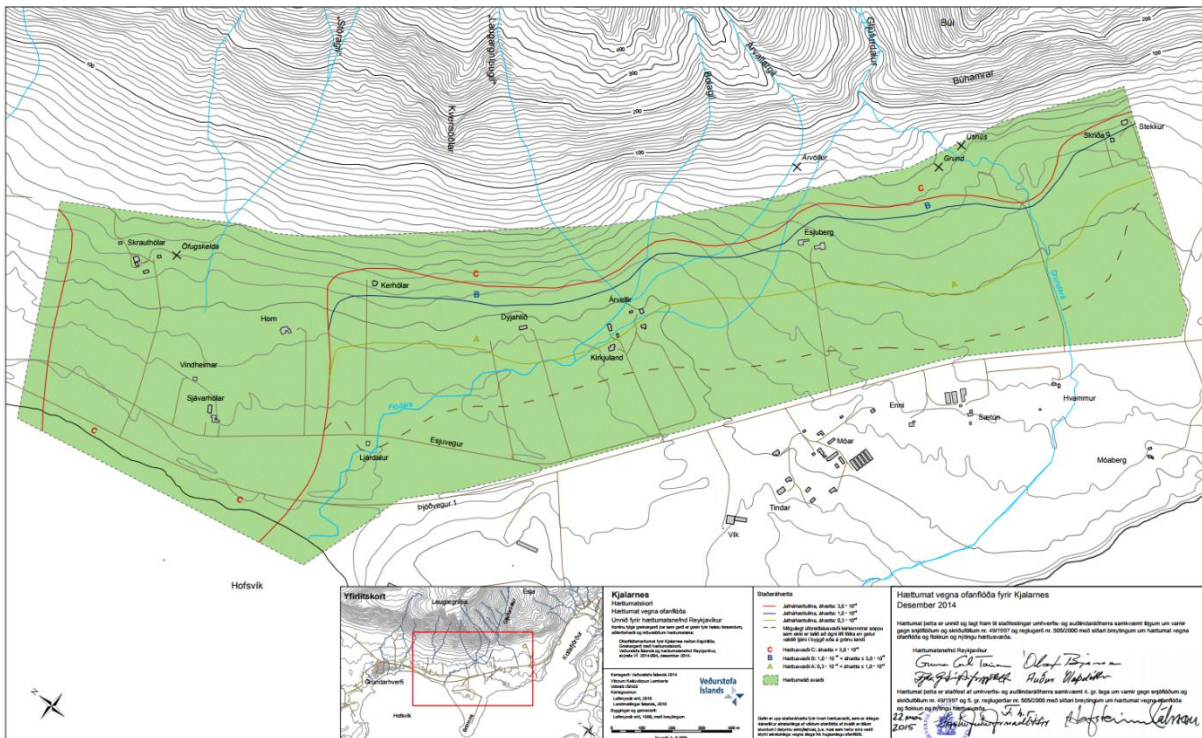
Umferð hestamanna verður líkt og í dag á reiðvegum. Göngustígar, hjólastígar og reiðvegir munu þvera Vesturlandsveg um undirgöng ólíkt því sem þeir gera í dag. Þessir vegfarendur verða því fjarri megin umferðinni þegar þeir þvera veginn og reiðstígar færast fjær þjóðvegnum frá því sem þeir eru í dag.

Á heildina litið er talið að áhrif deiliskipulagsins á umferðaröryggi séu jákvæð vegna bættis öryggis fyrir alla ferðamáta s.s. gangandi, ríðandi og akandi umferð.

6.2.8 Náttúruvá

6.2.8.1 Ofanflóð

Í greinargerð um ofanflóðahættu fyrir Kjalarnes segir að veðurlag á Kjalarnesi stjórnist af nálægð við Esjuna og fjalla austan af henni. Almennt er úrkomusamt á Kjalarnesi og hvasst. Hvas sviðrin eru hvað mest þegar veður stendur úr geiranum milli norðaustur og austurs en einnig er hvas sviðri staðbundið í öðrum áttum. Veðurathuganir gefa til kynna að úrkoma sé mun meiri en í Reykjavík (Veðurstofan, desember 2014). Í greinargerðinni kemur fram að hættumatið vegna ofanflóða tekur til snjóflóða, krapaflóða, aurskriðna, grjóthruns, bergglaupa og annars framskriðs úr hlíðum, svo og aurblandaðra krapa- og vatnsflóða í bröttum farvegum. Í niðurstöðum ofanflóðahættumatsins fyrir Kjalarnes er eingöngu fjallað um hættumat fyrir íbúðarhús sem liggja innan hættusvæðis. Ekkert er fjallað um önnur mannvirki s.s. vegi eða göngu- og hjólaleiðir enda fjallar hættumat skv. reglugerð 505/2000 aðeins um nýtingu hættusvæða m.tt. íbúðar- og atvinnuhúsnaðis þar sem áhætta er á að fólk dvelji til lengri tíma innan svæðis. Hluti deiliskipulagssvæðisins er innan svæðisins sem ofanflóðahættumatið tekur til frá Stekk í norðaustri og rétt norðvestur fyrir Skrauthóla. Hættusvæði C nær yfir um 1 km af Vesturlandsvegi við Skrauthóla, Vindheima og Sjávarhóla

Mynd 11. Kort vegna ofanflóða hættumats fyrir Kjalarnes (Veðurstofan 2015).

Vegur er mannvirki þar sem ekki er stöðug viðvera fólks m.tt. búsetu eða vinnu eins og tekið er á í reglugerð nr. 505/2000. Því eru áhrif af völdum ofanflóða talin óveruleg þar sem litlar líkur eru á að ofanflóð nái inn á Vesturlandsveginn nema þá á mjög afmörkuðum kafla.

6.2.8.2 Vindhraði/sviptivindar

Á Kjalarnesi getur orðið mikill vindhraði og tíðir sviptivindar. Veðurstofa Íslands hefur unnið stutta úttekt á vindafari á Kjalarnesi. Í úttektinni segir að helstu niðurstöður séu að mun hvassviðrasamara er á Kjalarnesi heldur en á öðrum stöðum innan höfuðborgarsvæðisins. Truflanir á umferð vegna veðurs á Kjalarnesi eru því nokkuð algengar. Í úttektinni segir; „Mælingar gefa til kynna að sviptivindar séu algengir og þeir skapi umtalsverða hættu fyrir umferð. Vindur er nokkuð byljóttari á Skrauthólum en við veðurstöð Vegagerðinnar nærri Móum, en hvassviðri eru ívið færri á fyrrnefnda staðnum. Hvassviðir eru mest og hviður mestar í áttum, sem standa af Esjunni (Móar) og einnig austlægum áttum meðfram hlíðum hennar (Skrauthólar). Áberandi er hversu þröngir áttageirar hvassviðrana eru á hvorum stað um sig. Ætti sú staðreynd að koma að notum við hönnun umferðarmannvirkja og vindvarna..“

Í greinargerðinni kemur fram að það sé tilfinning kunnugra að eitthvað hafi dregið úr vindi í hverfinu vegna vaxandi gróðurs í hverfinu og við Vallárbyggðina. Í greinargerðinni kemur fram að ekki sé búið að svara öllum spurningum varðandi vind og áhrif hans á svæðinu.

„Ýmsum spurningum er ósvarað varðandi staðsetningu umferðarmannvirkja og framtíðarbyggðar með tilliti til vinds. Áhrifamáttur skjólbelta við vegi er ekki vel þekktur héraendis, en mælingar í þéttbýli og utan þess, benda þó til þess að áhrif víðáttumikillar byggðar séu umtalsverð (mælingar við Veðurstofuna) og sömuleiðis

benda mælingar til þess að hávaxinn gróður dragi einnig úr vindi þó útbreiðsla hans sé ekki mikil (Korpa).“

Sviptivindar eru þekktir á svæðinu og við erfiðar veðuraðstæður hefur hluta Vesturlandsvegur verið lokað til að tryggja öryggi vegfarenda. Áhrif af fyrirhugaðri framkvæmd eru talin hafa óveruleg áhrif á umhverfisþáttinn.

6.3 Niðurstaða umhverfismats og eftirfylgni

TAFLA 4. Samantekt á niðurstöðum umhverfisáhrifa.

UMHVERFISÞÁTTUR	ÁHRIF	MÓTVÆGISAÐGERÐIR OG/EÐA EFTIRFYLGNI
Fornminjar	Óveruleg í heildina en neikvæð á staðbundnum svæðum.	Merkja minjar innan framkvæmdasvæðis á framkvæmdatíma.
Náttúrufar	Óveruleg í heildina en neikvæð á staðbundnum svæðum.	Halda raski í lágmarki og ganga vel frá framkvæmdasvæði að framkvæmd lokinni.
Landslag og ásýnd lands	Óveruleg	Halda raski í lágmarki og ganga vel frá framkvæmdasvæði að framkvæmd lokinni.
Landnotkun	Óveruleg	
Hljóðvist	Neikvæð við ákveðin hús	Aðgerðir til að ná hljóðstigi niður fyrir 55 dB við þau 17 hús sem áætlað er að verði yfir viðmiðunarmörk.
Umferðaröryggi	Jákvæð	Eftirfarandi atriði bæta umferðaröryggi: <ul style="list-style-type: none"> • Vegrið á miðdeilir • Fækkun tenginga • Hringtorg • Hjólaumferð færð yfir á hliðarvegi
Náttúruvá	Óveruleg	Áfram vöktun á veðurfari m.tt. sviptivinda og ofanflóða.

Anna Lísu Guðmundsdóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegar frá Leirvogsa að Hvalfirði

DRÖG

Reykjavík 2018

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 189

Fornleifaskráning vegna deiluskipulags Vesturlandsveggar frá Leirvogsa að Hvalfirði

Anna Lía Guðmundsdóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir

DRÖG

Reykjavík 2018

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 189

Unnið að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Ábyrgðarmaður: María Karen Sigurðardóttir, deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur.

© Borgarsögusafn Reykjavíkur

Anna Lína Guðmundsdóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir

Mynd á forsíðu:

XXXXXXXXXXXXXXXX

Borgarsögusafn Reykjavíkur

Skýrsla nr. 189

Reykjavík 2018

Öll réttindi áskilin.

Efnisyfirlit

Efnisyfirlit	1
Formáli	2
1 Inngangur	4
2 Almennt um verndun menningarminja	6
3 Tilgangur og aðferðafræði skráningar fornleifa	7
4 Skrá yfir fornleifar og yngri minjar	8
4.1 Fitjakot 125678-275	8
4.1.1 Fitjakot, saga, minjar og örnefi	8
4.1.2 Fornleifaskrá Fitjakots s vegna breikkunar Vesturlandsvegur	9
4.2 Kollafjörður 125707-282	9
4.2.1 Kollafjörður söguágrip	9
4.2.2 Minjar og örnefni	10
4.2.3 Fornleifaskrá Kollafjarðar vegna breikkunar Vesturlandsvegur	10
4.3 Mógilsá 125733-283	11
4.3.1 Mógilsá söguágrip	11
4.3.2 Minjar og örnefni	12
4.3.3 Fornleifaskrá Mógilsár vegna breikkunar Vesturlandsvegur	12
4.4 Esjuberg 181191-284	12
4.4.1 Esjuberg söguágrip	12
4.4.2 Minjar og örnefni	13
4.4.3 Fornleifaskrá Esjubergs vegna breikkunar Vesturlandsvegur	13
4.5 Móar 125724-287	14
4.5.1 Móar söguágrip	14
4.5.2 Minjar og örnefni	15
4.5.3 Fornleifaskrá Móa vegna breikkunar Vesturlandsvegur	15
4.6 Sjávarhólar 125750-289	16
4.6.1 Sjávarhólar söguágrip	16
4.6.2 Minjar og örnefni	18
4.6.3 Fornleifaskrá Sjávarhóla vegna breikkunar Vesturlandsvegur	18
4.7 Vallá 125762-291	22
4.7.1 Vallá söguágrip	22
4.7.2 Minjar og örnefni	24
4.7.3 Fornleifaskrá Vallár vegna breikkunar Vesturlandsvegur	24
4. Arnarholt 125651-304	25
4.7.4 Arnarholt söguágrip	25

4.7.5	Minjar og örnefni	26
4.7.6	Fornleifaskrá Arnarholts vegna breikkunnar Vesturlandsvegar	26
4.8	Bakki 125656-306.....	30
4.8.1	Bakki söguágrip	30
4.8.2	Minjar og örnefni	31
4.8.3	Fornleifaskrá Bakka vegna breikkunnar Vesturlandsvegar	31
4.9	Ártún 125653-308.....	31
4.9.1	Ártún söguágrip.....	31
4.9.2	Minjar og örnefni	32
4.9.3	Fornleifaskrá Ártúns vegna breikkunnar Vesturlandsvegar	32
4.10	Saubær 125746-309	47
4.10.1	Söguágrip	47
4.10.2	Minjar og örnefni	49
4.10.3	Fornleifaskrá Saubæjar vegna breikkunnar Vesturlandsvegar	49
5	5. Niðurstöður og varðveislumat	63
6	Heimildaskrá	63

Formáli

Hér fer á eftir rannsókn og skrá yfir fornleifar og yngri minjar á deiliskipulagssvæði sem fylgir Vesturlandsvegi frá sveitafélagsmörkum við Mosfellsbæ að Hvalfjarðargöngum. Fornleifaskráningin er unnin að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur.

Ákvæði um skráningu menningarminja er að finna í **lögum um menningarminjar nr. 80/2012** sem tóku gildi 1. janúar 2013. Fjallað er um skráningu vegna skipulags í 16. gr. þar sem segir að skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skuli fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi og að skráning skuli „ætið fara fram á vettvangi“ áður en deiliskipulag er afgreitt.¹ Samkvæmt lögnum eru allar fornleifar, hús og mannvirki sem eru 100 ára og eldri friðuð.² Jafnframt er kveðið á um að eigendum: „...húsa og mannvirkja sem ekki njóta friðunar en byggð voru 1925 eða fyrr, svo og forráðamönnum kirkna sem reistar voru 1940 eða fyrr, er skylt að leita álits hjá Minjastofnun Íslands með minnst sex vikna fyrirvara ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.“³

Borgarsögusafn Reykjavíkur, áður Minjasafn Reykjavíkur, hefur um árábil gert fornleifaskráningar en fornleifaskráning er „forsenda þess að geta verndað fornleifar og koma í veg fyrir að framkvæmdaaðilar brjóti óafvitandi lög með því að skemma fornleifar, er að hafa vitneskju um tilvist og staðsetningu fornleifar“.⁴ Fornleifaskráning felur í sér skráningu fornleifa eftir heimildum og yfirborðskönnun en minjar geta einnig leynst undir yfirborði. Þegar fornleifaskráning

¹ Lög um menningarminjar - nr. 80 - 29. júní 2012. Tóku gildi 1. janúar 2013.

² Lög um menningarminjar – nr. 80 – 29. júní 2012, 1. kafli, 3. gr. og 7. kafli, 29. gr.

³ Lög um menningarminjar – nr. 80 – 29. júní 2012, 7. kafli, 30. gr.

⁴ Vefur Minjastofnunar Íslands. Vefslóð: <http://www.minjastofnun.is/> → Minjar → Skráning fornleifa. Sótt 10. mars 2016.

Drög

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsveggar frá Leirvogsa að Hvalfirði.

er unnin fyrir hefðbundið deiliskipulag eru gerðar „auknar kröfur um uppmælingu minja og ítarlegri leit að fornleifum á framkvæmdasvæðum“.⁵

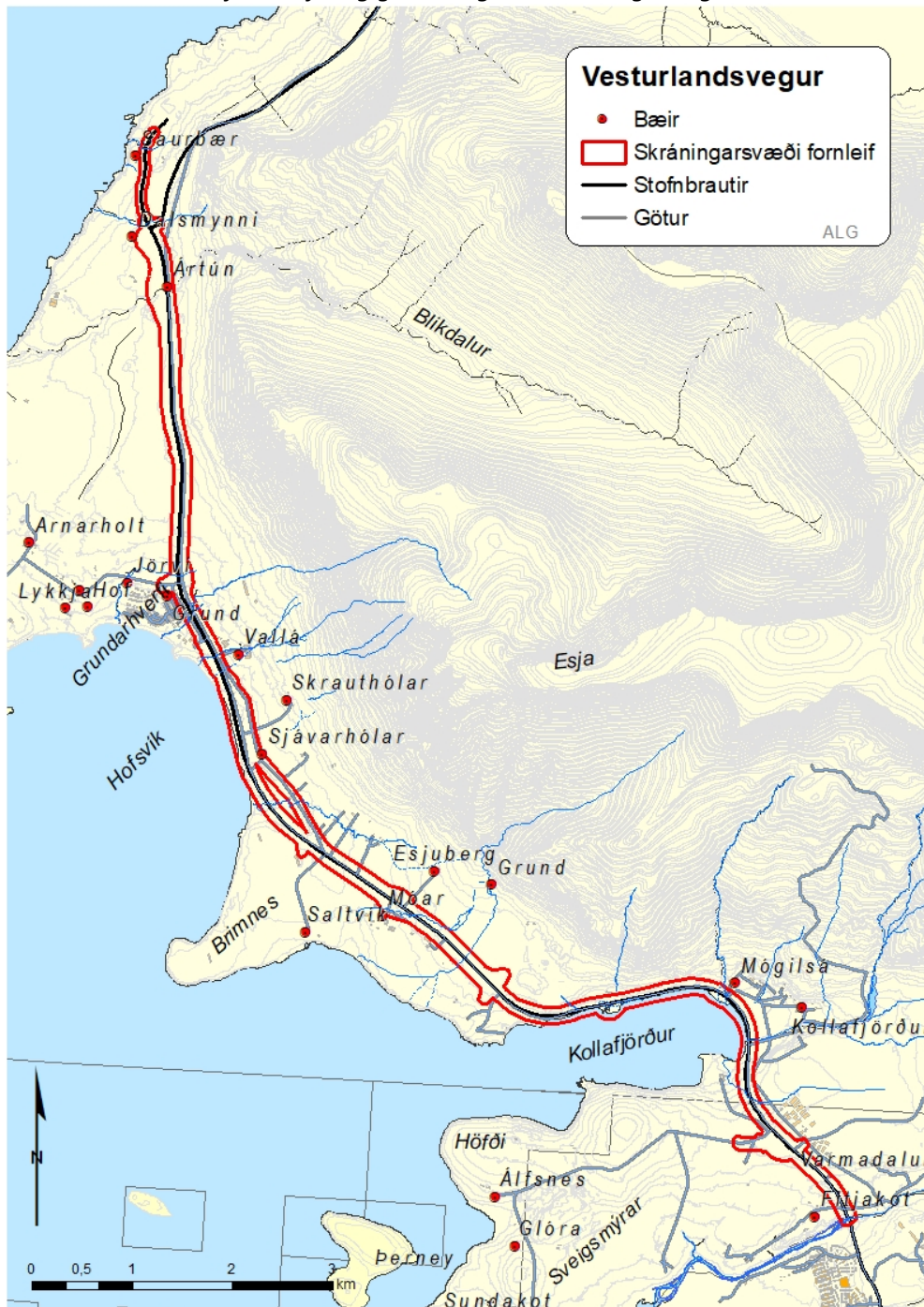
Mars 2018,
María Karen Sigurðardóttir,
deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur

DRÖG

⁵ Skráningarstaðlar fornleifa, bls. 2. Minjastofnun Íslands 2013. Vefur Minjastofnunar Íslands. Vefslóð: <http://www.minjastofnun.is/> → Minjar → Skráning fornleifa → Skráningarstaðlar. Sótt 10. mars 2016.

1 Inngangur

Borgarsögusafn Reykjavíkur heldur utan um skráningu fornleifa í Reykjavík. Til stendur að breikka Vesturlandsveg frá sveitarfélagsmörkum Mosfellsbæjar við Leirvogsa að Hvalfirði.⁶ Í skýrslu þessari eru teknar fyrir þær fornleifar og aðrar menningarminjar sem eru innan áætlaðs framkvæmdarsvæðis og áhrifasvæðis þess (mynd 1). *Mat er lagt á gildi minjanna sem framkvæmdarsvæðið hefur áhrif á og gerð tillaga um mótvægis-aðgerðir.*

⁶ Vesturlandsvegur, Skipulags- og matslýsing vegna n's Deiliskipulags, Sjá vef Reykjavíkurborgar. Vefslóð: <http://reykjavik.is/> → Þjónusta → Skipulagsmál → Skipulag í kynningu → Leit: Vesturlandsvegur. Sótt 29.9.2017.

Mynd 1. Afmörkun deiliskipulagssvæðisins (með gulri línu).⁷

Fornleifaskráningin byggir að hluta til á eldri skráningum frá árunum 2000-2005 en sú skráning miðaðist við deiliskipulagsstig og þjóðminjalög þess tíma. Skráningin hefur verði endurskoðuð miðað við lög um menningaminjar frá árinu 2012 og þær reglur sem gilda nú um skráningu fornleifa og skil á gögnum til Minjastofnunar Íslands.⁸

Eftir að Kjalanes var sameinað Reykjavík árið 1998 var gert átak í skráningu fornleifa árið 1999 í samvinnu við þjóðminjasafnið. Þá var skráðu Birna Gunnarsdóttir fornleifafræðingur og Gunnar Bollason sagnfræðingur minjar í gagnagrunnin Sarp eftir ritheimildum og örnefnaskrá. Á árunum 2002 og 2003 var gerði Minjasafn Reykjavíkur, nú Borgarsögusafn, átak í vettvangsskráningu á Kjalarnesi. Þá skráðu fornleifafræðingarnir Sólborg Una Pálsdóttir og Jóna Kristín Ámundadóttir stóran hluta af Kjalarnesi undir stjórn Önnu Lísu Guðmundsdóttur. Þá hafa eftirtaldir fornleifaskráningar verið gerðar vegna skipulags:

- Ragnheiður Traustadóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir. (2001). *Fornleifaskráning jarðanna Mógilsár og Kollafjarðar*. Drög að skýrslu. Gögn Minjasafns Reykjavíkur.

- Anna Lísa Guðmundsdóttir og Sólborg Una Pálsdóttir: *Fornleifaskráning jarðarinnar Jörfa á Kjalarnesi*. Reykjavík. 2003.

- Sólborg Una Pálsdóttir: *Fornleifaskráning Bakka og Bakkakots á Kjalarnesi*. Reykjavík. 2004.

- Elín Ósk Hreiðarsdóttir. (2006). *Fornleifaskráning í Varmadal á Kjalarnesi*. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.

- Anna Lísa Guðmundsdóttir: Mat á umhverfisáhrifum Sundabrautar 2. áfanga. Fornleifar á framkvæmdasvæðinu. Reykjavík. 2008.

- Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning jarðarinnar Ártúns á Kjalarnesi*. Reykjavík. 2010.

- Birna Lárusdóttir. (2012). *Fornleifaskráning á Hrafnhólum á Kjalarnesi*. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.

- Drífa Kristín Þrastardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Arnarholt á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Reykjavík. 2014.

- Anna Lísa Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Vallá á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Reykjavík. 2014.

- Anna Lísa Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Skrauthólar á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Reykjavík. 2015.

- Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Hof 1. Landnúmer 125848. Fornleifaskráning*. Reykjavík. 2017.

Skýrslan byrjar á því að fjallað er almennt um verndun menningarminja, og um tilgang og aðferðir. Þá er farið yfir sögu þeirra jarða sem liggja að Vesturlandsveginum á Kjalarnesi og skrá yfir fornleifar og yngri minjar innan áætlaðs framkvæmdarsvæðis og áhrifasvæðis þess. Aftast er tafla með skráðum minjastöðum á deiliskipulagssvæðinu.

Minjastofnun Íslands úthlutaði deiliskráningunni verkefnanúmerinu 1896. Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir unnu að vettvangsskráningu, heimildavinnu, úrvinnslu gagna og skýrslugerð.

Þær minjar sem helst er að finna á svæðinu eru yngri minjar, herminjar, minjar frá gamla bændasamfélaginu og fornar leiðir.

⁷ Lofmynd af Reykjavík 2005 úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukur-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Sótt 29.9. 2017. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lísa Guðmundsdóttir,

⁸ Sjá vef Minjastofnunar Íslands um skráningu fornleifa. http://www.minjastofnun.is/media/skjol-i-grein/skraningarstadlar_2013_fornleifar.pdf og Oddgeir Isaksen 2016. Skil á fornleifaskráningargögnum. Landupplýsingargögn: Punktaskrár, línu og flákagögn, bls. 9.

2 Almennt um verndun menningarminja

Samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012 fer mennta- og menningar-málaráðherra með yfirstjórn verndunar og vörslu menningarminja í landinu. Tilgangur laganna er að stuðla að verndun menningarminja og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Lögin eiga jafnframt að tryggja eftir föngum varðveislu menningarminja í eigin umhverfi.

Minjastofnun Íslands, sem er ríkisstofnun undir yfirstjórn ráðherra, annast framkvæmd laganna. Samkvæmt 16. gr. laganna skal skrá fornleifar, hús og mannvirki áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi.⁹

Menningarminjar teljast ummerki um sögu þjóðarinnar, svo sem fornminjar, menningar- og búsetulandslag, kirkjugripir og minningarmörk, hús og önnur mannvirki, skip og bátar, samgöngutæki, listmunir og nytjahlutir, svo og myndir og aðrar heimildir um menningarsögu þjóðarinnar. Lögin taka einnig til staða sem tengjast menningarsögu.

Um friðun og friðlýsingu er fjallað í 5. gr. laganna:

Friðun felur í sér sjálfkrafa verndun fornminja, húsa og mannvirkja á grundvelli aldurs þeirra, samkvæmt nánari fyrirætlum laga þessara. ... Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.

Friðlýsing er síðan nánar útfærð í 18. gr. laganna en samkvæmt þeim skal Minjastofnun Íslands hafa samráð við skipulagsyfirvöld þess landsvæðis sem menningarminjar tilheyra þegar fjallað er um friðlýsingu þeirra.

Friðlýsa má fornleifar, skip og báta, svo og hús og mannvirki eða hluta þeirra, sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi. Friðlýsing getur náð til nánasta umhverfis hins friðlýsta minjastaðar, húss eða mannvirkis. Friðlýsa má samfelld svæði þar sem fleiri en einn minjastaður teljast hafa sérstakt menningarsögulegt gildi. Einnig má friðlýsa samstæður húsa sem hafa sama gildi og að framan greinir og gilda þá reglur friðlýsingar um hvert einstakt þeirra.

Samkvæmt lögum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 21. gr. laganna segir:

Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Þetta á við um allar fornleifar, kunnar sem ókunnar, samanber 24. grein:

Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn.

Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands. Fornminjar eru annars vegar forngripir og hins vegar fornleifar. Fornleifar eru skilgreindar svo samkvæmt 3. gr. laganna:

⁹ Lög um menningarminjar 2012 - nr. 80 - 29. júní. Tóku gildi 1. janúar 2013.

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skruðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bóllum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Eitt markmið skráningar menningarminja; fornleifa, húsa og mannvirkja, er að koma í veg fyrir að þær verði fyrir raski eða skemmdum að nauðsynjalaus. Það er hagur þeirra sem stýra framkvæmdum að til sé yfirlit yfir menningaminjar á tilteknum svæðum og það fæst með skráningu minjanna.

Fornleifaskráning minnkar líkur á því að óvænt finnist fornleifar á svæðinu sem nauðsynlega verður að rannsaka. Björgunaruppgröftur sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum er ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar því hagsmuni framkvæmdaraðila og fræðigreinarinnar. Almennt er æskilegast að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum, því að þeir sem standa fyrir meiriháttar framkvæmdum bera kostnað af fornleifarannsóknnum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna, samanber 28. grein:

Framkvæmdaraðili greiðir kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

3 Tilgangur og aðferðafræði skráningar fornleifa

Borgarsögusafn Reykjavíkur (áður Minjasafn Reykjavíkur) heldur skrár yfir menningarminjar í Reykjavík, fornleifaskrá og húsaskrá, sem eru rafrænar skrár.

Fornleifaskrá Reykjavíkur var fyrst gefin út árið 1995 og þá voru um 200 minjastaðir skráðir. Stöðugt er unnið að endurskoðun hennar og nú (2018) eru um 3400 minjastaðir skráðir. Fornleifaskráning er í raun skilyrði þess að hægt sé að vinna markvisst að varðveislu fornleifa.

Fornleifaskrá þessi er unnin eftir stöðlum Minjastofnunar Íslands í samræmi við ákvæði laga um menningarminjar. Minjastofnun úthlutar skráningaraðilum verkefnanúmeri og hefur þessi skráning hlotið númerið 1896, hér skammstafað MÍ-númer. Auk MÍ-númers fær hver minjastaður þrískipt númer: í fyrsta lagi landsnúmer sem fasteignaskrá Þjóðskrár Íslands úthlutar, í öðru lagi jarðarnúmer úr Jarðabók Johnsens frá 1847 og í þriðja lagi hlaupandi tölu innan jarðarnúmersins.

Allar fornleifar eru skráðar í *Sarp* – menningarsögulegan gagnagrunn. Minjar eru skráðar eftir jörðum og þeirri jarðaskiptingu fylgt sem tíðkaðist um 1835-1845.

Á rannsóknarsvæðinu sem hér um ræðir eru skráðar minjar í **landi jarða á** Kjalarnesi. Við skráningu menningarminja er sögu jarðanna gerð skil og varpað ljósi á þætti sem gefa upplýsingar um sögu byggðar og búskapar í nágrenninu. Þá er tegundum og hlutverki minja lýst. Ef minjar finnast ekki á yfirborði eru þær skráðar sem **heimild**, en á þeim stöðum eru líkur á því að minjar sé enn að finna í jörðu. Í lokin er vísað í þær heimildir sem hafa gefið tilefni til skráningar fornleifa.

Við staðsetningu á minjum er gömlum kortum og loftmyndum varpað (þær strekktar) á gildandi skipulagsuppdraetti, sem sóttir eru í Landsupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR) og minjarnar hnitsettar í kerfinu ISN 93 sem punktar, ef minjarnar er sýnilegar á yfirborði eru þær mældar inn á vetfangi.¹⁰ Minjarnar eru flokkaðar eftir aldri. Elstu minjarnar eru fornleifar í rauðum flokki og eru þær friðaðar. Yngri minjar eru merktar með gulum og grænum lit, en herminjar eru flokkaðar sérstaklega og merktar bláum lit. Aldur er áætlaður út frá útliti og upplýsingum um sögu byggðar.

Tafla 1 Minjaflokkar

Flokkur	Tegundir minja	Litur flokks
1	Fornleifar, minjar sem eru 100 ára eða eldri	Rauður
2	Minjar frá 1918-1930	Gulur
3	Minjar frá 1930 og yngri	Grænn
4	Herminjar frá 1940 og yngri	Blár

Minjar innan og rétt við deiliskipulagssvæðið voru skráðar og mældar upp með Trimble staðsetningartæki (minjar á áhrifasvæði deiliskipulagsins).

4 Skrá yfir fornleifar og yngri minjar

Í þessum kafla er farið yfir sögu **jarða sem fornleifar eru skráðar undir á áhrifasvæði deiliskipulagsins, í landfræðilegri röð frá Leirvogsá að Hvalfjarðargöngum og skráðar fornleifar (mynd,).**

4.1 Fitjakot 125678-275

4.1.1 Fitjakot, saga, minjar og örnefi

Fitjakot er á norðanverðum bökkum Leirvogsár. Jörðin á mörk á móti Varmadal að austan en Víðinesi og Álfsnesi að vestan.¹¹ Gamli bærinn í Fitjakoti stóð á Brunnhól um 70 metra suðaustan við núverandi íbúðarhús. Síðast stóð þar timburhús sem reist var um 1930 og þá lá þjóðvegurinn um hlaðið. Núverandi íbúðarhús, sem var byggt 1950, stendur aðeins vestar, á Húsaflötum, en þar voru áður fjárhús. Þar var Kaupfélag Kjalarnesþings stofnað 15. október 1950 og var þar fyrst til húsa.¹² Athafnamennirnir Sturlubræður áttu Fitjakot um tíma og notuðu jörðina til sumarbeitar.

Fitjakot var áður nefnt Fitjar og var í eigu Viðeyjarklausturs 1395. Jörðin kemur fram undir eldra nafninu Fitjar, í skrá um kvikfé og leigumála á jörðum Viðeyjarklausturs 1395, en yngra nafninu

¹⁰ Vefur Borgarvefsjái. Vefslóð: <http://borgarvefsja.is>.

¹¹ Örnefnasafn, Fitjakot-1256755-275-2.

¹² Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 343. Samvinnan, 1977, bls. 56.

Fitjakot í fógetareikningum frá 1548 til 1551.¹³ Jörðin var ein af jörðum Viðeyjarkirkju 1686 metin á 15 hundruð en á 10 hundruð 1695.¹⁴ Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var jörðin í eigu konungs en dýrleiki óviss. Ábúandi var einn. Kvaðir voru meðal annars um mannslán á vertíð. Hægt var að fódra þar fimm kýr og tíu lömb. Torfrista, stunga og mótak til eldiviðar var sæmilegt. Leirvogsá var bæði til gagns og ógagns. Þar var hægt að veiða bæði lax og silung en hún spillti engjum og braut af túni. Stórviðri brutu stundum hey og hús.¹⁵ Þegar Jarðatal Johnsens var gert 1847 var Fitjakot í eigu konungs metið á 10 hundruð.¹⁶ Árið 1855 var jörðin konungs eign metin á 10 hundruð.¹⁷ Samkvæmt manntölum frá 1703 var einn ábúandi í Fitjakoti nema 1850 voru tveir.¹⁸

Fornleifar í Fitjakoti voru fyrst skráðar árið 2000 af Gunnari Bollasyni sagnfræðingi í Sarp, en árið 2003 skráði Sólborg Una Pálsdóttir fornleifafraeðingur jörðina og staðsetti minjar. Árið xxx fór Margrét Björk Magnúsdóttir yfir allar heimildir ????.

Bæjarhóll Fitjakots er í um 200 m fjarlægð frá framkvæmdarsvæðinu og ættu þær ekki að hafa áhrif á hann, en þær minjar sem tilheyra Fitjakoti og eru inni framkvæmdarsvæðisins eru vegminjar.

4.1.2 Fornleifaskrá Fitjakots s vegna breikkunar Vesturlandsveggar

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-106	275-20	Póstvegur	Vegur	Heimild	1890	369539	412749			Ómetið	Já
1896-107	275-21	Grafarmýri	Mógröf	Mógröf	1900	369488	412584			Gott	Nei
1896-109	275-22		Kartöflu- geymsla	Hús	1946-1970	369110	412870	15	10	Gott	Nei
1896-108	275-23	Fitjakotsvegur	Leið	Vegur	1900	369541	369541	266	3	Ómetið	Nei
1896-111	275-24		Hús	Heimild	1946-1970	369116	412814			Ómetið	Já
1896-112	275-25		Hús	Heimild	1946-1970	369139	412780			Ómetið	Já
1896-113	275-26		Brunnur	Steypa	1940	369084	412760	80	80	Sæmilegt	Nei
1896-110	275-27	Fitjakotsvegur	Vegur	Gata	1930	369506	412384	4250	40	Slæmt	Að hluta

4.2 Kollafjörður 125707-282

4.2.1 Kollafjörður söguágrip

Jörðin Kollafjörður er skammt upp frá fjarðarbotni Kollafjarðar. Bærinn stóð við samnefndan læk sem nefnist Kollafjarðará.¹⁹ Bæjarstæðið síðasta torfbæjarin er sunnan undir Kollsgili en var jafnað við jörðu. Við vettvangskönnun 2001 var talið líklegt að bærinn hafi staðið á þeim stað að minnsta kosti frá því á miðöldum og líklegt að minjar leyndust þar undir sverði því greina mátti litabreytingar á gróðri, sem er vísbending um minjar.²⁰

Landbúnaðarráðuneytið keypti jörðina 1961 fyrir tilraunastöð fyrir klak og eldi laxfiska.

Kollafjörður kemur fyrir í Kjalnesinga sögu, sem talin er rituð á síðustu áratugum 13. aldar. Þar segir frá því að skip kom á Leiruvog með írskum mönnum. Þar á meðal Andríður ungur og ólofaður, mikill og sterkur, ekkjan Esja og maður sem nefndur var Kolli. Landnámsmaðurinn Helgi bjóla tók við þeim öllum og setti Kolla niður í Kollafjörð.²¹

¹³ Íslenskt fornbréfasafn, III. b., bls. 598, XII. b., bls. 136, 151, 171, 398.

¹⁴ Björn Lárusson, 1967, bls. 131.

¹⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. b., bls. 335.

¹⁶ Johnsen, 1847, bls. 97.

¹⁷ Stefán Þorvaldsson, 2007, bls. 152.

¹⁸ Þí: Manntöl, *Fitjakot*.

¹⁹ Stefán Þorvaldsson, 1937-39, bls. 232.

²⁰ BSS-Kollafjörður-125707-282-1.

²¹ Íslensk fornrit XIV. b., Kjalnesinga saga, bls. 5.

Kollafjörður er talin upp í fjarðatali 1312.²² Jarðarinnar er hinsvegar ekki getið fyrr en í fógetareikningum 1547 til 1553 en búseta hefur sennilega hafist þar fyrr.²³

Á árunum 1686 og 1695 var jörðin í eigu konungs og metin á 20 hundruð.²⁴

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var jörðin konungseign en dýrleiki óviss. Kollafjörður var þá ein af umboðsjörðum sem Margrét Pétursdóttir á Vallá, ekkja Daða Jónssonar sýslumanns, hélt ásamt Völlum og Gröf. Einn ábúandi var á heimajörðinni, tveimur þriðjungum, en einn þriðjungur nefndist Litli- Kollafjörður. Kvaðir voru um tvö mannlán í 5 ár, manns- og bátslán í 3 ár. Kostir voru fáir en torfrista og stunga var sæmileg. Mótak til eldiviðar var erfitt, silungsveiðivon lítil, rekavon nær engin, skelfiskfjara lítil og varla hægt að tala um heimræði því ekki var hægt að lenda nema á flóði. Landþröng var mikil, mikið af foræðum og skriður spilltu engjum.²⁵

Kaupverð Kollafjarðar var 804 ríkisdalir þegar jörðin var seld úr eigu konungs 1839.²⁶ Þegar jarðatal Johnsen var tekið saman 1847 var jörðin í bændaeign, með einum ábúanda metin á 20 hundruð með Litla-Kollafirði.²⁷

Skriðuföll úr Esjunni hafa verið tíð og eftir aftakarigningu 2. september 1886 urðu mikil skriðuföll á níu bæjum á Kjalarnesi eftir úrhellið. Í blaðgrein skömmu síðar var greint frá vatnsveðrinu og þeim skaða sem hlaut af því, þar segir um tjón á jörðinni : „Kollafjörður (17.4). Kýrvöllur farinn af túninu, í bráð að minnsta kosti, og nokkuð af engjum. Sextíu hestar af heyi á engjum urðu undir skriðu. Eyrarnar niður frá bænum allar huldur skriðu.“²⁸

Mannvirki sem teiknuð voru á túnakort Kollafjarðar 1916 hafa flest horfið vegna túnasléttunnar eða undir yngri mannvirki.²⁹

Litli- Kollafjörður var þriðjungur af heimajörðinni Kollafirði 1704.³⁰ Árið 1916 var komið útihús þar sem bærinn Litli- Kollafjörður stóð áður sunnan Kollafjarðarár.³¹ Kolbeinn Kolbeinsson sem fæddur var í Kollafirði 1918 og var bóndi þar í nokkur ár, segir í örnefnalýsingu að hann muni eftir tóftum þar sem Litli- Kollafjörður stóð.³² Við vettvangskönnun 2002 var ekki hægt að sjá neinar bæjarleifar á staðnum. Þar stendur nú hús sem byggt er í gamla bæjarhólinn og var í fyrstu notað sem sumarhús en er nú heilsárshús, Arnarhóll.³³

Þegar Jarðatal Árna og Páls var gert 1704 var Litli Kollafjörður byggður sér með einum ábúanda. Þar voru kvaðir um eitt mannlán á vertíð. Þá var hægt að fóðra tvær kýr, 10 lömb og einn hest. Hættir voru eins og á heimajörðinni en við bættist að áin gróf undan húsunum og beitarátroðningur olli miklum skaða.³⁴

Þegar Jarðatal Johnsens var gert 1847 var Litli- Kollafjörður talin með heimajörðinni með einum ábúanda.³⁵

Litli Kollafjörður er skráður sem fornleif undir heimajörðina.³⁶

4.2.2 Minjar og örnefni

4.2.3 Fornleifaskrá Kollafjarðar vegna breikkunnar Vesturlandsveggar

²² Íslenskt fornbréfasafn, III. b., bls. 14. VII, bls. 189.

²³ Íslenskt fornbréfasafn, XII. b., bls. 117, 143, 157, 177, 404, 428, 589.

²⁴ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

²⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III. b., bls. 341-342.

²⁶ Johnsen, 1847, bls. 438.

²⁷ Johnsen, 1847, bls. 97.

²⁸ Kjalarnes eptir skriðuhlaupin, 1886.

²⁹ Ragnheiður Traustadóttir, Anna Lía Guðmundsdóttir, 2001. BSS-Kollafjörður-125707-282.

³⁰ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III. b., bls. 342.

³¹ BSS-Kollafjörður-125707-282-6.

³² Jón Sigurðsson, 2008. Þí: Örnefnasafn, Kollafjörður-125707-282-3.

³³ BSS-Kollafjörður-125707-282-11. Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 378.

³⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III. b., bls. 341-343.

³⁵ Johnsen, 1847, bls. 97.

³⁶ BSS-Kollafjörður-125707-282-11.

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-115	282-42	Póstvegur	Vegur	Heimild	1890	369539	412749			Ómetið	Já

4.3 Mógilsá 125733-283

4.3.1 Mógilsá söguágríp

Mógilsá er við Esjurætur innst í Kollafirði, við norðurhorn fjarðarins.³⁷ Jörðin dregur nafn sitt af samnefndri bergvatnsá sem rennur vestan við bæinn. Árið 1963 keypti íslenska ríkið jörðina og þar var Rannsóknarstöð Skógræktar ríkisins verið síðan en hún var byggð upp fyrir Þjóðargjöf Norðmanna, 1 milljón norskra króna, sem Ólafur V Noregskonungur afhenti.³⁸ Bæjarstæðið var um 60 metra suðaustur af Þjónustumiðstöð við Esjurætur. Við vettvangskönnun 2002 voru engar greinilegar leifar af bæjarstæðinu sem hafði verið sléttað og trjárækt á svæðinu en þó mátti greina vísbendingar um mannvist á litabreytingum í túninu.³⁹

Áin Mógilsá kemur nokkrum sinnum fyrir í Landnámu sem landamerki þegar sagt er frá landnámi Halls goðlausa, Helga bjólu Ketilssonar og Örlygs Hrappssonar. Hallur goðlausi nam land að ráði Ingólfs frá Leiruvogi til Mógilsár og bjó í Múla.⁴⁰ Helgi bjóla Ketilsson nam einnig land að ráði Ingólfs, „...Kjalarnes allt millim Mógilsár og Mýdalsár...“ og bjó að Hofi.⁴¹ Helgi bjóla gaf síðan frænda sínum Örlygi Hrappssyni hluta af landnámi sínu, frá Mógilsá að Ósvíflæk en ekki er vitað hvaða lækur það er.⁴²

Jörðin var í eigu Viðeyjarklausturs 1395 og kemur þá fram í skrá um kvikfé og leigumála jarða klaustursins.⁴³ Jörðin hefur orðið konungseign við siðaskipti og er jarðarinnar getið í fógetareikningum frá 1547 til 1552 varðandi landskuld og leigu.⁴⁴ Árið 1581 var Mógilsá lénsjörð fátækra presta í Skálholtsbiskupsdæmi.⁴⁵ Jörðin var kirkjujörð Viðeyjarklausturs 1686-1695, metin á 15 hundruð og 13 hundruð og 80 álnir.⁴⁶

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var jarðadýrleiki og jörðin í eigu konungs sem hafði lagt hana til upphalds prestis á Mosfelli. Þá virðast gæði jarðarinnar hafa rýrnað frá því sem áður var og landskuld lækkað úr einu hundraði í 48 álnir. Skriður frá ánni Þverá og lækjum höfðu eyðilagt tún jarðarinnar. Kvaðir voru um eitt mannlán á vertíð en höfðu verið tvær tveimur árum áður og dagslættir tveir ef ábúendur voru tveir en þrír ef þeir voru þrír. Jörðin gat fódrað sex kýr, tíu lömb og einn hest. Uppreksstur geldnauta og hesta var frír á Hvannavöllum á Mosfellsheiði. Torfrista og stunga var léleg og ekkert mótak var í landi jarðarinnar en mótak hafði verið nýtt í landi eyðijarðarinnar Háheiðar sem lá undir Álfsnesi. Lítil von var um selveiði og reka. Sölvafjara var engin og lítil hrognkelsafjara en skelfiskfjara var frí á grandanum Leiðvelli og hafði verið lengi eins og fleiri jarðir í Kjalarneshreppi. Heimræði var ef fiskgengd var á sundin en aldrei verstaða fyrir aðkomufólk. Selstaða var í heimalandi. Vetrarpungt og veðrasamt var á Mógilsá.⁴⁷

Þegar Jarðatal Johnsen var gert 1847 var Mógilsá í eigu kirkjunnar með einum ábúanda og dýrleiki 13 $\frac{2}{3}$ hundruð en neðanmáls er þess getið að mat sýslumanns sé 15 hundruð.⁴⁸

³⁷ Stefán Þorvaldsson, 1937-39, bls. 232.

³⁸ Einar Kristinn Guðfinnsson, 3.9.2007.

³⁹ BSS-Mógilsá-125733-1.

⁴⁰ Ari Þorgilsson, 1968, bls. 48-50.

⁴¹ Íslensk fornrit I., Landnáma bók, bls. 50.

⁴² Íslensk fornrit I., Landnáma bók, bls. 52-54.

⁴³ Íslenskt fornbréfasafn, III, bls. 597.

⁴⁴ Íslenskt fornbréfasafn, XII. b., bls. 109, 135, 151, 171, 396-397.

⁴⁵ Jón Halldórsson, 1903, bls. 138.

⁴⁶ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

⁴⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III, 1704, bls. 343-344.

⁴⁸ Johnsen, 1847, bls. 97.

Árið 1855 var Mógilsá metin á 15 hundruð og var nyrsta kirkjujörð Mosfells.⁴⁹

4.3.2 Minjar og örnefni

4.3.3 Fornleifaskrá Mógilsár vegna breikkunnar Vesturlandsveggar

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-29	283-12	Tæpagata	Leið	Heimild	1900	367957	414643			Ómetið	Já
1896-117	283-16	Hengingar- klettur	Aftaka	Heimild	1800	367738	414568			Ómetið	Já
1896-23	283-17		Naust	Tóft	1850- 1950	368226	414502	6	5,5	Ómetið	Nei
1896-24	283-18		Naust	Hola	1850- 1920	368155	414542	9	6	Sæmilegt	Nei
1896-25	283-24		Naust	Hola	1850- 1920	368210	414503	6	5	Slæmt	Nei
1896-26	283-25		Siglingamerki, Varða	Varða	1800	368200	414509	1	1	Sæmilegt	Nei
1896-27	283-26		Hóll	Hóll	1800	368197	414510	2	2	Sæmilegt	Nei

4.4 Esjuberg 181191-284

4.4.1 Esjuberg söguágrip

Bærinn á Esjubergi stendur á skriðuvæng upp undir rótum Esju. Mörk jarðarinnar eru á mótí Skrauthólum að vestan og Mógilsá að austan. Á Esjubergi voru áður fyrr samþykktir og kveðnir upp dómar. Finna má dóm í Íslensku fornbréfasafni sem kveðin var upp 1480 og þar var þingstaður 1541 og 1746 þegar Jón Oddsson Hjaltalín gerði *Lýsingu Kjósarsýslu*.⁵⁰ Örnefni Leiðhamar og Leiðvöllur, sem er á mörkum Mógilsár og Esjubergs, benda til að þar hafi verið haldin leiðmót, leiðarþing eða héraðsþing sem haldið var að afloknu Alþingi þar sem greint var frá störfum þess og birtar tilkynningar. Fyrsta símsstöðin í Kjalarneshreppi var á Esjubergi, sennilega komið 1912.⁵¹

Esjuberg var landnámsjörð Örlygs gamla Hrapssonar Bjarnasonar bunu. Landnámabók segir frá því að Helgi bjóla Ketilsson hafi gefið frænda sínum, bræðrungi, Örlygi Hrapssyni hluta af landnámi sínu, frá Mógilsá að Ósvíflæk. Landnáma getur þess einnig að Örlygur hafi búið á Esjubergi og látið gera þar kirkju sem fóstri hans Patrekur biskup í Suðureyjum hafði sagt fyrir um, en Patrekur hafði sent hann með kirkjuviði, járnklukku, plenáinum og vígða mold til að setja undir hornstafina.⁵² Kirkjan gæti hafa verið tileinkuð heilögum Kolumba.

Kirkja Örlygs er talin vera fyrsta kirkjan á Íslandi. Kirkjunnar er einungis getið í kirkjuskrá Páls biskups frá því um 1200.⁵³ Reyndar segir frá kirkjunni í Kjalnesinga sögu sem er talin rituð á tímabilinu 1300-1320. Þar segir frá því að Helga Þorgrímsdóttir, eiginkona aðalsöguhetjunnar Búa, hafi látið grafa hann undir syðri kirkjuveggnum og segir „[þ]á stóð enn kirkja sú at Esjubergi, er Örlygr hafði látit gera“.⁵⁴ Eftir þessu að dæma hefur kirkjan ekki verið uppistandandi á ritunartíma sögunnar um 1300 og gæti hafa verið niðurlögð á fyrri hluta 13. aldar. Hvers vegna er ekki vitað og margt getur komið til greina. Kirkjur voru stöðutákn svo höfðingi gæti hafa dáðið eða misst stöðu sína til annars. Kirkjan gæti líka hafa verið niðurlögð vegna skriðufalla.

Jarðarinnar er getið nokkrum sinnum í skjölum sem varða hvalreka Viðeyjarklausturs á milli Esjubergs og Valagnúpa, fyrst í skrá varðandi hvalskipti á Rosmhvalanesi um 1270, svo um 1270 í

⁴⁹ Stefán Þorvaldsson, 2007, bls. 152.

⁵⁰ Íslenskt fornbréfasafn, VI. b., bls. 289. X. b., bls. 671-672. Jón Oddsson Hjaltalín, 1937-39, bls. 33.

⁵¹ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 423. Íslenska alfræðiorðabókin.

⁵² Íslenskt fornrit I. b., Landnámabók, bls. 52-54.

⁵³ Íslenskt fornbréfasafn, XII. b., bls. 9.

⁵⁴ Íslenskt fornrit XIV. b., Kjalnesingasaga, bls. 43.

bréfi Runólfs ábóta í Viðey um hvalrekann, og aftur 1285 um skipti á hvalreka á milli Valagnúpa og Esjubergs.⁵⁵ Esjuberg kemur fram í skrá um kvikfé og leigumála á jörðum Viðeyjarklausturs frá árinu 1395.⁵⁶ Esjuberg kemur fram í skýrslu Hannesar Pálssonar umboðsmanns og kapelláns Danakonungs, um allskonar óskunda og yfirgang, rán, vígaferli og löglaua verslun Englendinga á Íslandi á árunum 1420-1425.⁵⁷ Árið 1480 var úrskurðað í Esjubergsdómi í eignarmálum Soffíu Loftsdóttur og Gunnlaugs Teitssonar.⁵⁸ Árið 1497 gaf Böðvar prestur Jónsson vitnisburð um reka Viðeyjarklausturs á milli Klaufar og Esjubergs.⁵⁹ Á Esjubergsþingi þann 30. september 1541 var felldur dómur um lögmæti bréfs Alexíusar ábóta í Viðey um jarðirnar Skrauthóla og Bakka í Brautarholtssókn.⁶⁰ Þá kemur jörðin fram í fógetareikningum 1547-1552.⁶¹ Á Esjubergi voru kveðnir upp dómar um beit og fjárrekstur 1565-1566.⁶² Jarðarinnar er getið á minnisblöðum Vigfúsar Jónssonar sýslumanns Kjalarnesþings árið 1569 og þjófnaðardómur var kveðinn upp þar 14. janúar 1657.⁶³ Jörðin var ein af jörðum Viðeyjarklausturs 1686-1695 og þá metin á 40 hundruð.⁶⁴

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var Esjuberg í eigu konungs en jarðardýrleiki óviss. Kvaðir voru meðal annarra um mannlán á vertíð suður á Stafnes. Þá var hægt að fórðra sjö kýr, tólf lömb og þrjá hesta. Jörðin hafði þá haft til langs tíma fría afrétt fyrir hesta og geldnaut á Mosfellsheiði. Torfrista og stunga var góð en mótak til eldiviðar slæmt. Silungsveiði hafði jörðin í Leirvogsa lengst af. Rekavon var nokkur og skelfiskfjara var á Leiðvallargranda. Selstöðu átti jörðin undir Svínaskarði að sunnan og þar var berjalestur nokkur. Helstu ókostir voru að úthey voru lítil og skriður ógnuðu bæði mönnum, húsum og skepnum. Stórviðrasamt var á Esjubergi og stóð mönnum og skepnum ógn af skriðum sem ollu þar tjóni.

Tvær hjáleigur voru þá á Esjubergi. **Litla Esjuberg** sagt afbýli heima við bæ og **Árvöllur** önnur hjáleiga og reiknaðist jarðardýrleiki beggja með heimajörðinni.⁶⁵

Þegar Jón Oddson Hjaltalín gerði lýsingu Kjósarsýslu 1746 var þingstaður á Esjubergi.⁶⁶

Kaupverð Esjubergs með **Grund** (Austurbæ) og **Árvöllum** árið 1816 þegar jörðin var seld úr eigu konungs var 2100 ríkisdalir.⁶⁷

Þegar Jarðartal Johnsens var tekið saman 1847 var Esjuberg í bændaeigu, metið á 40 hundruð og með einum ábúanda. Í neðanmálgrein er sagt að jarðabækurnar geti ekki um hjáleigurnar nema árið 1802, en þá er getið Austurbæjar sem er líklega sama hjáleiga og sýslumaður og prestur kalla Grund. Jörðin var metin á 40 forn hundruð í Jarðarmati á Íslandi 1849-50.⁶⁸ Hjáleigurnar lögðust báðar af eftir mikið ofanflóðaveður 2. september 1886.

4.4.2 Minjar og örnefni

4.4.3 Fornleifaskrá Esjubergs vegna breikkunnar Vesturlandsveggar

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Leng m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-30	284-21	Leiðvöllur	Þingstaður	Heimild	930	367112	414427			Ómetið	Já

⁵⁵ Íslenzkt fornbréfasafn, II. b., bls. 78, 80, 247, 278.

⁵⁶ Íslenzkt fornbréfasafn, III. b., bls. 598.

⁵⁷ Íslenzkt fornbréfasafn, VI. b., bls. 324.

⁵⁸ Íslenzkt fornbréfasafn, VI. b., bls. 289.

⁵⁹ Íslenzkt fornbréfasafn, VII. b., bls. 339.

⁶⁰ Íslenzkt fornbréfasafn, X. b., bls. 672.

⁶¹ Íslenzkt fornbréfasafn, XII. b., bls. 109, 135, 150, 170, 396.

⁶² Íslenzkt fornbréfasafn, XIV. b., bls. 380-386.

⁶³ Íslenzkt fornbréfasafn, XIV. b., bls. 566-567.

⁶⁴ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

⁶⁵ Jarðabók, III, 1704, bls. 344-345.

⁶⁶ Jón Oddsson Hjaltalín, bls. 33.

⁶⁷ Johnsen, 1847, bls. 438.

⁶⁸ Johnsen, 1847, bls. 97. Jarðamat á Íslandi, bls. 666.

1896-118	284-41		Herminjar	Niðurgroftur	1940	366658	414451			Sæmilegt	Nei
----------	--------	--	-----------	--------------	------	--------	--------	--	--	----------	-----

Esjuberg 1896- (284-)

4.5 Móar 125724-287

4.5.1 Móar söguágrip

Bærinn Móar stendur neðan Vesturlandsveggar sunnan og neðan við Esjuberg. Á Móum bjó Sr. Matthías Jochumsson (1935-1920) þjóðskáld í sex ár. Það voru honum þungbær ár því á þeim tíma missti hann tvær eiginkonur í blóma lífsins. Hann flutti að Móum í júní 1867 með Elínu konu sinni sem lést einu og hálfu ári síðar á annan dag jóla 1968. Tveimur árum eftir það, 1870 gekk hann að eiga Ingveldi Ólafsdóttur en hjónaband þeirra varð mjög skammvinnt því hún dó úr lungnabólgu á annan í hvítasunnu 1871. Þriðju og síðustu eiginkonuna fann hann á Kjalarnesinu, unga heimasætu í Saurbæ Guðrínu Runólfsdóttur sem hann giftist 1875 og lifði hún mann sinn. Á þeim tíma sem þau voru að draga sig saman var hún selráðskona í Saurbæjarseli á Blikdal sumarið 1872 en tóftir selsins standa vel ennþá. Þaðan sendi hún honum ber í fötu og nokkrar línur með. Hann brást við hin glaðasti og reið fram á dal til að þakka henni fyrir sendinguna.⁶⁹

Á Móum bjuggu hjónin Teitur Guðmundsson og Unnur Ólöf Andrésdóttir, frá 1950 til 1985, sem voru í forystu í alifuglarækt á landinu og ráku þar stórt kjúklingabú. Þau vélvæddu fóðrun fugla í varpi og uppeldi og komu sér upp aðstöðu og vélakosti til slátrunar.⁷⁰ Búið er elsta hænsnabúið á Kjalarnesi og eitt af stærstu búunum á landinu.⁷¹ Á bæjarstæðinu stendur eitt af elstu íbúðarhúsum á nesinu sem Sigríður Jónsdóttir byggði 1910 að því er kemur fram í bókinni Kjalnesingum og því væntanlega sama hús og teiknað er á túnakort 1916.⁷²

Móar voru í eigu Viðeyjarklausturs árið 1395, þá getið í skrá um kvikfé og leigu- mála klaustursins.⁷³ Þeir komust síðar í eigu konungs og eru í fógetareikningum frá 1547-1552.⁷⁴ Jörðin var ein af jörðum Viðeyjarklausturs á árunum 1686 og 1695 metin á 20 hundruð.⁷⁵

Árið 1703 fékk Niels lögmaður Kier konungsbréf um að mega fá Kjósarsýslu eftir Jón Eyjólfsson tengdaföður sinn og fjórar jarðir sem Jón hafði haft frá 1684, Hrísbú, Varmadal, Móa og Saltvík.⁷⁶

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var jörðin í eigu konungs og var leigð til sýslumannsins Jóns Eyjólfssonar, dýrleiki var óviss. Þá var tvíbýli á jörðinni til helminga. Kvaðir voru um tvö mannslán á vertíð árlega frá því Jón Eyjólfsson tók við (1684) en hafði verið eitt áður ásamt öðrum kvöðum sem Jón hafði ekki kallað eftir. Á jörðinni var hægt að fóðra sex kýr, tíu lömb og tvo hesta. Uppreksstur geldnauta og fjár var á Hvannavelli á Mosfellsheiði. Mótak til eldiviðar frá Esjubergi minnkandi notað. Nokkur von var um reka, hrognkelsa- og skelfiskfjöru. Heimræði var allt árið en verstaða hafði aldrei verið. Mjög stórviðrasamt var sem spillti tünnum ásamt vatni. Selstöðu hafði jörðin hjá Esjubergsseli að eign eða láni.⁷⁷

Með konungsúrskurði 26. apríl 1756 fékk Þórður Þórhallsson prestur í Saurbæ og Brautarholti Móa frítt til búsetu í staðin fyrir Skrauthóla sem varð fyrir stórskaða af skriðu 1748.⁷⁸

Þegar Jarðatal Johnsen var gert 1847 var jörðin enn lénsjörð fyrir prestinn metin á 20 hundruð.⁷⁹

⁶⁹ Þórunn Erla Valdimarsdóttir, 2006, bls. 209-259.

⁷⁰ Jón Guðmundsson (3.12.1997). bls. 42.

⁷¹ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 347.

⁷² Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 343.

⁷³ Íslenskt fornbréfasafn, III, bls. 598.

⁷⁴ Íslenskt fornbréfasafn, XII, bls. 109, 134-136, 151, 171, 397.

⁷⁵ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

⁷⁶ Safn til sögu Íslands, II, bls. 151.

⁷⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III. b., bls. 347-348.

⁷⁸ Lovsamling for Island, III. b., 1853, bls. 234-235.

⁷⁹ Johnsen, 1847, bls. 97.

4.5.2 Minjar og örnefni

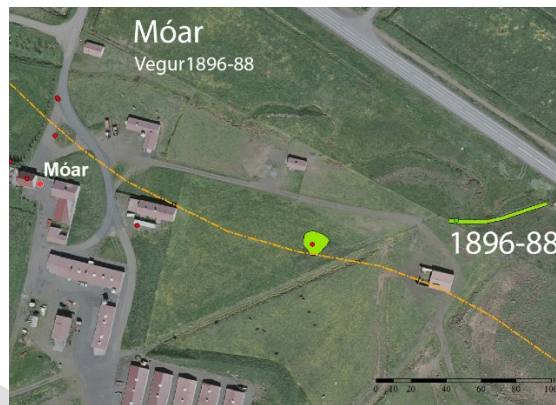
4.5.3 Fornleifaskrá Móa vegna breikkunnar Vesturlandsveggar

Móar 1896-88 (287-16)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-88	287-16		Leið	Vegur	1950-1970	365087	415309	300	4	Gott	Nei

Mynd 2. Vegur (1896-88), horft í austur.

Mynd 3. Kortið sýnir staðsetningu vegar (1896-88) sem er teiknaður eftir uppmælingu.

Staðhættir: Gróinn vegur fyrir austan Móa. Liggur frá Þjóðvegi, við steiptan skúr, til vesturs í átt að Móum. Er aflagður afleggjari heim að Móum og hluti af vegi sem liggur nú að hvíttri skemmu.

Lýsing: Malarvegur, upphækkaður, grasi gróinn.

Hættumat: Mikil hætta.

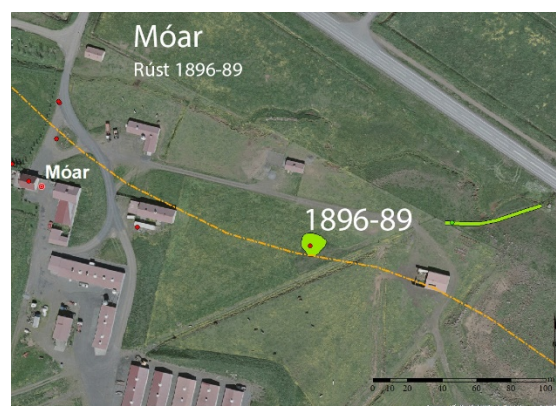
Hættuorsök: Vegagerð.

Móar 1896-89 (287-17)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-89	287-17		Útihús	Þúst	1850	365005	415296	15	14	Slæmt	Að mestu

Mynd 4. Rústalegur hóll (1896-89) austur af Móum, horft í suðaustur.

Mynd 5. Kortið sýnir staðsetningu af rúst (1896-89) austan Móa.

Staðhættir: Í grónu túni um 150 m austur af Móum.

Lýsing: Rústalegur hóll í grónu túni. Sennilega leifar af útihúsi eða fjárborg.

Hættumat: Mikil hætta.

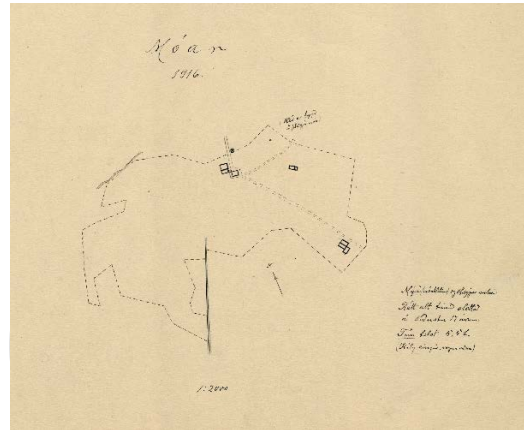
Hættuorsök: Vegagerð.

Móar 1896-119 (287-19)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-119	287-19		Tröð	Heimild	1900	364860	415379			Ómetið	Já

Mynd 6. Kortið sýnir staðsetningu á tröð (1896-119) útfrá túnakorti þegar það hefur verið strekt yfir hnitsetta loftmynd.⁸⁰

Mynd 7. Túnakort Móa 1916.⁸¹

Staðhættir: Norðan við gamla íbúðarhúsið á Móum var tröð sem teiknuð var á túnakort Móa 1916 á svipuðum slóðum og núverandi heimreið er.

Lýsing: Tröðin er horfin undir núverandi veg.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

4.6 Sjávarhólar 125750-289

4.6.1 Sjávarhólar söguágrip

Bærinn á Sjávarhólum stendur um 200 m ofan við austanverða Hofsvík á einu af þremur berghlaupum á Kjalarnesi, Sjávarhólshlaupinu sem féll á tímabilinu 9000 -5000 f. Kr. úr Esjunni fram í Hofsvík. Jörðin dregur nafn sitt af urðarhólum við ströndina og á nafnið vel við landslagið á þessum slóðum.⁸² Núverandi íbúðarhús var byggt 1923 á bæjarstæðinu.⁸³

Sjávarhólar koma fyrir í Kjalnesingasögu undir nafninu Hólar. Sögupersónan Búi kom þar á leið sinni heim á Esjuberg eftir að hafa vegið Þorstein á Hofi og lagt eld að hofinu og lýsti þar víginu á hendur sér.⁸⁴

Árið 1536 voru gerð arfskipti eftir séra Brynjólf Gizurarson og erfðu fjórar systur hans sex hundruð og 80 álnir í jörðinni, sem Alexíus ábóti í Viðey keypti. Í Sjávarhólabréfi frá 1537/8 er greint frá kaupum Alexíusar ábóta í Viðey á parti í Sjávarhólum.⁸⁵ Klaustrið hefur selt jörðina fyrir siðaskipti því hún kemur ekki fyrir í fógetareikningum. Á Esjubergsþingi 1541 var útnefndur dómur af Pétri Einarssyni umboðsmanni konungs í Kjalarnesþingi um bréf Viðeyjarklausturs fyrir jörðunum Skrauthólum, Bakka og Sjávarhólum. Niðurstaða dómsins var að bréf Alexíusar fyrir jörðunum voru lögleg og gild.⁸⁶

⁸⁰ LUKR.

⁸¹ Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, Móar 1916.

⁸² Tómas Jóhannesson o.fl. 2010, bls. 27.

⁸³ BSS-Sjávarhólar-125450-289.

⁸⁴ Íslensk fornrit XIV. b., Kjalnesinga saga, bls. 13.

⁸⁵ Íslenskt fornbréfasafn, X. b., bls. 14.

⁸⁶ Íslenskt fornbréfasafn, X. b., bls. 672.

Jörðin var í einkaeign metin á 20 hundruð 1686 en 10 hundruð 1695.⁸⁷

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1704 var jörðin metin á 10 hundruð með einum ábúanda, eigandanum Þórunni Sigurðardóttur prestsekkju. Kvaðir voru þá engar en áður, þegar jörðin var leigð, var eitt mannlán á vertíð eða tvö ef ábúendur voru tveir. Þá var hægt að fódra sex kýr, eitt ungneyti, tíu lömb og einn hest á jörðinni. Torfrista var lítil en mótak til eldiviðar nægilegt. Rekavon var nokkur svo og hrognkelsafjara en skelfiskfjara var að mestu eydd en sölvatekja var næg fyrir heimamenn. Heimræði var allt árið en verstaða hafði aldrei verið fyrir aðkomuskip eða sjófólk nema stundum tveggja manna far frá Öfugskeldu sjálfskyldu frítt. Talið var að veiða mætti sel ef vildi. Landþröng var mikil og fé var mjög flæði hætt. Stórviðrasamt og lækjarskriða grandaði engjum.

Í maí 1748 féll mikil aurskriða úr Esjunni sem aftók mikinn part af landi Öfugskeldu og Sjávarhóla. Eggert og Bjarni voru á ferð 1752 minnst á skriðuhlaupið og segjast þá hafa séð birkilurka sem voru sverari en stærstu tré í Húsafells- og Fnjóskadalsskógum. Talið er að skriðan hafi átt upptök neðan undir Gleið og fallið fram á milli Skrauthóla og Sjávarhóla.⁸⁸ Mestu skriðuföll sem heimildir eru um á svæðinu urðu eftir úrhelli í rúmar þrjár klukkustundir 2. september 1886. Blaðið Ísafold greindi frá tjóni rúmri viku síðar: „Sjávarhólar (19.1 hdr. Jörð). Þriðjungur af túninu undir skriðu eða leir og 2/5 af engjum.“⁸⁹

Sjávarhólakot var hjáleiga Sjávarhóla 1704 en aðrar heimildir geta ekki um kotið. Kotið hefur sennilega verið niður við sjóinn þar sem sjór braut af túninu 1704 svo það gæti hafa verið þar sem voru útihús frá Sjávarhólum 1916 (MSR-Sjávarhólar-125750-289-2).⁹⁰

Þegar Jarðabókin var gerð 1704 reiknaðist jarðadýrleiki með heimajörðinni. Landskuld átti að greiðast með því sem ábúandi megnaði að gjalda og skyldi jarðeigandi leggja að mestu leyti við til húsabóta. Þá var hægt að fódra þar eina kú og torfrista, stunga og eldiviðartak var í heimalandi en sjór braut af túninu. Kvaðir voru engar og mátti ábúandinn fleyta hálfum báti sínum að vild.⁹¹

Engar fornleifar eru skráðar á býlið en það er skráð eftir heimild undir Sjávarhóla.⁹²

Öfugskelda var býli sem var sennilega um 30 metra suðaustur af Skrauthólum III og um 570 m norðaustur af Sjávarhólum. Þar er tún blettur sem nefnist Öfugskelda sem hafði fylgt Sjávarhólum en var lagður til Skrauthóla 1918.⁹³ Þar eru minjar sem talið er að gætu hafa verið hluti af býlinu skráðar undir Sjávarhóla, rúst, gerði og hlaðinn garður að lítilli keldu sem kallast Ófeigskelda.⁹⁴ Býlið tók af í skriðuföllum 1748 og var sennilega ekki byggt upp aftur eftir það. Samkvæmt bréfi sem séra Þórður Þórhallsson prestur í Saurbæ og Brautarholti sendi konungi 1754 segir að skriða 1748 hafi skemmt hús og tún svo mikið í Öfugskeldu að ekki sé hægt að bygga þar upp aftur.⁹⁵

Býlið tók af í skriðuföllum 1748 Jarðarinnar er getið 1510 í dómi um eignaskipti Gríms Pálssonar og Þorvarðs Erlendszónar lögmanns þar sem Grímur selur Þorvarði meðal annars fjórar jarðir á Kjalarnesi. Í Sáttarbréfi bænda 1515 kemur fram að Grímur og Þorleifur sonur hans eiga Arnarholt og Öfugskeldu. Í júlí sama ár kemur fram að þeir feðgar fá Öfugskeldu og Arnarholt af Hólmfríði Erlendsdóttur í skiptum fyrir Sandgerði á Miðnesi.⁹⁶ Árið 1549 var kveðinn upp alþingisdómur og Sandgerði var dæmt eign Þorleifs Grímssonar en Öfugskelda og Arnarholt dæmd af honum.⁹⁷

Jörðin var í einkaeigu metin á 15 hundruð 1686 en 10 hundruð 1695.⁹⁸

⁸⁷ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

⁸⁸ Tómas Jóhannesson o.f.l., 2010, bls. 64-65.

⁸⁹ Kjalarnes eptir skriðuhlaupin, 1886.

⁹⁰ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. b., bls. 351.

⁹¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. b., bls. 351.

⁹² BSS-Sjávarhólar-125450-289-13.

⁹³ Fasteignabók Kjósarsýslu 1918, bls. 63.

⁹⁴ BSS-Sjávarhólar-125750-289-10, 11.

⁹⁵ Tómas Jóhannesson o.fl. 2010, bls. 65.

⁹⁶ Íslenskt fornbréfasafn, VIII. b., bls. 322, 560-562.

⁹⁷ Íslenskt fornbréfasafn, XI. b., bls. 717.

⁹⁸ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

Öfugskelda var bújörð 1704 metin á 10 hundruð og var í eigu fimm aðila. Þórunn Sigurðardóttir prestsekkja á Sjávarhólum átti mest, þrjú hundruð og fjórutíu álnir en hinir eitt hundruð og áttatíu álnir hver. Ábúandi var einn og var eigandi að einum lægri hlutanna. Þá var þar hægt að fóðra þar sex kýr, tvö ungnaut, tíu lömb og einn hest. Kvaðir voru engar. Torfrista og stunga voru sæmilegar en mótak þurfti að kaupa annars staðar. Landþröng var mikil og skriða spillti túnum og engjum. Stórviðrasamt mjög.

Öfugskelda hefur sennilega farið í eyði eftir skriðufall 1748. Ölfusvatnsannáll 1747 segir frá því að fallið hafi mikilfengleg skriða eða jarðarumrótan úr Esjunni sem tók af mikinn part af landi Öfugskeldu og Sjávarhóla en af bréfum frá þessum tíma kemur fram að skriðan hefur fallið í maí 1748 frekar en 1747. Fram kemur í bónarbréfi séra Þórðar Þórhallsssonar í Saurbæ til konungs frá 10. júlí 1754 að „skriðan hafi skemmt hús og tún á Öfugskeldu, svo þar megi ekki aftur upp byggja, og að skriðan hafi stórskemmt tún og úthaga bæði á Skrauthólum og Sjávarhólum.“⁹⁹

Öfugskeldu er ekki getið í Jarðatali Johnsens 1847 en í neðanmálgrein við Sjávarhóla kemur fram að jarðabækur nefni jörðina en hennar sé ekki getið í jarðabók 1802 og virðist hún þá hafa verið orðin partur af Sjávarhólum. Jarðadýrleiki hennar var 10 hundruð eins og Sjávarhóla.¹⁰⁰

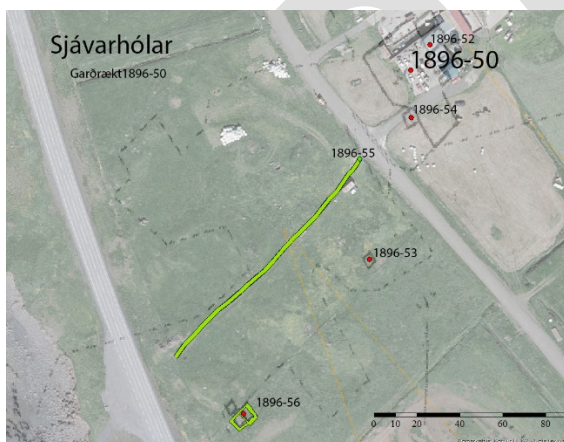
Engar minjar eru skráðar á Öfugskeldu en býlið er skráð undir Sjávarhóla og þar eru tvær minjar (BSS-Sjávarhólar-125750-289-10, 11) sem tengjast sennilega býlinu.

4.6.2 Minjar og örnefni

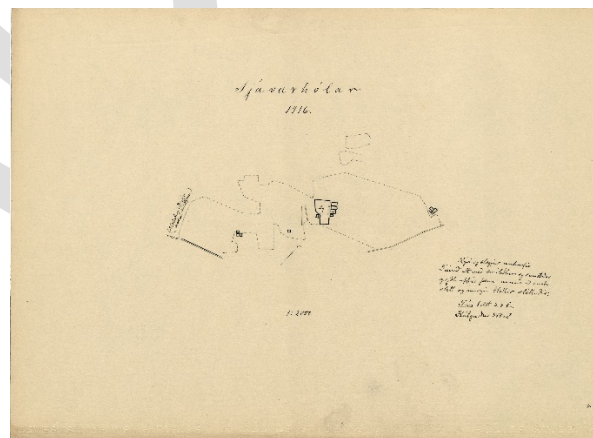
4.6.3 Fornleifaskrá Sjávarhóla vegna breikkunnar Vesturlandsveggar

Sjávarhólar 1896-50 (289-5)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-50	289-5		Garðrækt	Heimild	1900-1950	363630	416926			Ómetið	Já

Mynd 8. Kortið sýnir staðsetningu kálgarðs (1896-50) þegar túnakort frá 1916 hefur verið strekt yfir hnitsetta loftmynd.¹⁰¹

Mynd 9. Túnakort Sjávarhóla 1916.¹⁰²

Staðhættir: Kálgarður Sjávarhóla var 880 m² samkvæmt Túnakorti frá 1916. Mælist hann um 42 m langur til NA, 30 m breiður til NV en var mjórri SA megin mælist þar aðeins 16 m. Fast uppvið kálgarðinn, þar sem hann mjókkar suðvestan megin, var útihús (125750-289-7).

Lýsing: Miðað við túnakort þá hefur kálgarður verið þar sem nú eru útihús og plan.

Hættumat: Mikil hættta.

⁹⁹ Tómas Jóhannesson o.fl. 2010, bls. 32.

¹⁰⁰ Johnsen, 1847, bls. 97.

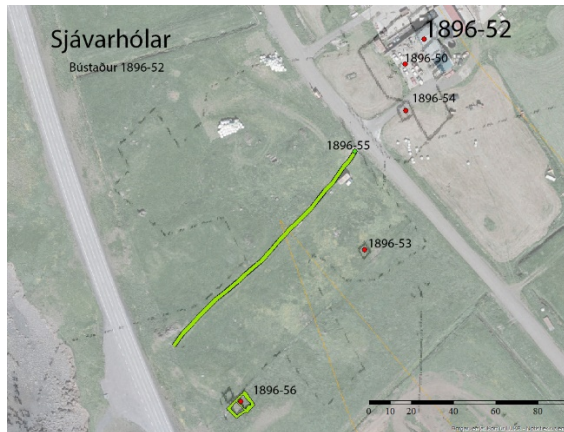
¹⁰¹ LUKR.

¹⁰² Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, Sjávarhólar 1916.

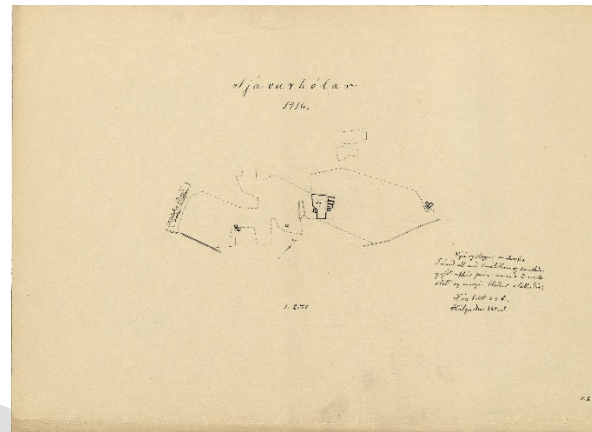
Hættuorsök: Vegagerð.

Sjávarhólar 1896-52 (289-1)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur frá ár	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-52	289-1	Sjávarhólar	Bústaður	Heimild	1850-1923	363639	416938			Ómetið	Já

Mynd 10. Kortið sýnir staðsetningu bæjarinnar (1896-52) samkvæmt túnakorti þegar það hefur verið stekt yfir hnitsetta loftmynd.¹⁰³

Mynd 11. Túnakort Sjávarhóla 1916.¹⁰⁴

Staðhættir: Samkvæmt túnakorti sem var gert af Sjávarhólum 1916 mun bústaðurinn hafa staðið norðaustur af kálgarði og mun hafa verið 26 m á breidd. Samanstoð bústaðurinn af þremur húsum og einu hliðarhúsi. Mælast hólfinn 7 m x 10 m, 6 m x 10 m, og 7 m x 8 m, en hliðarhúsið mælist 4 m x 5 m og er það 2 m suðaustur af hinum eiginlegu bæjarhúsum.

Lýsing: Miðað við túnakort þá hefur gamli bærinn staðið þar sem nú eru útihús og plan. Núverandi íbúðarhús, sem er steipt, var byggt árið 1923 samkvæmt upplýsingum frá Ólafi Guðbjartssyni ábúanda á Sjávarhólum.

Hættumat: Mikil hætta.

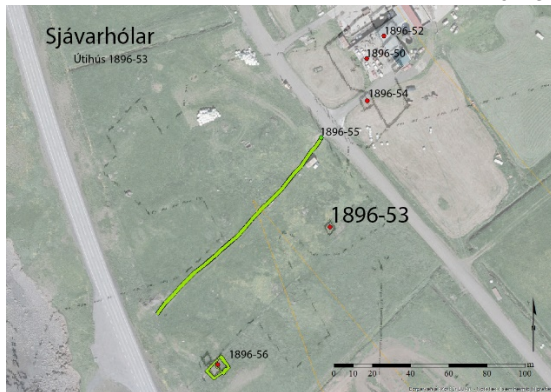
Hættuorsök: Vegagerð.

Sjávarhólar 1896-53 (289-3)

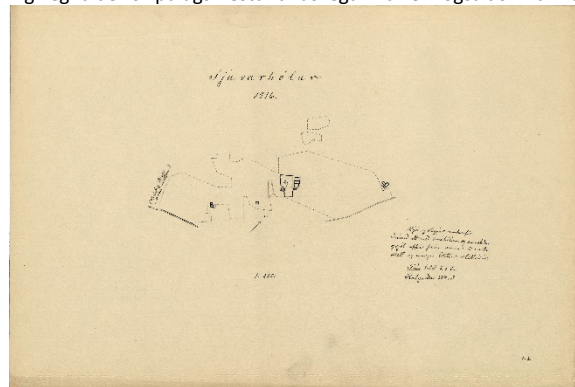
Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-53	289-3		Útihús	Heimild	1900	363611	416838			Ómetið	Já

¹⁰³ LUKR.

¹⁰⁴ Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, Sjávarhólar 1916.

Mynd 12. Kortið sýnir staðsetningu útihúss (1896-53) samkvæmt túnakorti þegar það hefur verið stekt yfir hnitsetta loftmynd.¹⁰⁵

Mynd 13. Túnakort Sjóvarhóla 1916.¹⁰⁶

Staðhættir: Samkvæmt túnakorti voru óskilgreind útihús 100 m suðsuðvestur af bænum og mældust þau 4 m x 4 m.

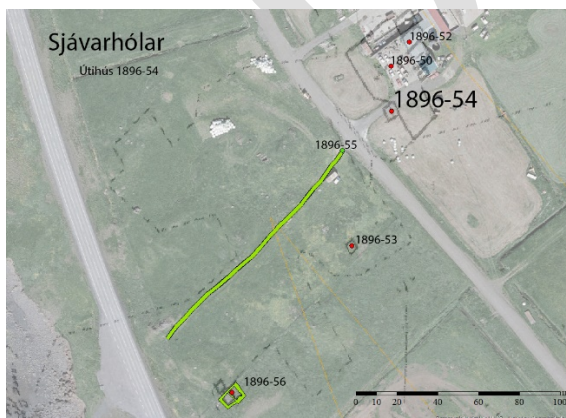
Lýsing: Fannst ekki á yfirborði vegna túnasléttunar og verklegra framkvæmda. Gætu komið í ljós við jarðrask.

Hættumat: Mikil hætta.

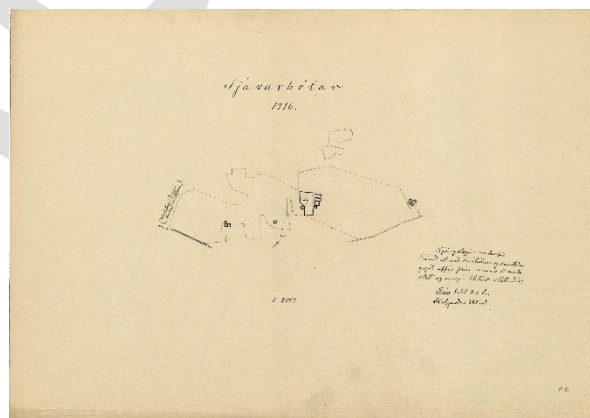
Hættuorsök: Vegagerð.

Sjóvarhólar 1896-54 (289-7)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X	Hnit Y	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-54	289-7		Útihús	Heimild	1900	363630	416904			Ómetið	Já

Mynd 14. Kortið sýnir staðsetningu útihúss (1896-54) samkvæmt túnakorti þegar það hefur verið stekt yfir hnitsetta loftmynd.¹⁰⁷

Mynd 15. Túnakort Sjóvarhóla frá 1916.¹⁰⁸

Staðhættir: Samkvæmt túnakorti voru viðkomandi útihús 20 m beint suður af bænum, alveg upp við kálgarð bæjarins. Voru þau með tveimur hólfum og mældust þau bæði 5 m x 4 m.

Lýsing: Fannst ekki vegna túnasléttunar og verklegra framkvæmda. Gætu komið í ljós við jarðrask.

Hættumat: Mikil hætta.

¹⁰⁵ LUKR.

¹⁰⁶ Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, Sjóvarhólar 1916.

¹⁰⁷ LUKR.

¹⁰⁸ Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, Sjóvarhólar 1916.

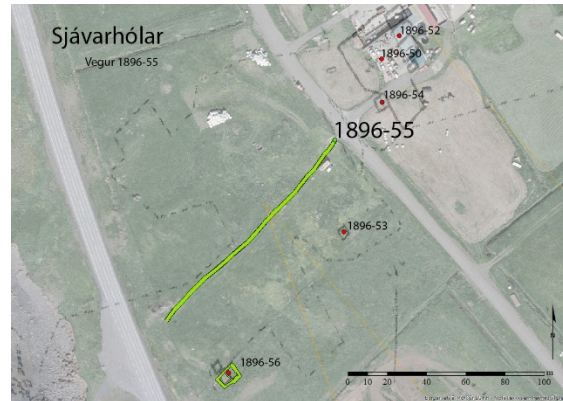
Hættuorsök: Vegagerð.

Sjávarhólar 1896-55 (289-12)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-55	289-12		Leið	Vegur	1930	363606	416885	127	5	Gott	Nei

Mynd 16. Vegur (1896-55) frá bænum að sjó, horft í norðaustur.

Mynd 17. Vegur (1896-55) teiknaður eftir uppmælingu.

Staðhættir: Vegur sem liggur frá gamla Vesturlandsveginum við afleggjarann að Sjávarhólum, niður að núverandi þjóðvegi. Liggur í NA-SV. Hefur legið frá hlaðinu á Sjávarhólum og alveg niður að sjó. Er ennþá notaður neðan núverandi vegar við útskot þar sem eru upplýsingaskilti. Ekki er ljóst hvað hann er gamall, ekki er vegurinn merktur inn á túnakortið, en líklega er þetta leiði í vör bóndans.

Lýsing: Vegurinn er um 5 m breiður og upphækkaður um 60-70 cm sumstaðar að vestanverðu en að norðanverðu fellur hann inn í landslagið.

Hættumat: Mikil hættu.

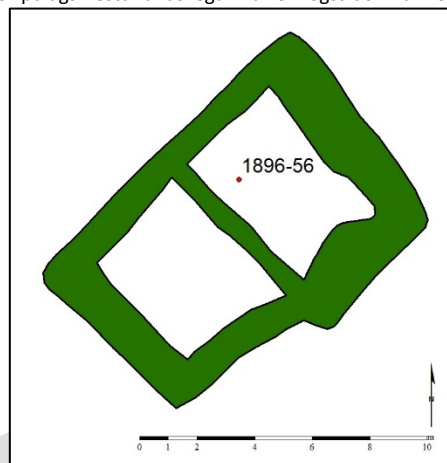
Hættuorsök: Vegagerð.

Sjávarhólar 1896-56 (289-2)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-56	289-2		Útihús	Tóft	1900	363552	416766	11	7	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 18. Útihús (1896-56), horft í norðaustur.

Mynd 19. Teikning af útihúsi (1896-56) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Utan í hól, alveg við þjóðveginn sem er 20 metra í suðvestur frá rústinni. Er í um 175 metra suðvestur frá núverandi íbúðarhúsi milli tveggja hóla.

Lýsing: Rústin er grasi gróin og liggur í norðaustur, suðvestur, tveggja hóla. Norðurhlutinn er niðurgrafinn um 5,3 x 3,6 m að innan máli. Veggir aðallega úr grjóti, nokkuð hrunið úr veggjum, girðing nýleg á norðvestur vegg. Norðurhlutinn er niðurgrafinn um 5,3 x 3,6 að innan máli. Með átta til níu garðlögum og dýpst um 1,50 m, grasi gróinn í botninn. Suðurhlutinn er ekki niðurgrafinn með steyptri plötu sem er mosavaxin. Ysti veggurinn er mjög óljós, jarðlægur grasi gróin rétt um 20 cm á hæð.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

4.7 Vallá 125762-291

4.7.1 Vallá söguágrip

Vallá er austan og ofan við Hofsvík. Lögbýli um aldir og þar voru ýmist eitt eða tvö býli fram til 1800 sem voru aðgreind með austur, vestur, eystri, vestri, stóra, minni, innri, ytri og Syðsta Vallá kemur einnig fyrir. Bæði býlin eru skráð undir Vallá. Samkvæmt túnakorti frá 1916 var bæjarstæði **Vallár vestri** þar sem nú stendur bygging, tvær hæðir og ris með þremur kvistum, sem byggð var 1958 við steinsteypt íbúðarhús sem reist var um 1923. Bæjarstæði **Vallár eystri** var samkvæmt túnakorti og örnefnalýsingu í suðaustur frá því vestara steinsnar austan við eldri farveg Vallárlækjar á milli bæjanna sem var þá á mörkum jarðanna. Vallá eystri fór í eyði um aldamótin 1800 og var þörtuð niður. Túnið gekk þá undir heimajörðina en annað var keypt af bændum í Hofshverfi.¹⁰⁹ Farvegi Vallárlækjar var breytt einhvern tíman á milli 1900 og 1916 af Benedikt Magnússyni bónda á Vallá og eftir það rann lækurinn norðan og vestan við bæinn. Þegar Guðrún Bjarnadóttir, sem bjó á Vallá frá 1925-1957, skráði örnefni fyrir Vallá, sennilega á tímabilinu 1950-57, hét ávöl bunga suðaustur heiman frá „Gamli bær“ og þá hafði sést móta fyrir bæjarrústum til skamms tíma.¹¹⁰ Vitað er um tvö önnur býli byggð í landi jarðarinnar, hjáleigan Grund var byggð frá því um 1684 fram undir 1704 og býlið Litla Vallá var byggt úr landi jarðarinnar nokkru fyrir aldamótin 1900.¹¹¹

Fyrsta rafstöðin í Kjalarneshrepp var reist á Vallá þegar Vallárlækur var virkjaður 1930. Stöðin var eingöngu notuð til ljósa og sá hún þremur bæjum fyrir rafmagni, Vallá, Litlu Vallá og Skrauthólum

¹⁰⁹ Vallá og Litla Vallá 1916, túnakort. Örnefnasafn, Vallá 125762-291.

¹¹⁰ Örnefnasafn, Vallá 125762-291.

¹¹¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín III. b., bls. 354. Þí: Örnefnasafn, Vallá 125762-291.

ásamt skólanum á Klébergi. Stöðvarhúsið stóð við lækinn fyrir austan Fólkvang, því hefur verið rutt um koll einhvertíman og sjá má steypuleifar hússins á lækjarbakkanum.¹¹²

Benedikt Steinar Magnússon (1929-1970) stofnandi steypustöðvarinnar B. M. Vallá í Reykjavík var fæddur og uppalinn á Vallá. Hann lagði grunninn að fyrirtæki sínu í fjörunni á Vallá þar sem hann mokaði upp steypuefni. Síðar flutti hann inn tæki og stofnaði fyrirtækið Steypumöl hf. til malarnáms í Álfsnesi. Steypuverksmiðjan B. M. Vallá reis svo í Krossamýri við Elliðavog.¹¹³

Vallá er í landnámi Helga bjólu en ekki er vitað hvenær jörðin byggðist en Vallá er til umfjöllunar í bréfi frá árinu 5. maí 1377 þegar Brynjólfur Bjarnason seldi Valgarði Loftsyni jörðina „Syðstu- Vallá“ á Kjalarnesi.¹¹⁴ Þremur árum síðar, í júlí 1380, lét Valgarður Pál ábóta í Viðey hafa jörðina gegn því að hann kenndi syni hans í sex ár.¹¹⁵ Í skrá frá 1395 um kvikfé og leigumál á jörðum klaustursins eru tveir bæir á Vallá. Frá sama ári í skrá yfir jarðir sem fóru undir Viðeyjarklaustur frá því að Páll ábóti kom þangað og þar er Vallá talin upp og metin á 20 hundruð.¹¹⁶ Í Fógetareikningum frá 1547 til 1552 er talað um Stóru- minni, Innri- og Ytri Vallá og Minni Vallá „Sterrewalde og Minnewalde, Stere Walde og Mijnder Walde, Sterre Waldo og Mijnde Waldo, Inderreuattle og Ittherwasde“ varðandi landskuld.¹¹⁷

Eystri og Vestri Vallá voru báðar metnar á 20 hundruð á árunum 1686 og 1695 í einkaeigu og konungs.¹¹⁸

Þegar Árni Magnússon og Páll Vídalín unnu að gerð Jarðabókarinnar sumarið 1704 voru þeir í tjöldum á Vallá dagana 26.-28. júní.¹¹⁹ Þá voru tvö býli á jörðinni, Eystri- og Vestri Vallá hvort um sig metið á 20 hundruð. Kvaðir voru um eitt mannlán á vertíð af allri jörðinni. Þá var hægt að fóðra sjö kýr, tíu lömb og einn hest á allri jörðinni sem hafði haft fría hesta- og nautagöngu á sumrin á Hvannavöllum á Mosfellsheiði. Torfristu og stunga höfðu býlin í sínu landi en mótak var í landi Vestri Vallár. Þá var nokkur rekavon. Heimræði var allt árið og gengu skip heimamanna eftir hentugleikum en engin verstaða hafði verið fyrir aðkomufólk. Landþröng mikil og hætt við skriðum og vatnságangi á tún. Mjög stórviðrasamt.

Vallá var í bændaeign þegar Jarðatal Johnsen 1847 var tekið saman með einum ábúanda, metin á 20 hundruð. Neðanmáls segir að sýslumaður telji jörðina aðeins 12 hundruð. Í viðauka er eyðihjáleigan Grund sögð með Vallá.¹²⁰

Grund hafði verið hjáleiga Vallár vestri í nokkur ár 1704, þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð. Hafði byggst þá fyrst rúmum tuttugu árum áður, eða um 1684, og var byggð í nokkur ár en var farin í eyði þegar Jarðabókin var gerð og ekki var talið hægt væri að byggja hana aftur nema til skaða fyrir heimajörðina.¹²¹ Hjáleigan virðist ekki hafa verið byggð aftur. Í örnefnalýsingu Vallár segir að „Í norður frá bænum í um 500 m fjarlægð er slétt flöt harðlend, ílöng frá austri til vesturs. Hún nefnist Grundir. Þar var býli fyrir löngu. Garðlag heita vel sjáanlegar túngarðsleifar vestarlega á Grundunum.“¹²² Grundir er enn örnefni á túni austan við íbúðarhúsið Gil en leifar túngarðs voru ekki sjáanlegar. Engar fornleifar eru skráðar undir býlið sem, ásamt túngarði, eru skráð sem fornleifar undir Vallá.¹²³

¹¹² Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 301.

¹¹³ Guðmundur Magnússon, Hlynur Þór Magnússon. (1971, 24. febrúar). Minning Benedikt Magnússon frá Vallá..

¹¹⁴ Íslenzkt fornbréfasafn, III. b., bls. 316.

¹¹⁵ Íslenzkt fornbréfasafn, III. b., bls. 354-355.

¹¹⁶ Íslenzkt fornbréfasafn, III. b., bls. 598.

¹¹⁷ Íslenzkt fornbréfasafn, XII, bls. 108, 135, 150, 170, 396.

¹¹⁸ Björn Lárusson, 1967, bls. 132.

¹¹⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III. b., bls. 329. Már Jónsson, 1998, bls. 376.

¹²⁰ Johnsen, 1847, bls. 97;460.

¹²¹ Jarðabók, 1923-1924, bls. 353-354.

¹²² Örnefnasafn, Vallá 125762-291.

¹²³ BSS-Vallá-125762-291-12; 13.

Litla- Vallá var byggð rétt fyrir aldamótin 1900 á Hjallhól, um 200 m norðvestan við eldra bæjarstæðið á Vallá.¹²⁴ Á túnakorti kemur fram að: „Litla Vallá [var] byggð fyrst nokkru fyrir aldamótin að sögn. Afgirti bletturinn tekin til rækt og sléttaður að nokkru af húsmanni þeim sem þar er enn. Slægjur víða umhverfis.“¹²⁵ Býlið var sameinað heimajörðinni þegar ábúð lauk þar 1960 en húsin seld, ásamt 1 hektara lands, sem sumarbústaður.¹²⁶ Þar standa nú (2018) íbúðarhús og hlaða frá 1936 á bæjarstæðinu.¹²⁷ Engar fornleifar eru skráðar undir býlið sjálft sem er ásamt kálgarði og útihúsum skráð eftir túnakorti sem fornleifar undir Vallá.¹²⁸

4.7.2 Minjar og örnefni

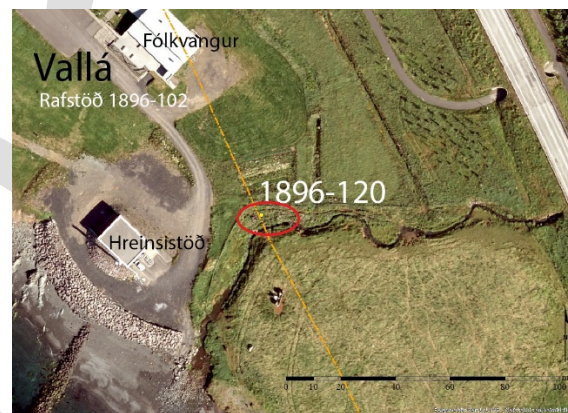
4.7.3 Fornleifaskrá Vallár vegna breikkunnar Vesturlandsveggar

Vallá 1896-120 (291-10)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-120	291-10		Rafstöð	Rúst	1930-1952	363043	417913			Slæmt	Nei

Mynd 20. Leifar rafstöðvar (1896-120), horft í austur.

Mynd 21. Kortið sýnir staðsetningu leifa rafstöðvar (1896-120), horft í austur.

Staðhættir: Leifar af rafstöð eru á bakka Vallárlækjar norðanverðum 70 m frá sjó, 57 m suðsuðaustur af Fólkvangi og 40 m austur af Hreinsistöð við Kollagrund 3. Steypubrot sem eru að öllum líkindum leifar af stöðvarhúsi sem var byggt þegar lækurinn var virkjaður 1930. Þetta var fyrsta vatnsvirkjunin í Kjalarneshreppi.

Lýsing: Stöðvarhúsinu hefur verið rutt niður á einhverjum tíma og þar eru nú (2018) steypubrot í hrúgu á lækjarbakkanum. Ljósmyndað og staðsett.

Lækurinn var virkjaður 1930 og telst leifar rafstöðvarinnar til nýminja sem eru ekki eiginlegar fornleifar en eru engu að síður merkar minjar. Ber vitni um upphaf rafvæðingu í sveitum landsins. Stöðin var eingöngu notuð til ljósa á þrem bæjum Vallá, Litlu Vallá, Skrauthólum og í skólanum á Klébergi.¹²⁹

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Vallá 1896-123 (291-23)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
--------	----------	----------	----------	--------	-------	--------------	--------------	-------	--------	--------	--------

¹²⁴ Örnefnasafn, Vallá 125762-291. LUKR.

¹²⁵ Vallá og Litla Vallá, 1916, túnakort.

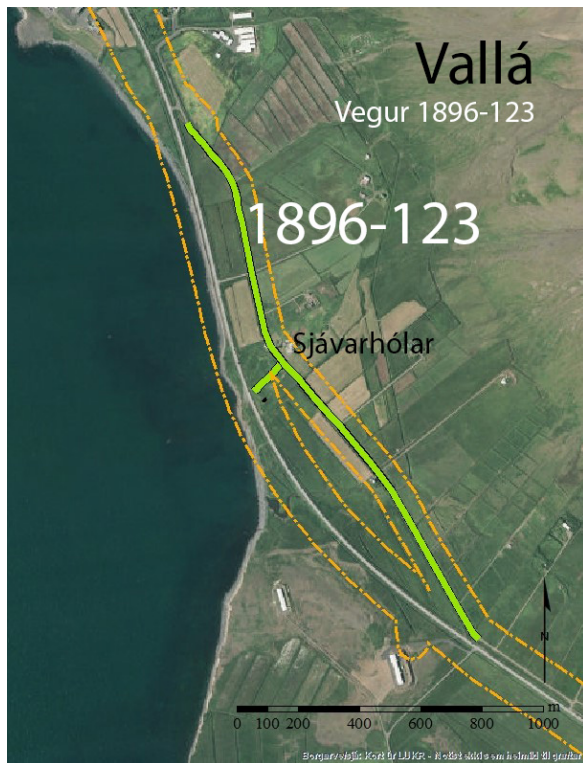
¹²⁶ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 289.

¹²⁷ Þjóðskrá Íslands, Fasteignaskrá, Litla- Vallá.

¹²⁸ BSS-Vallá-125762-291-6: 7: 8.

¹²⁹ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 301, 415.

1896-123	291-23		Vegur	Vegur	1927	363310	417649	2 km	5,5 m	Gott	Nei
----------	--------	--	-------	-------	------	--------	--------	------	-------	------	-----

Mynd 22. Kortið sýnir staðsetningu vegarins (1896-123) á hritsettri loftmynd Gula línan er afmörkun fornleifaskráningar.

Staðhættir: Samhliða þjóðvegi 1, Vesturlandsvegi, mislangt frá austan við, frá afleggjara að Saltvík að afleggjara að Vallá er eldri þjóðvegur.

Lýsing: Malarvegur 5,5 m á breidd og um 2 km að lengd. Vegurinn er notaður sem innansveitar vegur og nefnist Esjuvegur (4560).

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

4. Arnarholt 125651-304

4.7.4 Arnarholt söguágrip

Jörðin Arnarholt er á Kjalarnestanga sem skagar í suðvestur frá Esju á milli Hvalfjarðar og Kollafjarðar.¹³⁰ Bæjarstæðið var undir Bergi, að nokkru leyti á Krosshól sem er stór hóll með pöllum, líkt og tröppum. Býlið Brekka var þar norðvestan í hólnum og niður af bænum voru bakkar með sjónum sem hétu Húsabakkar.¹³¹ Arnarholt var orðin eyðibær 1908 þegar gerð var bæjarteikning af Brautarholtshverfi sem taldi þá tíu bæi.¹³² Á túnakorti frá 1916 kemur fram að jörðin hafi verið lögð undir Brautarholt 10-20 árum fyrr og þar kemur fram að þar sé hvorki kálgarður eða bæjarhús eftir. Samt sem áður eru þar teiknuð fimm hús, tvö voru orðin tóftir, þrjú með veggjum af grjóti og torfi þar af eitt með standþili.¹³³ Hefðbundinni búsetu á gamla bæjarstæðinu virðist hafa lokið 1906 þegar Sturlubræður eignuðust jörðina en þeir voru einnig eigendur að Brautarholti þar sem þeir ráku stórt kúabú og fluttu mjólkina sjóleiðis til Reykjavíkur og eftir það fylgdi Arnarholt Brautarholti.¹³⁴ Þar til 1927 að Thor Jensen stórkaupmaður keypti Arnarholt, Brekku og Holt árið af Ólafi Bjarnasyni í Brautarholti. Thor nýtti landið til sumarþeir fyrir nautgripi sína og byggði mikið fjós og íbúðarhús á Árnamel.¹³⁵ Þegar hernámsliðið nam hér land hreiðruðu þeir um sig í fjósinu og innréttuðu það sem

¹³⁰ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 138. Björn Bjarnason, 1938, bls. 97.

¹³¹ Örnefnasafn, Arnarholt-125651-304.

¹³² H. Jörgensen, 1908, Bæjarteikningar B27L025.

¹³³ Þjóðskjalasafn Íslands, túnakort, Arnarholt 1916 (Brekka).

¹³⁴ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 140.

¹³⁵ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 139.

klúbb og mötuneyti og reistu skálahverfi norðan við byggingar í Arnarholti á Árnamel. Þegar skipti urðu á herliði 26. janúar settust 485 menn úr fótgönguliðssveit Bandaríkjahers að í Arnarholti.¹³⁶ Árið 1943 keypti Reykjavíkurbær jarðirnar af Thor Jensen og kom á fót vistheimili fyrir skjólstæðinga sína.¹³⁷

Arnarholt kemur fyrst fyrir í máldaga Brautarholtskirkju 1491 varðandi jarðamörk. Næst í jarðaskiptabréfi Þorvarðs lögmanns Erlendssonar og Gríms bónda Pálssonar á Möðruvöllum árið 1501 þar sem Grímur lét meðal annars eftirtaldir jarðir á Kjalarnesi, Hof á 60 hundruð, Arnarholt fyrir 40 hundruð, Skrauthóla fyrir 20 hundruð og Öfugskeldu fyrir 10 hundruð.¹³⁸ Árið 1506 seldi Stefán Jónson biskup Bjarna Jónssyni Bæ í Lóni fyrir Arnarholt á Kjalarnesi.¹³⁹ Sumarið 1510 var jörðin til umfjöllunar í Tylftardómi vegna eignaskipta Gríms Pálssonar og Þorvarðs Erlendssonar.¹⁴⁰ Árið 1515 kemur jörðin fram í sáttargjörðar bréfi bænda þar sem fram kemur að Grímur bóndi Pálsson og sonur hans Þorleifur eigi Arnarholt og Ögurskeldu á Kjalarnesi.¹⁴¹ Síðan kemur Arnarholt fram í fúgetareikningum frá 1547 til 1550 varðandi landsskuld og leigukúgildi.¹⁴²

Konungur fékk einn þriðja af Arnarholti 1641 og á árunum 1686 til 1695 var hún í eigu konungs og einkaaðila metin á 40 hundruð.¹⁴³

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1705 var jarðardýrleiki Arnarholts 40 hundruð með þremur ábúendum. Eigandinn bjó á stærsta partinum tuttugu og sjö og hálfu hundraði, annar ábúandi á sjö og hálfu hundraði og sá þriðji bjó á parti sem metin var á fimm hundruð, hjáleiga kölluð Sigurðarhús. Kvaðir voru um skipsróður allt árið af hverjum ábúanda og ef einhver þeirra væri hæfur sem formaður átti hann að vera það kauplaust. Á tveimur fyrrnefndu pörtunum var hægt að fóðra átta kýr, tólf lömb, fimmtíu ásauð og geldfé, og fimmtán hesta. Fjárupprekstur var átölulaus og frí upp á Esju ásamt öðrum jörðum á Kjalarnesi. Útigangur á vetrum var góður og brást yfirleitt ekki. Skógarítak í Stórabotnsskógi við Hvalfjörð til raftviðar og kolgjörðar uppá þrjá hesta til samans árlega sem Sigurður Núpson hafði gefið til jarðarinnar 1690. Torfrista og stunga var jörðinni hjálpleg og reiðingsrista var góð. Móskurður til eldiviðar var nægur og góður sem leiguliðar gátu brúkað að vild. Sölva- og hrognkelsafjara var lítil en þangtekja var talin næg til eldiviðar en lítið notuð. Rekavon var góð fyrir landi jarðarinnar. Skipsuppsátur var gott og heimræði var árið um kring og lending var óbrigðul á meðan útsjór er fær. Engjar voru litlar og snöggar, vatnsból var slæmt og þraut oft. Þá braut sjór smám saman land af túninu.

Hjáleigur Arnarholts voru fjórar 1705 samkvæmt Jarðabókinni. Fyrrnefnt **Sigurðarhús** var fyrsta hjáleigan sem hafði þá verið byggt í langan tíma, önnur var **Brekka** sem byggð var fyrst 30 árum áður, um 1675, þriðja var **Hryggur** „Hrigger“ sem byggðist eitthvað fyrr en Brekka og fjórða var **Á Bergi** sem byggðist fyrst ellefu árum fyrir skráningu jarðabókarinnar, um 1694. Eitt tómt hús var á Arnarholti „Naudveria“ öðru nafni **Sigvatshús** sem hafði verið þá verið byggt í 40 ár eða frá 1665.¹⁴⁴

Þegar Jarðatal Johnsens var tekið saman 1847 var Arnarholt í bændaeign, dýrleiki hafði þá lækkað um nærri helming og var hún metin á 23 hundruð en sýslumaður mat hana aðeins á 20 hundruð.¹⁴⁵

4.7.5 Minjar og örnefni

4.7.6 Fornleifaskrá Arnarholts vegna breikkunnar Vesturlandsveggar

Arnarholt 1896-57 (304-29)

¹³⁶ Friðþór Eydal, 1997, bls. 269-270.

¹³⁷ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 141.

¹³⁸ Íslenzkt fornbréfasafn, VII. b., bls. 53, 583.

¹³⁹ Íslenzkt fornbréfasafn, VIII. b., bls. 49-50.

¹⁴⁰ Íslenzkt fornbréfasafn, VIII. b. bls. 322.

¹⁴¹ Íslenzkt fornbréfasafn, VIII. b., bls. 560-561.

¹⁴² Íslenzkt fornbréfasafn, XII. b., bls. 108, 135, 150, 170.

¹⁴³ Björn Lárusson, 1967, bls. 133.

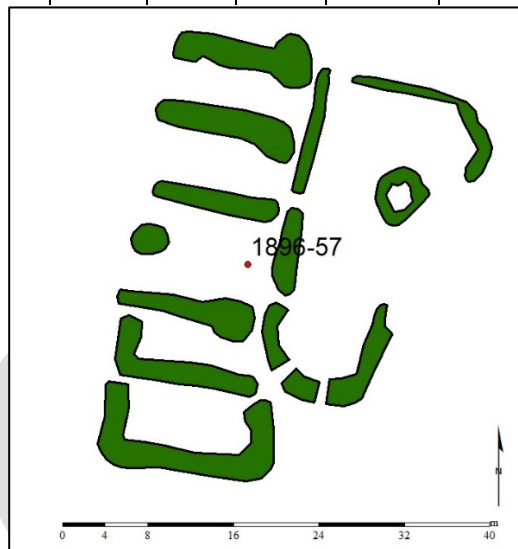
¹⁴⁴ Jarðabók, Árna Magnússonar og Páls Vídalín, III, bls. 368-371.

¹⁴⁵ Johnsen, 1847, bls. 98.

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-57	304-29	Arnarhamarsrétt	Rétt	Hleðsla	1898	362799	420353	37	27,5	Sæmilegt	Nei

Mynd 23. Arnarhamarsrétt (1896-57), horft í suðvestur.

Mynd 24. Teikning af Arnarhamarsrétt (1896-59) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Austur af Bakka, í Esjuhlíðum. Mjög nálægt Vesturlandsvegi eða um 30 m austur af veginum. Rústin er utan í litlu hamrabelti, klettum, sem kallað er Arnarhamar.

Lýsing: Fjarrétt með fimm til sex dilkum (um 5x12 m) og einu stóru hólfi, líklega almenningi (um 10x22 m). Klettur notaður sem austurveggurinn í almenninginum. Vegg hæð mest um 120 cm. Árið 2003 hafði verið byrjað að endurhlaða réttina og vinna í veggjum í almenningi. Þar var sumstaðar aðeins búið að stilla upp stóru grjóti í jaðar veggjanna, annars staðar hafði mól verið sett á milli slíkra steina og sum staðar hafa hnullungar verið settir inn á milli.

Einn stór almenningur og í honum hringlaga rúst vel gróinn, sennilega gömul. Klettur að ofanverðu, austanverðu, og upphlaðið átta hleðslulög partur af honum sem hefur verið gerður upp. Fimm dilkar og veggirnir eru greinilegir þrjú til fjögur lög hæst svona 75 cm og breiddin er svona 2-2,5 m og sumir þessara dilka eru ekki með grjóthleðslu við enda. Hlið er úr öllum dilkum inn í almenninginn og stórt hlið á almenningnum í norður. Nyrst við klettin eru upprunalegar hleðslur líka sjö hleðslulög. Grjót er almennt brotlegt að sjá og almennt eru steinarnir 35-50 cm og svo eru sumir mjög stórir svona klettur sem eru alveg upp í 70 cm á breidd.

Hættumat: Mikil hætta.

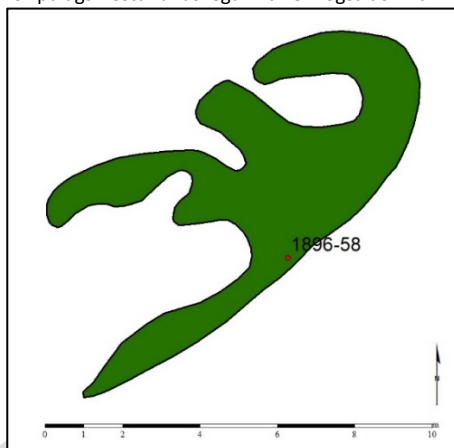
Hættuorsök: Vegagerð.

Arnarholt 1896-58 (304-46)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-58	304-46		Stekkur	Rúst	1850-1920	362842	420830	12	5	Slæmt	Nei

Mynd 25. Rúst (1896-58) undir kletti, horft í norðaustur.

Mynd 26. Teikning af rúst (1896-58) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Rúst utan í kletti um 150 m austur af Bakka afleggjara við Vesturlandsveg og um 300 m norðaustur af rúst (304-45).

Lýsing: Rúst utan í kletti um 150 m austur af Bakka afleggjara við Vesturlandsveg og um 300 m norðaustur af rúst (304-45).

Hættumat: Mikil hætta.

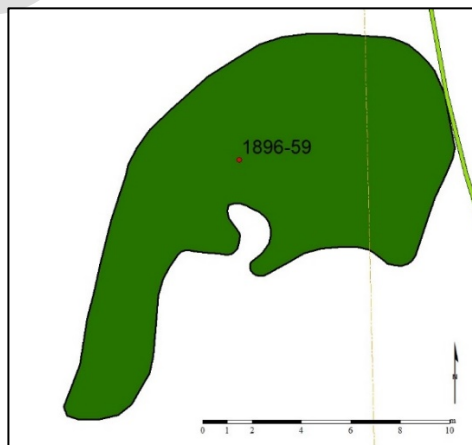
Hættuorsök: Vegagerð.

Arnarholt 1896-59 (304-45)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-59	304-45		Stekkur	Rúst	1850-1920	362620	420630	20	10	Sæmilegt	Nei

Mynd 27. Rústasvæði (1896-59) við klett, horft í norðaustur.

Mynd 28. Teikning af ummáli rústasvæðis (1896-59) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Rústasvæði við lítinn klettavegg fyrir ofan og í framhaldi af Langahrygg og 87 m fyrir neðan, vestan, Vesturlandsveg. Vegur (1896-/304-44) liggur við austurhluta.

Lýsing: Ógreinilegar rústir, hlaupnar í þúfur, gætu verið tóftir af stekki eða aðhaldi. Mældum utanmál og meðfram klettinum. Mesta hæð 70 cm en almennt um 50 cm mjög grasvaxið.

Hættumat: Mikil hætta.

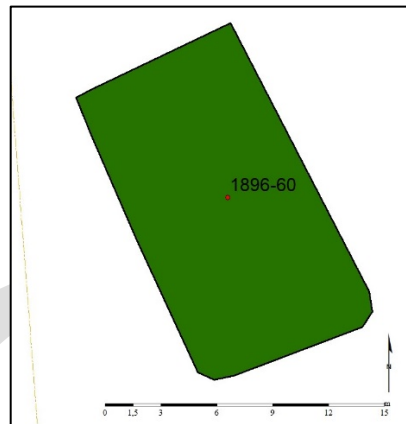
Hættuorsök: Vegagerð.

Arnarholt 1896-60 (304-43)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-60	304-43		Mógröf	Niðurgröftur	1900-1950	362645	420399	17,4	9,8	Gott	Nei

Mynd 29. Mógröf (1896-60), horft í suður.

Mynd 30. Teikningin sýnir ummál mógrafar (1896-60).

Staðhættir: Mógröf um 140 m norðvestur af Arnarhamarsrétt og um 70 m vestur af Vesturlandsvegi. Um 25 m vestan við horn á girðingu á beitahólfi í landi Arnarholts.

Lýsing: Grasigróin greinilegur niðurgröftur um 30- 40 cm. Torftökustaður eða mógröf.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Arnarholt 1896-61 (304-44)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-61	304-44		Leið	Vegur	1900-1927	362716	420273	575	2	Gott	Nei

Mynd 31. Vegur (1896-61), horft í norður.

Mynd 32. Vegur (1896-61) teiknað eftir uppmælingu.

Staðhættir: Leið fyrir neðan og með Vesturlandsvegi, greinileg frá Bakka afleggjara suður til mótis við Arnarhamarsrétt.

Lýsing: Leiðin er greinileg og að mestu grasi gróin. Gæti verið sami vegur og er teiknaður á Herfoningaráðskort 1908.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

4.8 Bakki 125656-306

4.8.1 Bakki söguágrip

Bærinn Bakki stendur niður á fjarðarbakka Hvalfjarðar og á land á milli fjalls og fjöru. Syðsti hluti landsins heitir Bakkaholt (Holt) eftir býli sem þar var en tilheyrir nú Arnarholti.¹⁴⁶ Eftir Jarðabókinni að dæma hefur verið tvíbýli á Bakka á einhverjum tíma og gæti annar ábúandi hafa búið þar sem heitir „Gamli bær“ norður af bænum eða það hafi verið eldra bæjarstæði.

Bakka er fyrst getið í bréfi 1495 varðandi eigendaskipti á jörðinni þegar Erlendur Jónsson fékk jörðina á 20 hundruð fyrir jörðina Lágafell í eystri Landeyjum.¹⁴⁷ Árið 1517 var Erlendur orðin blindur og þann 23. júní það ár gerði hann próventusamning um fæði og klæði við ábótann í Viðey gegn jörðinni Bakka sem var 20 hundruð að dýrleika og tíu kúgildi til viðbótar.¹⁴⁸ Bakki kom við sögu 1541 í dómi á Esjubergsþingi sem var útnefndur af Pétri Einarssyni umboðsmanni konungs um bréf Viðeyjarklausturs fyrir jörðunum Skrauthólum og Bakka. Niðurstaða dómsins var að samningurinn sem Erlendur Jónson hafði gert við ábótann í Viðey var löglegur.¹⁴⁹ Jarðarinnar var getið í Fógetareikningum varðandi landskuld á árunum 1547-1552.¹⁵⁰ Þá var hennar getið 1569 í minnisblöðum Vigfúsar Jónsonar sýslumanns í Kjalarnesþingi.¹⁵¹

Jörðin var í einkaeigu 1686 metin á 30 hundruð en 1695 var hún komin í eigu konungs og þá hafði mat hennar lækkað í 20 hundruð.¹⁵² Lækkunin gæti hafa stafað af því að Bakkaholt hefur farið í eyði.

Í manntali 1703 voru tveir ábúendur á jörðinni.¹⁵³

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1705 var einn ábúandi á Bakka og dýrleiki hennar 20 hundruð. Kvöð var um eitt mannlán á vertíð en hafði verið tvö mannlán þegar tvíbýlt var á jörðinni og átti þá annað að kvittast með formennsku. Þá var hægt að fóðra þar sex kýr, tólf lömb og tuttugu ær. Útigangur var góður fyrir hesta og sauði. Fjárrekstur var frír uppá Esju ásamt öðrum á Kjalarnesi. Torfrista, stunga og reiðingsrista var talin nægja ábúanda og mósukurður nægur til eldiviðar og hafði jörðin Kiðafell hafði haft þar frían mósukurð um langan tíma. Sölvafjara var mikil og góð og gat ábúandi selt aðgang að fjörunni og fékk alin fyrir sölvahest. Þegar best var fengust tvö hundruð hestar en það dró úr því áin bar fram mikið grjót. Fjörugrös nægðu ábúanda en hrognkelsafjara var varla teljandi. Rekavon var nokkur og þang mátti nýta til eldiviðar. Helstu ókostir voru að landlétt var á sumrum, sauðum var hætt vegna flóða, foraða og dýja og húsum og heyjum var hætt vegna stórviðra. Erfitt var um vatnsból. Sjór og vindur brutu túnið árlega og áin bar grjót á túnið. Heimræði var nánast ekkert því lending var hættuleg og varð ábúandi að sækja annað á vertíð. Jarðabókin getur um Bakkahjáleigu sem „...hefur hjer til forna afbýli verið, en legið í auðn yfir 40 ár.“ Sennilega er átt við Bakkaholt sem nefndist Holt eftir 1880 og var í byggð til 1905.¹⁵⁴ Í örnefnalýsingu Bakka frá 1967 segir að syðsti hluti Bakkalandsins heiti Bakkaholt og tilheyrði þá Arnarholti.¹⁵⁵

Bakki var í bændaeign í Jarðatali Johnsens 1847 metinn á 20 hundruð en sýslumaður mat jörðina hins vegar á 15 hundruð og Bakkaholt 5 hundruð.¹⁵⁶

¹⁴⁶ Örnefnastofnun, Bakki-125656-306.

¹⁴⁷ Íslenzkt fornbréfasafn, VII. b., bls. 252.

¹⁴⁸ Íslenzkt fornbréfasafn, VIII. b., bls. 631.

¹⁴⁹ Íslenzkt fornbréfasafn, X, bls. 671-672.

¹⁵⁰ Íslenzkt fornbréfasafn, XII, bls. 108, 134, 150, 170, 396.

¹⁵¹ Íslenzkt fornbréfasafn, XV, bls. 341.

¹⁵² Björn Lárusson, 1967, bls. 133.

¹⁵³ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands, Einstaklingar, Bakki Kjósarsýslu.

¹⁵⁴ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 134.

¹⁵⁵ Örnefnasafn, Bakki.

¹⁵⁶ Johnsen, 1847, bls. 98.

Í Fasteignabók 1918 var Bakki 16,2 hektarar og af þeim voru þrír sem tilheyrðu Bakkaholti, metin á 50 hundruð.¹⁵⁷

Bókinni Kjalnesingar segir frá því að ung hjón hafi búið stuttan tíma á Torfhól. Þau hafi orðið fyrir því óláni að missa barn í brunninn og undu sér þá ekki lengur og var ekki búið þar eftir það.¹⁵⁸ Torfhóll kemur ekki fram í öðrum heimildum en örnefnið lifir í túni um 530 m austan við íbúðarhús á Bakka.

Við Blikdalsá taldi Skúli Magnússon (1711-1794) að setja mætti upp kornmyllur hjá bæði Ártúni og Bakka.

4.8.2 Minjar og örnefni

4.8.3 Fornleifaskrá Bakka vegna breikkunnar Vesturlandsvegur

Bakki 1896-39 (306-34)

Mí nr.	Safn nr.	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd	Breidd	Ástand	Horfin
1896-39	306-34	Mógröf	Niðurgröftur	1900	362619	421458			Sæmilegt	Nei

--	--	--

Staðhættir:

Lýsing:

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

4.9 Ártún 125653-308

4.9.1 Ártún söguágrip

Tóftir síðasta torfbæjarins í Ártúni standa á bæjarhól skammt ofan við Vesturlandsveg vestan Blikdalsár. Búið var í bænum fram til ársins 1956 en þá fór jörðin í eyði. Jörðin nær frá mynni Blikdals í sjó fram. Mörk jarðarinnar að norðan eru við jörðina Dalsmynni og landspildurnar Melagerði og Melavellir sem voru seldar út úr jörðinni 1975 og 1979. Að sunnan eru mörkin á móti jörðinni Bakka og ræður Ártúnsá frá sjó að Blikdalsmynni.

Ártúns er getið í máldaga Saurbæjarkirkju 1575, var þá annað af tveimur kotum í eigu kirkjunnar.¹⁵⁹

Jörðin var í eigu Saurbæjarkirkju og metin á 15 hundruð 1695.¹⁶⁰

Þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð 1705 var Ártún kirkjörð Saurbæjarkirkju í eigu Sigurðar Björnssonar lögmanns með einum ábúanda, metin á 15 hundruð. Kvaðir voru um manslán allt árið heim á Saurbæ eða fram á Kjalarnes. Á jörðinni mátti fódra fjórar kýr, einn kálf, tíu lömb og hægt var að hafa þrjátíu sauði og tvö hross í útigangi. Selstöðu og beit hafði jörðin fría allt árið á Blikdal í landi Saurbæjar. Torfrista og stunga var bjargleg en reiðingsrista lítil. Mósukurður til eldiviðar, sölvafjara og fjörugrös voru í landi Saurbæjar. Þang til eldunar var nægilegt og rekavon nokkur. Stórviðrasamt svo hætt var bæði húsum og heyjum. Vatnsból var erfitt á vetrum og sauðfé var hætt fyrir flóðum. Skipsuppsátur var ekkert og engin lending.¹⁶¹

¹⁵⁷ Fasteignamatbók Kjósarsýslu 1918, bls. 55.

¹⁵⁸ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 124.

¹⁵⁹ Íslenskt fornbréfasafn, XV., bls. 634.

¹⁶⁰ Björn Lárusson, 1967, bls. 133.

¹⁶¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín III. b., bls. 374.

Þegar Jarðatal Johnsens var tekið saman 1847 var jörðin enn í eigu kirkjunnar, metin á 15 hundruð.¹⁶²

Í landamerkjabréfi fyrir Saurbæ 1890 kemur fram að Ártún átti óskipta beit á Blikdal og slægjur fyrir neðan götu frá Selgilslæk að Heygilslæk.¹⁶³

4.9.2 Minjar og örnefni

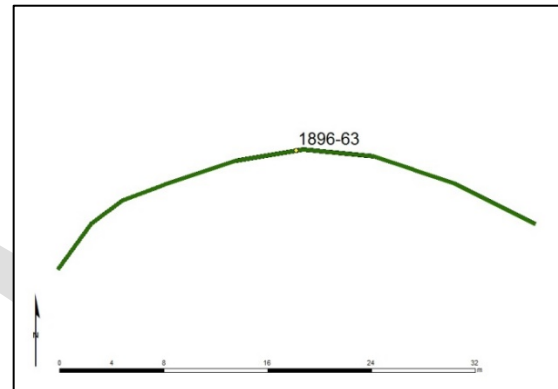
4.9.3 Fornleifaskrá Ártúns vegna breikkunar Vesturlandsvegur

Ártún 1896-63 (308-58)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur frá ár	Hnit X	Hnit Y	Lengd	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-63	308-58		Heimreið	Vegur	1927-1979	362637	421602	42	5	Gott	Nei

Mynd 33. Vegur (1896-63), hugsanlega heimkeyrsla að Ártúni frá gamla Vesturlandsvegi, horft í vestur.

Mynd 34. Teikning af vegi (1896-63) byggð á uppmælingu.

Staðhættir: Vegur, afleggjari, sem liggur í sveig u.þ.b. 40 m frá eldri Vesturlandsvegi í átt að núverandi Vesturlandsvegi rétt norðan við gömlu brúna, um 60 m vestur af Ártúni.

Lýsing: Grasi gróin og mosavaxin malarvegur. Upphækkun 50-60 cm aðallega að norðanverðu en líka svona 50 cm að sunnanverðu. Breidd 5 m. Hugsanlega heimkeyrsla að bænum frá gamla veginum en endar við girðingu við núverandi Vesturlandsveg og gæti hluti hafa farið undir núverandi vegstæði.

Hættumat: Mikil hætta. Vegurinn er innan áhrifsvæðis framkvæmdarinnar.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-64 (308-57)

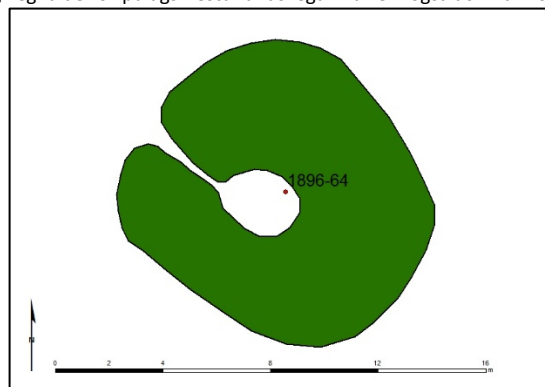
Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-64	308-57		Útihús	Hóll	1900-1955	362585	421593	12	10	Slæmt	Að mestu

¹⁶² Johnsen, 1847, bls. 98.

¹⁶³ Markalýsing fyrir Saurbæ á Kjalarnesi. Nr. 84. 1890.

Mynd 35. Rústalegur hóll (1896-64), áður útihús í Neðratúni.

Mynd 36. Teikning af útihúsarúst (1896-64), byggð á uppmælingu.

Staðhættir: Fyrir neðan Vesturlandsveg í Neðratúni um 130 m vestur af bæjarhól Ártúns.

Lýsing: Rústalegur hóll sem virðist vera tóft með einu hólfi sem opnast í norðvestur. Sennilega leifar af útihúsi en einn af síðustu íbúnum í Ártúni taldi að í túninu hefði verið skýli fyrir skepnur því þar hafi verið mikið af grjóti.

Hættumat: Mikil hætta.

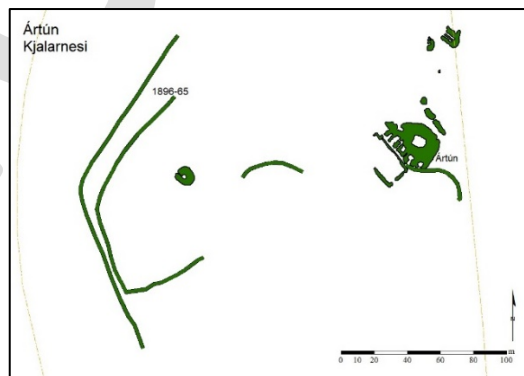
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-65 (308-59)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-65	308-59		Túngarður	Garðlag	1850-1955	362547	421529	190	2	Gott	Nei

Mynd 37. Túngarður (1896-65) um Neðratún, horft í norður frá horni við Ártúnsá.

Mynd 38. Teikning af túngarði (1896-65) og greinanlegum minjum í heimatúni Ártúns. Gula línan sýnir afmörkun áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

Staðhættir: Túngarður við Neðratún. Um 150-200 m vestur af bæjarhól Ártúns. Vestan og norðan við hann lá gamli Kjósarvegurinn (1896-90) sem hefur sennilega verið á sama stað og herinn lagði síðar vegarslóða (1896-66) til að þurfa ekki að fara yfir handriðalaus brúnna (1896-103) yfir Ártúnsá á þjóðvegnum því hún var svo mjó að þeir misstu oft farartæki þar niður.

Lýsing: Garðurinn liggur með Neðratúni. Mosa og grasivaxin um 190 m á lengd. Hann er að hluta til grjóthlaðinn mjög slitróttur, sumstaðar torfhlaðinn og alveg næst við ána er hann torfhlaðinn. Trúlega hefur verið tekið grjót úr túngarðinum og notað sem púkk eða kantur í veginn (1896-66). Hæð túngarðsins er frá 40-50 cm niður í ekki neitt og breiddin 1,50 m í mesta lagi. Garðurinn er teiknaður inn á túnakort 1916.

Hættumat: Mikil hætta. Túngarðurinn er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

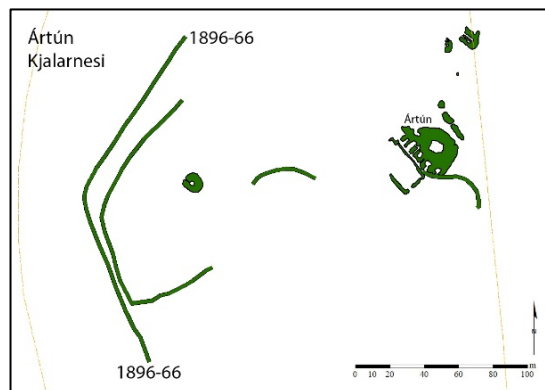
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-66 (308-44)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-66	308-44		Vegur	Frásögn	1940	362521	421585	214	5	Gott	Nei

Mynd 39. Vegarslóði (1896-66) sem liggur með Neðratúni, horft í norður.

Mynd 40. Teikning af vegi (1896-66) ásamt öðrum greinanlegum minjum í heimatúni Ártúns eftir uppmælingu. Gula línan sýnir afmörkun áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

Staðhættir: Vegurinn liggur fyrir vestan og norðvestan við heimatúnið, Neðratún, í Ártúni. Frá vaðinu fyrir neðan brú á Ártúnsá upp að gamla Vesturlandsveginum. Breidd hans er 4,5-5 m og borið hefur verið í hann og grjóthlaðningar eru beggja vegna 30-50 cm.

Lýsing: Vegarslóði sem herinn lagði fyrir neðan þjóðveginn yfir Blikdalsá til að þurfa ekki að fara yfir brúna sem var á veginnum, mjó og handriðalaus frá 1928, en að sögn Krístrúnar sem bjó í Ártúni, misstu þeir oft farartæki þar niður vegna þess hve mjó brúin var. Vegurinn virðist hafa verið lagður þar sem gamli Kjósarvegurinn (308-43) var áður samkvæmt túnakorti 1916.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

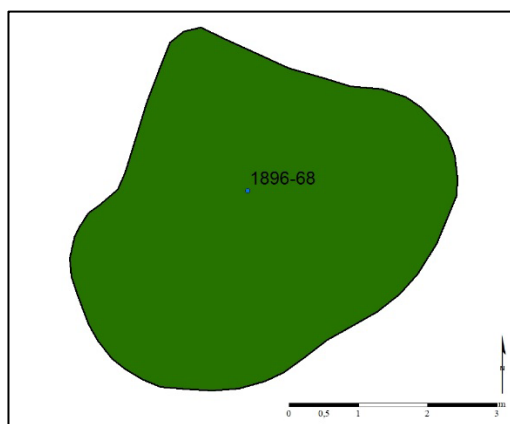
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896- 68 (308-64)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-68	308-64		Herminjar	Steypa	1940	362657	422050	6	6	Slæmt	Nei

Mynd 41. Leifar eftir herinn (1896-68) ofan við gamla Vesturlandsveginn.

Mynd 42. Teikning af ummáli leifa (1896-68) eftir herinn eftir uppmælingu.

Staðhættir: Herminjar 10-15 m ofan við gamla Vesturlandsveginn þar sem hann sveigir upp að Tíðarskarði. Um 430 m norður af bæjarhól Ártúns og 70 m norðvestur af herminjum (308-22).

Lýsing: Steypubrot sem eru 30-70 cm til 1 m hrönglað upp í hrúgu á hringlaga 5x6 m svæði, ekki sést hvað þetta hefur verið. Mosa og grasi vaxið.

Hættumat: Mikil hætta. Leifarnar eru innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

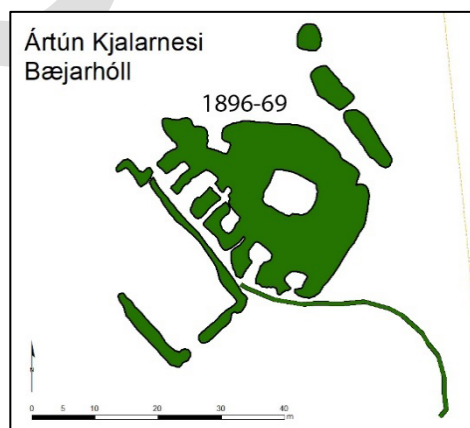
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896- 69 (308-1)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-69	308-1		Bústaður	Tóft	1570-1955	362717	421618	35	25	Gott	Nei

Mynd 43. Tóftir Ártúns á bæjarhólnum, horft í norðaustur.

Mynd 44. Teikning af bæjarhól Ártúns (1896-69) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Á bökkum Ártúnsár/Blikdalsár norðanmegin, austan við Vesturlandsveg og þétt við Vesturlandsveginn er bæjarhól Ártúns með tóftum síðasta torfbæjarins. Einstök minjaheild.

Lýsing: Húsaskipan hefur töluvert breyst frá því að túnakortið var teiknað 1916. Nyrstu byggingarnar og hólfin hafa líklega horfið rétt eins og norðvestur hluti kálgarðsins. Líklega má skýra hlykkinn á norðurhluta kálgarðsins með því að hér sé um eina litlu bygginguna að ræða sem rennur svo saman við vegg kálgarðsins á síðari tímum. Veggir bæjarhúsanna standa að hluta upp enn úr torfi og grjóti. Veggir eru alveg upp í 1.80 m á hæð innst við bæjarhólinn. Greinanleg lög steina í hleðslu mest fimm til sex.

Hættumat: Mikil hætta. Bæjarhóllinn er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

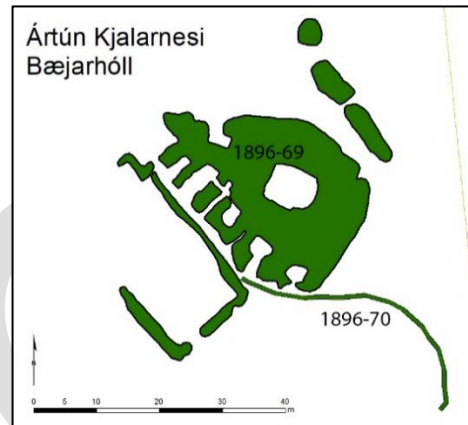
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-70 (308-29)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-70	308-29		Traðir	Gata	1900-1955	362735	421596	40	2	Gott	Nei

Mynd 45. Bæjarhóll Ártúns, traðir (1896-70) liggja frá Ártúnsá upp að bæjarhlaðinu.

Mynd 46. Teikning af bæjarhól Ártúns og tröðum (1896-70) austan við bæinn.

Staðhættir: Traðir sem liggja út frá bæjarhól Ártúns að austanverðu og liggja í sveig niður að Ártúnsá.

Lýsing: Traðirnar eru grasivaxnar um 40 m á lengd og eru greinilegri nær ánni. Krístrún Ósk Kalmansdóttir sagði að í hennar tíð hafi traðirnar suðaustanmegin eingöngu verið notaðar til að sækja vatn í ána en aðkoma að bænum hafi verið um traðir norðan við bæinn. Traðirnar eru á túnakorti frá árinu 1916.

Hættumat: Mikil hætta. eru innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

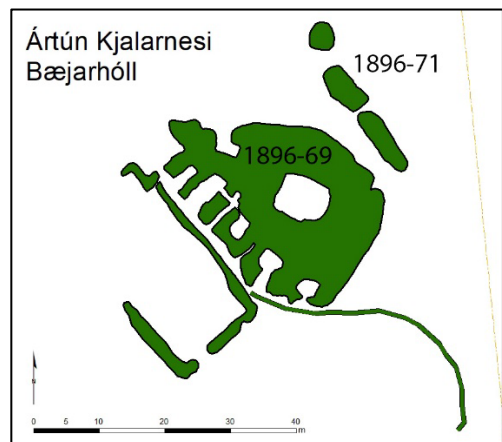
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-71 (308-14)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-71	308-14		Garður	Garðlag	1900-1955	362741	421619			Sæmilegt	Nei

Mynd 47. Garður (1896-71) norðaustan í bæjarhól Ártúns, horft í suður.

Mynd 48. Teikning af garðlagi (1896-71) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Fast ofan við bæjarhólinn í Ártúni norðaustan við er garðlag sem liggur NV-SA.

Hugsanlega sami garður og sést á túnakorti.

Lýsing: Garðlagið er grasvaxið og engar hleðslur sjáanlegar, það er 3 m á breidd og 16 m á lengd.

Rofnar á tveimur stöðum.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

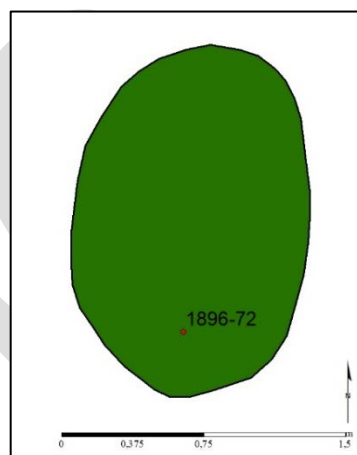
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-72 (308-56)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-72	308-56		Brunnur	Hola	1900-1955	362739	421658	1,8	1	Ómetið	Nei

Mynd 49. Hola (1896-73) á milli bæjarhóls og fjárhúss, horft í suðvestur.

Mynd 50. Teikning af ummáli holu (1896-73) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Hola um 40 m norðaustur af bæjarhólnum (308-1) og um 20 m suðvestur af fjárhúsi (308-15).

Lýsing: Holan er grasi vaxin, ógreinileg allt að meter á dýpt.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

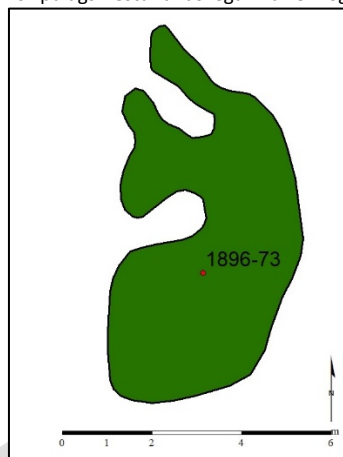
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-73 (308-55)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-73	308-55		Útihús	Rúst	1850-1915	362733	421674	8,5	4	Slæmt	Nei

Mynd 51. Rúst (1896-73) vestan við fjárhús (1896-74)

Mynd 52. Teikning af rúst (1896-73) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Um 5 m vestur af fjárhúsi (308-15) er ógreinileg tóft.

Lýsing: Grasivaxin jarðlæg tóft sem liggur í norður, suður. Með tveimur hólfum sem opnast í vestur.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

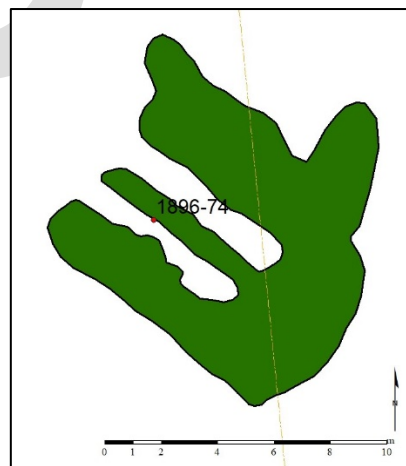
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-74 (308-15)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-74	308-15		Fjárhús	Tóft	1900-1955	362748	421677	12	7	Gott	Nei

Mynd 53. Fjárhústóft (1896-74), horft í suðaustur.

Mynd 54. Teikning af fjárhústóft (1896-74) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Fjárhústóftin stendur upp á lítilli hæð um 65 m norðaustur frá bæjarhól Ártúns. Fjárhúsið er merkt inn á túnakort frá 1916.

Lýsing: Tóftin er ofarlega í túninu og snýr í NV-SA. Tóftin er opin í norðvestur og eftir miðju hennar er skýr grjóthleðsla. Austan megin upp við og samsíða fjárhúsinu er veggur 1 m á breidd og 90 sm á hæð, gæti verið leifar af heygarði. Í framhaldi af gafli fjárhússins sunnanmegin kemur gafil 90 sm á hæð og lækkar niður í 40 sm. Innanmál er 3 x 8 m og utanmál tóftanna er 12 x 7 m. Tóftin er heilleg, grjóthlaðin og grasivaxin. Kristrún Ósk Kalmansdóttir sagði húsið hafi rúmað fimmtíu kindur en man ekki eftir heygarði við fjárhúsið og sagði að allt hey hafi verið borið frá hlöðunni á bæjarhólnum.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

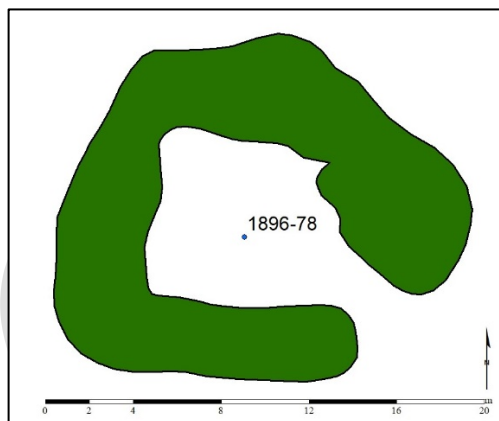
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-78 (308-24)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-78	308-24		Herminjar	Niðurgröftur	1940	362753	421788	17,5	18	Gott	Nei

Mynd 55. Bysustæði (1896-78), horft í norðvestur.

Mynd 56. Teikning af byssustæði (1896-78) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Norður af bæjarhól Ártúns, um 170 m frá, er niðurgrafið hringlaga svæði.

Lýsing: Niðurgröfturinn er mestur um 1,40 m sem hefur verið rutt upp í kring. Svæðið er við klöpp að vestan verðu, að mestu grasivaxið. Krístrún Ósk Kalmansdóttir sagði að þarna hefði herinn verið með stöð fyrir loftvarnarbyssur.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-83 (308-61)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-83	308-61		Herminjar	Rutt svæði	1940	362707	421833	14	9	Sæmilegt	Nei

Mynd 57. Bysustæði (1896-83), horft í vestur.

Mynd 58. Teikning af byssustæði (1896-83) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Á nokkuð grónum mel um 200 m norður af bæjarstæði Ártúns og 50 m austur af miðlínu núverandi Vesturlandsvegar er hringlagasvæði sem hefur verið rutt.

Lýsing: Svæðið sem rutt hefur verið upp til hliðanna er um 5x5 m hefur sennilega verið stæði fyrir loftvarnarbyssu.

Hættumat: Mikil hættu. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

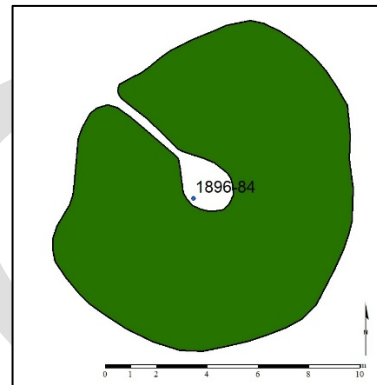
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-84 (308-22)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-84	308-22		Herminjar	Hóll	1940	362714	422001	13	12	Gott	Nei

Mynd 59. Ummerki eftir herinn (1896-84), horft í norður.

Mynd 60. Teikning af ummerkjum eftir herinn (1896-84) eftir uppmælingu.

Staðhættir: Norður af bæjarhól Ártúns, 370 m frá er malarhóll sem rutt hefur verið upp við gamlan lækjarfarveg. Um 140 m frá brú (308-30) yfir lækinn á gamla Vesturlandsveginum.

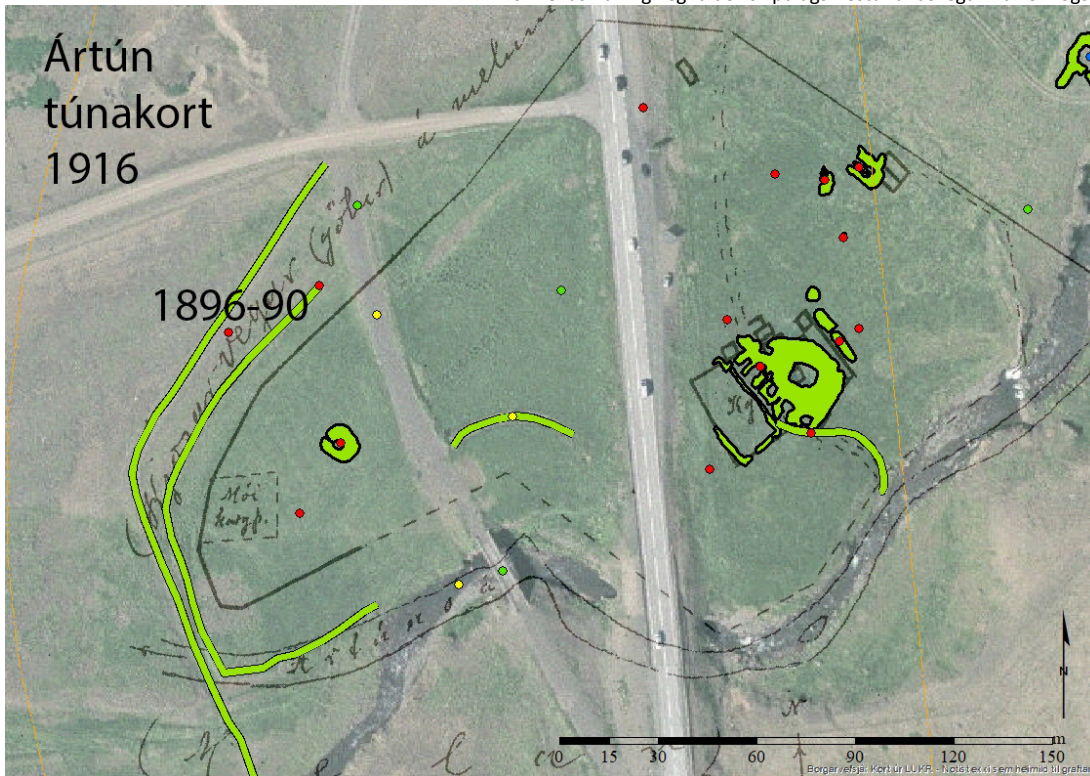
Lýsing: Efst á hólnum eru leifar af steinsteyptum fleti og á honum er áletrunin 14.1. Röraflækja úr járnri liggur utan í hólnum. Er að öllum líkindum leifar eftir einhverskonar mannvirki hersins.

Hættumat: Mikil hættu. Við áhrifasvæði framkvæmdarinnar.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-90 (308-43)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-90	308-43	Kjósar vegur	Slóð	Heimild	1900-1940	362560	421625			Ómetið	Já

Mynd 61. Kjósarvegur merktur inn á túnakort Ártúns frá 1916 sem hefur verið strekt yfir nýlega loftmynd.¹⁶⁴

Staðhættir: Gata sem lá meðfram heimatúninu í Ártúni og upp á melinn fyrir norðan, nefnd Kjósarvegur á túnakorti 1916.

Er merkt inn á Herföngingjaráðskort frá 1910 vestan við túnið.¹⁶⁵

Lýsing: Herinn lagði síðar veg á sömu leið (308-44). Gatan er greinileg neðan við Neðratún frá vaðinu upp melin með túninu að gamla Vesturlandsveginum. Gatan er líka greinileg sunnan við Ártúnsá í Bakkalandi á um 70 m kafla í átt að núverandi Vesturlandsvegi.

Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-91 (308-42)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-91	308-42		Slóð	Heimild	1930-1955	362652	421641	150		Ómetið	Já

Staðhættir: Slóð sem lá frá Ártúni þvert yfir túnið í norðvestur að Stöðinni sem var við veginn.

Lýsing: Slóðinn var notaður þegar farið var með mjólk á Stöðina. Brúsapallur.

Hættumat: Engin hætta.

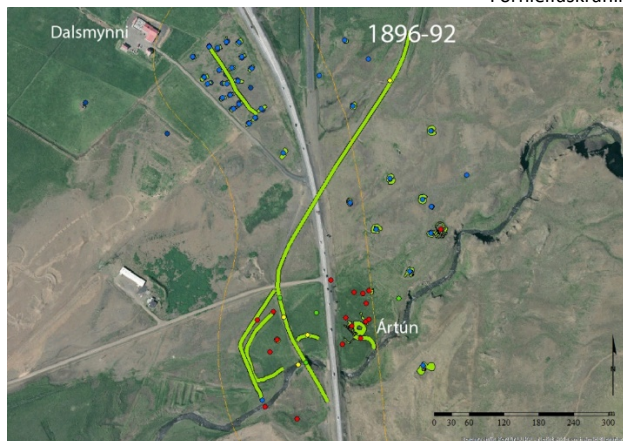
Ártún 1896-92 (308-31)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-92	308-31	Vesturlandsvegur	Vegur	Vegur	1927-1974	362596	421634			Gott	Nei

¹⁶⁴ LUKR.

¹⁶⁵ Akranes, Generalstabens topografiske Afdeling Kjöbenhavn 1910

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegur frá Leirvogsa að Hvalfirði.

Mynd 62. Kortið sýnir gamla Vesturlandsveginn frá 1927 sem liggur í gegnum jörðina.¹⁶⁶

Staðhættir: Þjóðvegur (1896-92) frá þriðja áratug tuttugustu aldar liggur í gegnum jörðina frá Ártúnsá/Blikdalsá. Þverar neðri hluta gamla heimatúnsins, Neðratún, og liggur síðan upp Ártúnsmel og upp með Grafarás og þaðan afram að Tíðarskarði.

Lýsing: Vegurinn var lagður í kringum 1927-29 og er vel greinilegur nema þar sem núverandi Vesturlandsvegur var lagður yfir hann.

Hættumat: Mikil hætta.

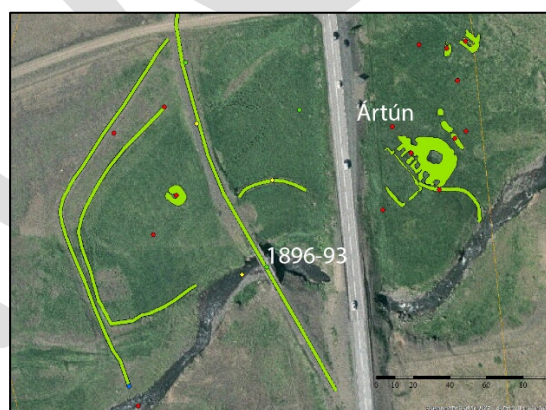
Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-93 (308-52)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-93	308-52		Brú	Brú	1946-1979	362634	421555			Gott	Nei

Mynd 63. Brú (1896-93) yfir Ártúnsá frá 1946, horft í suðaustur.

Mynd 64. Kortið sýnir staðsetningu gömlu brúarinnar (1896-93) yfir Ártúnsá.

Staðhættir: Brú yfir Ártúnsá/ Blikdalsá á gamla Vesturlandsveginum um 50 m fyrir neðan núverandi brú.

Lýsing: Ártúnsá/ Blikdalsá hefur verið brúuð nokkrum sinnum. Elsta heimild um brú kemur fram í Mállega Saurbæjarkirkju 1220 (308-51). Árið 1927 var byggð brú sem var án handriðs. Árið 1946 var brúin svo endurbyggð undir stjórn Sigurðar Björnssonar brúarsmiðs. Núverandi brú var byggð á árunum 1979-1980.

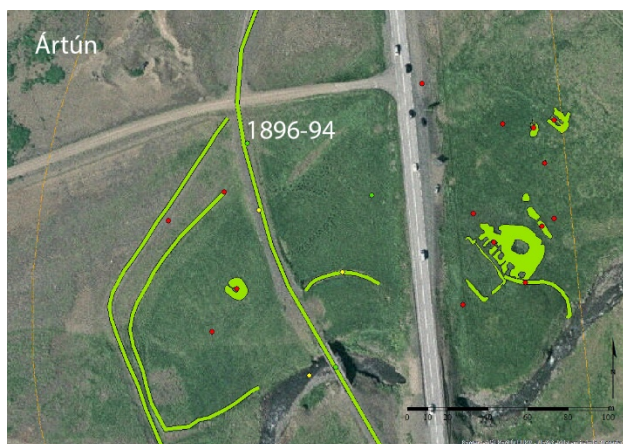
Hættumat: Mikil hætta. Er innan áhrifasvæðis framkvæmdarinnar.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-94 (308-41)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-94	308-41	Stöðin	Brúsapallur	Frásögn	1930-1955	362590	421667			Ómetið	Já

¹⁶⁶ LUKR.

Mynd 65. Kortið sýnir hvar „Stöðin“ (1896-94) var.

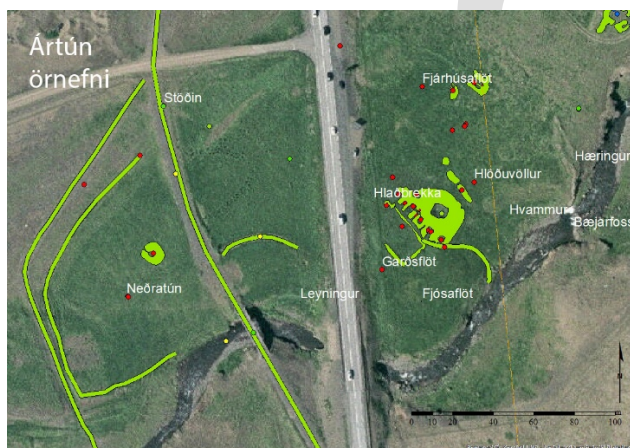
Staðhættir: Stöðin var við þjóðveginn um 150 m í norðvestur frá Ártúni.

Lýsing: Þangað var farið með mjólk í veg fyrir mjólkurbíl frá bæði Ártúni og Bakka.

Hættumat: Engin.

Ártún 1896-95 (308-34)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-95	308-34	Neðratún	Tún	Heimild	1930-1955	362572	421573			Gott	Nei

Mynd 66. Kortið sýnir örnefni og fornleifar í heimatúni Ártúns, Neðratún (1896-95).

Staðhættir: Neðratún er neðst í gamla heimatúninu fyrir neðan veg.

Lýsing: Þar telur fyrrum íbúi að hafi sennilega verið skýli fyrir skeppnur því þar var mikið af grjóti. Sennilega þar sem rúst (308-57) er skráð.

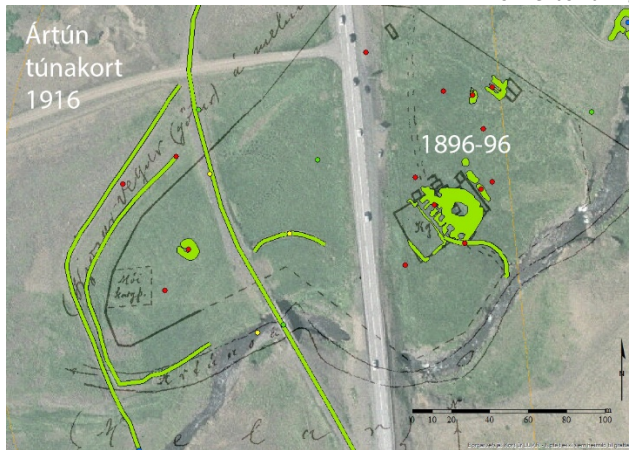
Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-96 (308-38)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-96	308-38		Traðir,	Heimild	1900-1955	362704	421630	80	2	Slæmt	Já

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsveggar frá Leirvogssá að Hvalfirði.

Mynd 67. Traðir (1896-95) norðan við Ártún eru teiknaðar inná túnakort 1916.

Staðhættir: Traðirnar norðvestan megin lágu frá hlaðvarpanum við skemmuna vestan í bæjarhólnum til norðurs framhjá litla hesthúsinu (308-37).

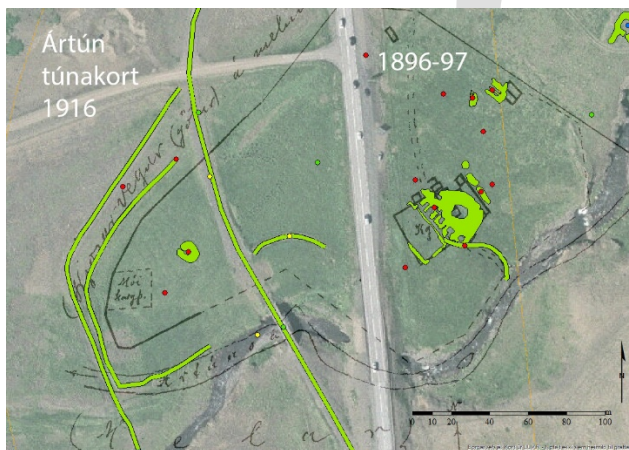
Lýsing: Traðirnar norðvestan megin lágu frá hlaðvarpanum við skemmuna vestan í bæjarhólnum til norðurs framhjá litla hesthúsinu (1896-97).

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-97 (308-37)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-97	308-37		Hesthús	Heimild	1900-1955	362665	421688	3	2	Ómetið	Já

Mynd 68. Hesthús (1896-97) vestan við heimreiðina, traðirnar að norðan.

Staðhættir: Hesthús var nyrst í gamla heimatúninu um 70 m frá hlaðvarpanum við skemmuna.

Lýsing: Á túnakorti er húsið teiknað úr torfi og grjóti 3 x 2 m við heimreiðina. Krístrún Ósk Kalmansdóttir sagði það hafa verið lítið hesthús fyrir fjóra hesta og var helst notað fyrir ferðalanga. Samkvæmt túnakorti hafa ummerki um húsið sennilega horfið við framkvæmdir við núverandi Vesturlandsveg.

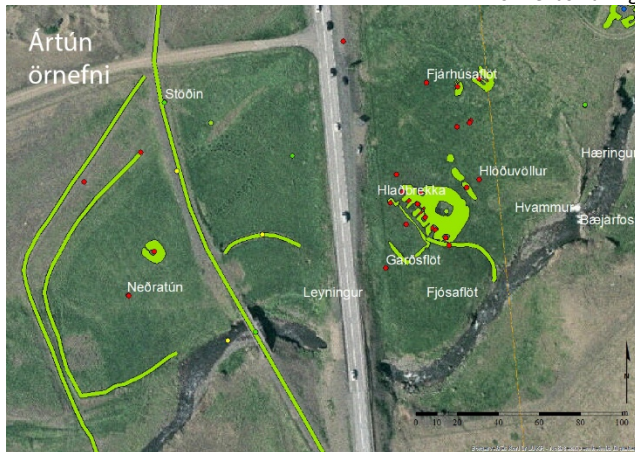
Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-98 (308-39)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-98	308-39	Hlöðuvöllur	Tún	Frásögn	1930-1955	362740	421633			Sæmilegt	Nei

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegjar frá Leirvoggsá að Hvalfirði.

Staðhættir: Hlöðuvöllur er tún norðaustan við hlöðuna á bæjarhólnum.

Lýsing: Grösug flöt.

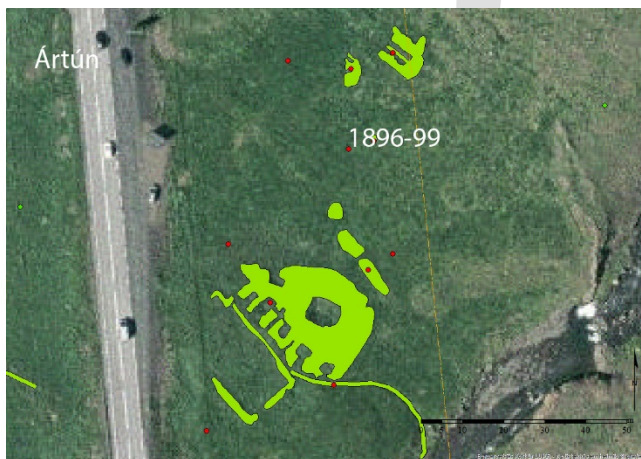
Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Mynd 69. Hlöðuvöllur (1896-98). Kortið sýnir örnefni og fornleifar í heimatúni Ártúns.

Ártún 1896-99 (308-45)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-99	308-45		Slóð	Heimild	1930-1955	362738	421657			Gott	Nei

Staðhættir: Slóði sem lá frá hlöðunni á bæjarhólnum að fjárhúsi sem var 65 m frá í norðaustur (308-15).

Lýsing: Farið var með hey í fjárhúsið eftir þessum slóða.

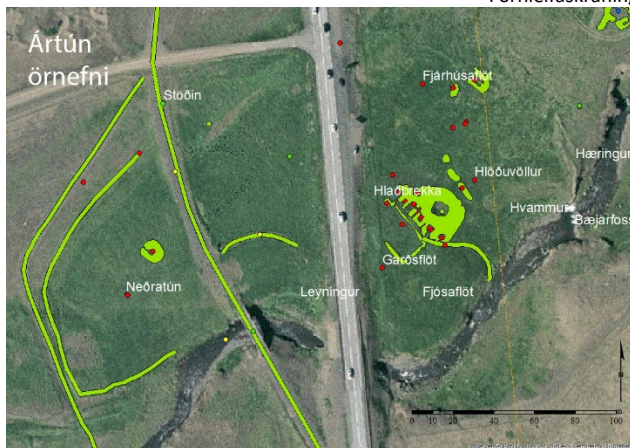
Hættumat: Engin hætta.

Mynd 70. Slóði (1896-99) frá bæjarhól að fjárhúsi.

Ártún 1896-100 (308-48)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-100	308-48	Fjárhúsflöt	Tún	Frásögn	1930-1955	362717	421676			Sæmilegt	Nei

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsvegar frá Leirvogsa að Hvalfirði.

Mynd 71. Fjárhúsfloöt (1896-100). Kortið sýnir örnefni í heimatúni.

Staðhættir: Fjárhúsfloöt er í gamla heimatúninu fyrir neðan fjárhúsið (308-15) sem er 65 m norðaustur af bæjarhólnum.

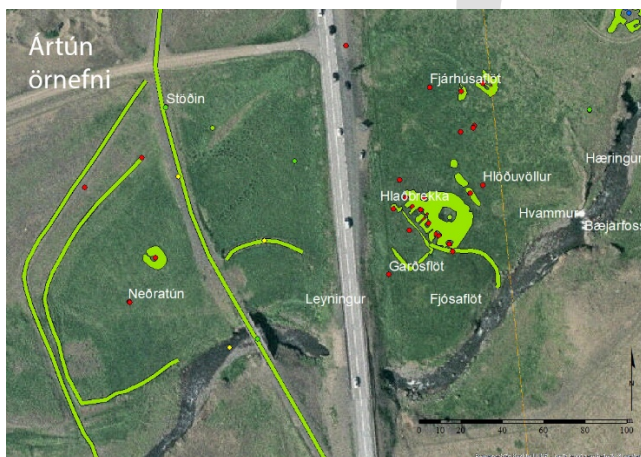
Lýsing: Grösugt svæði.

Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-101 (308-49)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-101	308-49	Garðsfloöt	Tún	Frásögn	1930-1955	362671	421589			Sæmilegt	Að mestu

Mynd 72. Garðsfloöt (1896-101). Kortið sýnir örnefni og fornleifar í heimatúni.

Staðhættir: Garðsfloöt er fyrir framan kartöflugarðinn (308-12) í Ártúni.

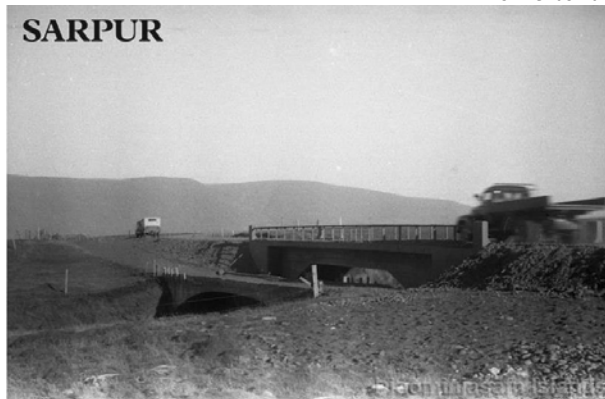
Lýsing: Vesturlandsvegur þverar túnið en það sem er eftir er grösugt.

Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

Ártún 1896-103 (308-65)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-103	308-65		Brú	Heimild	1927-1946	362621	421551			Ómetið	Já

Mynd 73. Brýr á Ártúnsá/ Blikdalsá. Sú handriðalusa frá 1927 (1896-65) og hin frá 1946 (1896-52).¹⁶⁷

Mynd 74. Brú yfir Ártúnsá (1896-65). Brúin var fyrir neðan gömlu brúna (1896-52).

Staðhættir: Brú yfir Ártúnsá.

Lýsing: Brúin er horfin. Var steipt án handriða 1927. Hefur sennilega verið rifin þegar ný brú var smíðuð 1946 (1896-52). Brúin sést á ljósmynd sem Geir Gunnar Geirsson Zoëga tók 1948. (Sarpur GZ2-27-d23)

Hættumat: Enginn er horfinn.

4.10 Saurbær 125746-309

4.10.1 Söguágrip

Saurbær á Kjalarnesi er fornt höfuðból og kirkjustaður á sjávarbakka sunnan Hvalfjarðar. Þar hefur verið kirkja frá því um 1200 sem hefur átt margt góðra gripa í gegnum tíðina. Árið 1856 var byggð þar timburkirkja sem var svipuð Brautarholtskirkju sem reist var 1857 og var yfirmiður beggja Eyjólfur Þorvarðarson snikkari á Bakka. Kirkjan sú fauk af grunni sínum 14. nóvember 1902 nálægt miðnætti og fór yfir sig heila veltu. Tveimur árum síðar 1904 var vígð ný steinsteipt kirkja sem Eyjólfur Runólfsson kirkjueigandi í Saurbæ lét reisa og er nú ein af friðuðum kirkjum í Kjalarnesprófastdæmi.¹⁶⁸ Eyjólfur Runólfsson var þekktur fyrir lækningar sem hómópati og ljósfaðir og tók á móti um 600 börnum á Kjalarnesi og í Kjós.¹⁶⁹

Í Saurbæ hafa búið nafntogaðir menn og talið er að snemma á 13. öld hafi Árni „óreiða“ Magnússon skáld og goðorðsmaður búið þar. Árni, sem nefndur er í Sturlungu, var giftur Hallberu dóttur Snorra Sturlusonar og fékk með henni Brautarholt og mikið annað fé. Árni skildi síðar við Hallberu og keypti þá Saurbæ á Kjalarnesi og bjó þar.¹⁷⁰

Enskir sjóræningjar eru sagðir hafa komið að Saurbæ árið 1424 og látið ófriðlega, réðust inni kirkjuna og handtóku umboðsmann Dana sem hafði leitað þar hælís, og rændu meðal annars vopnum og hestum.¹⁷¹

Sigurður lögmaður Björnsson (1643-1723) bjó í Saurbæ frá 1687 til æviloka 1723. Hann var fyrst landskrifari í sjö ár síðan lögmaður sunnan og austan frá 1677 til 1705 og sýslumaður Kjósarsýslu, fékk veitingabréf fyrir henni 1683.¹⁷² Sigurður er talin hafa verið fyrirmynd Halldórs Laxness að Eydalín lögmanni í Íslandsklukkunni. Í hans tíð eignaðist kirkjan merka gripa þar á meðal

¹⁶⁷ Ljósmyndin er í eigu Þjóðminjasafnsins fengin af Sarp.is.

¹⁶⁸ Guðmundur L. Hafsteinsson, 2008, bls. 276.

¹⁶⁹ Halldór Jónsson, 1953, bls. 118-110.

¹⁷⁰ Íslenskt fornbréfasafn, I. b., bls. 494.

¹⁷¹ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 97.

¹⁷² Jón Sigurðsson, 1856, bls. 110, 139-140. Íslenskt fornbréfasafn, III., bls. 215.

altariskertastjaka, hurðahring og kirkjuklukkan.¹⁷³ Í manntali 1703 er jörðin var nefnd Stóri Saurbær og skráðar 30 manneskjur skráðar þar.

Úr landi jarðarinnar voru byggðar jarðirnar Ártún og Hjarðarnes, afbýlið Litli- Saurbær og hjáleigan Stekkjarkot. Jörðinni var síðan skipt upp á milli erfingja 1930 í tvær jarðir og nefnist vestari helmingurinn Dalsmynni.¹⁷⁴

Síðasti torfbærinn í Saurbæ, sem var að hluta til úr timbri, var reistur 1896 og stóð þar til hann brann árið 1966 en þá hafði ekki verið búið í honum í fjögur ár.¹⁷⁵ Þegar túnakort frá 1916 var strekt yfir nýlega loftmynd má sjá að bærinn var norðan við kirkjuna og lá bæjarhúsaröðin í austur, vestur. Þar er nú afgangur skruðgarður á lágum hól og sennilega eru leifar bæjarhúsa þar undir sverði. Núverandi íbúðarhús er um 20 metrum norðaustan við kirkjuna og þar var áður skemma og smiðja samkvæmt túnakortinu.¹⁷⁶

Kirkju í Saurbæ er fyrst getið um 1200 í kirknaskrá Páls biskups.¹⁷⁷ Elsti máldagi Saurbæjarkirkju er talinn vera frá því um 1220 sem Magnús biskup Gissurarson setti. Þá átti kirkjan margt góðra gripa þar á meðal tvo glerglugga, til kirkjunnar lágu „X. hundruð þriggja alna aura“ í heimajörðinni og þar skyldi vera prestur og messa alla lög helga daga. Í máldaganum er í fyrsta skipti kveðið á um að brú skyldi halda á Blikdalsá sem átti að geta borið meðalmann með hálfu vætt á baki sér í logni.¹⁷⁸ Í máldaga Maríukirkjunnar í Mýdal (Miðdal) frá haustinu 1269 er kveðið á um þjónustu prests frá Saurbæ.¹⁷⁹ Þá kemur fram í bréfi Runólfs ábóta í Viðey um 1270 að hann telur að kirkjan í Saurbæ eigi hluta í hvalreka á milli Valagnúpa og Esjubergs.¹⁸⁰ Saurbær kemur fyrir í Kjalnesingasögu sem talin er rituð um 1300, þar sem segir frá því þegar Helgasynir Þjólu, Þorgrímur og Arngrímur, skipta með sér föðurarfi og Arngrímur reisti bæ við Hvalfjörð sem hann nefndi Saurbæ.¹⁸¹ Í máldaga Eyrarkirkju í Kjos sem er talinn vera frá 1315 eru Saurbæjarkirkju lagðar til 12 ær.¹⁸² Máldagi Nesjasýslu í Hítardalsbók frá 1367 greinir frá því að Péturskirkjan í Saurbæ á Kjalarnesi eigi tíu kýr, fimmtán ær og griðung.¹⁸³ Það er í fyrsta skipti sem verndardýrlings er getið og telur Jón Þ. Þór að Pétri, sem var verndardýrlingur sæfarenda, hafi verið helguð kirkjan vegna vaxandi gengis sjávarútvegs á þessum tíma.¹⁸⁴ Samkvæmt máldaga kirkjunnar frá 1379 sem Oddgeir biskup Þorsteinsson setti átti hún 30 hundruð í heimajörðinni og þar er einnig að finna ákvæðið um að brú skyldi halda á Blikdalsá á milli fjalls og fjöru.¹⁸⁵ Kirkjan átti enn 30 hundruð í heimajörðinni samkvæmt máldaga frá 1397 og meðal eigna er talinn upp glergluggi en þeir höfðu verið tveir 1220. Ákvæði um brú á Blikdalsá er þar líka og hvernig skuli fjármagna viðhald á henni.¹⁸⁶ Í máldaga kirkjunnar frá 1477 kemur fram að hún eigi 30 hundruð í heimajörð og jörðina Hjarðarnes auk annars.¹⁸⁷ Árið 1503 var skrifað kaupbréf í Saurbæ fyrir Ölvisholt og árið 1507 var kveðinn upp dómur þar.¹⁸⁸ Árið 1508 er Saurbæjar getið í kaupmálabréfum.¹⁸⁹ Saurbæjarsókn kemur fram í bréfi frá árinu 1517 þegar

¹⁷³ Gunnar Kristjánsson, 2008, bls. 285.

¹⁷⁴ Þorsteinn Jónsson, 1998, bls. 97.

¹⁷⁵ Halldór Jónsson, 1953, bls. 116.

¹⁷⁶ Saurbær með Stekkjakoti 1916, túnakort. V. G. LUKR.

¹⁷⁷ Íslenskt fornbréfasafn, XII. b., bls. 9.

¹⁷⁸ Íslenskt fornbréfasafn, I. b., bls. 401-402.

¹⁷⁹ Íslenskt fornbréfasafn, II. b., bls. 64.

¹⁸⁰ Íslenskt fornbréfasafn, bls. 80.

¹⁸¹ Íslensk fornrit, XIV. b., Kjalnesingasaga, bls. 6.

¹⁸² Íslenskt fornbréfasafn, II. b., bls. 404.

¹⁸³ Íslenskt fornbréfasafn, III. b., bls. 219.

¹⁸⁴ Jón Þ. Þór, 2000, bls. 40-45.

¹⁸⁵ Íslenskt fornbréfasafn, IX. b., bls. 17.

¹⁸⁶ Íslenskt fornbréfasafn, IV. b., bls. 115.

¹⁸⁷ Íslenskt fornbréfasafn, VI. b., bls. 123.

¹⁸⁸ Íslenskt fornbréfasafn, VII. b., bls. 635. VIII, bls. 150.

¹⁸⁹ Íslenskt fornbréfasafn, VIII. b., bls. 207-208. Bls. 231.

Erlendur Jónson gerir próventusamning við Ögmund ábóta í Viðey og síðar.¹⁹⁰ Í festingabréfi frá árinu 1561 kemur fram að Halldór Ormsson gefi Þórdísi Eyjólfsdóttur tuttugu hundruð í Saurbæ.¹⁹¹ Þá kemur bæjarnafnið fyrir 1569 á minnismiða Vigfúsar Jónssonar sýslumanns í Kjalarnesþingi.¹⁹² Þegar máldagi kirkjunnar var gerður 1575 átti hún 30 hundruð í heimalandi og jarðirnar Ártún og Hjarðarnes en ekki var getið um að halda skuli brú á Blikdalsá.¹⁹³

Saurbær var í einkaeign árin 1686 og 1695 metinn á 60 hundruð.¹⁹⁴

Þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns var gerð **1705** var kirkjan orðin annexía frá Brautarholtskirkju og Saurbær metinn á **60** hundruð með Ártúni og Hjarðarnesi. Eigandi var Sigurður Björnsson lögmaður og ábúandi á 50 hundruðum en annar ábúandi var á tíu hundruðum, Litla Saurbæ. Þá var hægt að fódra tólf kýr, einn eldshest og tvo sem vel var gefið, einn griðung, þrjátíu ær, tíu lömb og þrjá kálfa. Fjárupprekstur, hestagöngu og selstöðu hafði jörðin í sínu landi á Blikdal. Torfrista og stunga til húsabótar hjálpleg, mósukurður til eldiviðar nægur og til sölu ef vildi. Hvanna og rôtartekja voru litlar og nýta mátti sölvafjöru og fjörugrös. Hægt var að veiða sel og hafði svo verið gert en lítið var um hrognkelsi. Rekaþöngla og þang mátti brúka til eldiviðar og rekavon var nokkur. Heimræði var allt árið og gengu skip eigenda eftir hentugleikum en lending var brimsöm og gat brugðist. Selvegur þótti langur og erfiður og sumarhögum var hætt við skriðum. Sauðfé og hestum stóð ógn af sjávarflóðum á vetrum og af foruðum og dýjum. Stórviðrasamt og sjávangur braut af túnnum. Þá var Litli Saurbær afbýli og Stekkjarkot/ Bjarg hjáleiga af jörðinni og dýrleiki þeirra talinn með heimajörðinni og tómthúsmaður var í heimajarðarhúsum sem stóðu á Litla Saurbæ.¹⁹⁵

Saurbæjarkirkja var annexía frá Brautarholti 1748.¹⁹⁶

Eigandi Saurbæjar seldi kaupmanni í Reykjavík rétt til vinnslu jarðefna á jörðum sem hann átti, Saurbæ, Hjarðarnesi, Ártúni og Bjargi (Stekkjarkoti).

Litli Saurbær var afbýli af heimajörðinni 1705 metinn á 10 hundruð en talinn með heimajörðinni. Kvaðir höfðu áður verið um mannlán allt árið annaðhvort heima eða frammi á Kjalarnesi en höfðu verið feldar niður vegna góðvilja en dagsláttur hafði stundum verið kallaður. Hægt var að fódra þrjár kýr, tuttugu ær og eitt ungneyti á partinum. Kostir og lestir voru þeir sömu og heimajarðarinnar nema heldur braut meira af túninu og lending var betri.¹⁹⁷

Tómthúsmaður var í heimajarðarhúsum sem stóðu á Litla Saurbæ 1705 og greiddi hann 25 álnir í húsaleigu til landdrottins. Kvaðir voru á hann um skipsróður utan sláttar sem skyldi gjaldast með formennsku. Eldiviðartak var frítt og eigandi viðhélta húsinu. Tómthúsið hafði þá stundum verið byggt með grasnyt eða ekki og stundum fylgt Litla Saurbæ þegar meirihluti jarðarinnar var nytjaður.¹⁹⁸

4.10.2 Minjar og örnefni

4.10.3 Fornleifaskrá Saurbæjar vegna breikkunar Vesturlandsvegar

Saurbær 1896-3 (309-63)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-3	309-63	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362499	422107	14	5,8	Sæmilegt	Nei

¹⁹⁰ Íslenzkt fornbréfasafn, VIII. b., bls. 631. X, bls. 378. XIII, bls. 262.

¹⁹¹ Íslenzkt fornbréfasafn, XIII. b., bls. 629.

¹⁹² Íslenzkt fornbréfasafn, XV. b., bls. 341.

¹⁹³ Íslenzkt fornbréfasafn, XV., bls. 634.

¹⁹⁴ Björn Lárusson, 1967, bls. 133.

¹⁹⁵ Jarðabók, Árna Magnússonar og Páls Vídalín III., bls. 374-376.

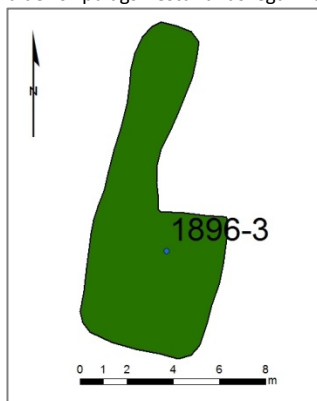
¹⁹⁶ Lovsamling for Island, II. b., 1853, bls. 705.

¹⁹⁷ Jarðabók, Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. b., bls. 376.

¹⁹⁸ Jarðabók, Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, III. b., bls. 337.

Mynd 75. Leifar af bragga (1896-3), horft í norðaustur.

Mynd 76. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-3).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegjar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.¹⁹⁹

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hætta.

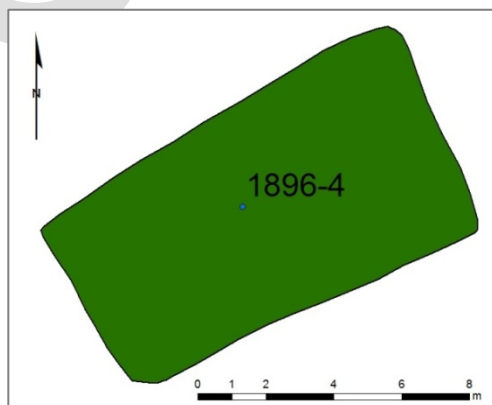
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-4 (309-64)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-4	309-64	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362482	422093	11,7	6	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 77. Leifar af bragga (1896-4), horft í austur. Fjær sér í leifar eftir bragga (1896-5).

Mynd 78. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-4).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegjar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkja her tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁰⁰

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

¹⁹⁹ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

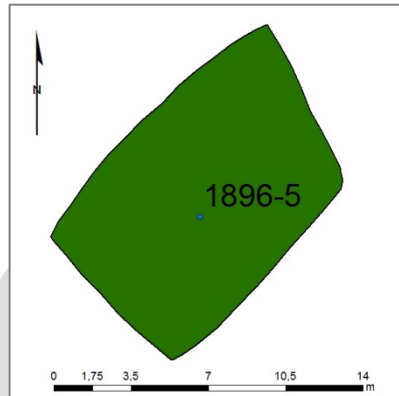
²⁰⁰ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Saurbær 1896-5 (309-65)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-5	309-65	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362518	422104	13,6	8,9	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 79. Leifar af bragga (1896-5), horft í norðaustur.

Mynd 80. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-5).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁰¹

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hætta.

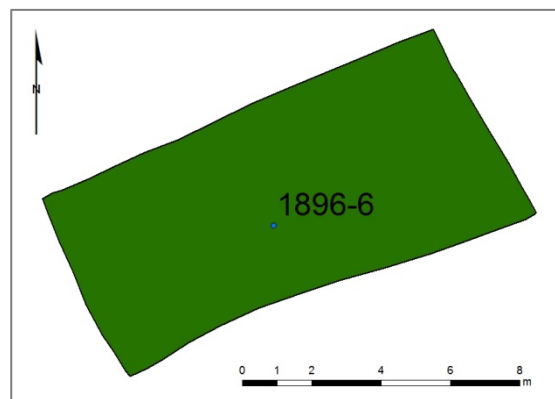
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-6 (309-66)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-6	309-66	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362524	422079	12,6	6	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 81. Leifar af bragga (1896-6), horft í austur.

Mynd 82. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-6).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í

²⁰¹ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁰²

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hætta.

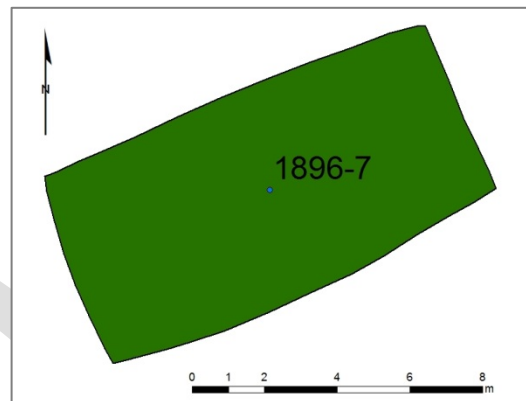
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-7 (309-67)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-7	309-67	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362503	422067	11,5	6	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 83. Leifar af bragga (1896-7), horft í austur.

Mynd 84. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-7).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsveggar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskalahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁰³

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss, vestur veggur mjög skýr.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-8 (309-68)

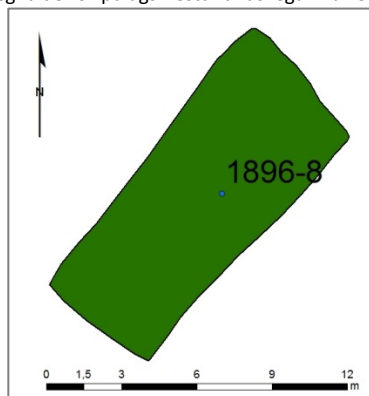
Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-8	309-68	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362539	422061	13	6	Sæmilegt	Að hluta

²⁰² Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

²⁰³ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Mynd 85. Leifar af bragga (1896-8), horft í norðaustur.

Mynd 86. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-8).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegjar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁰⁴

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem markar útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hætta.

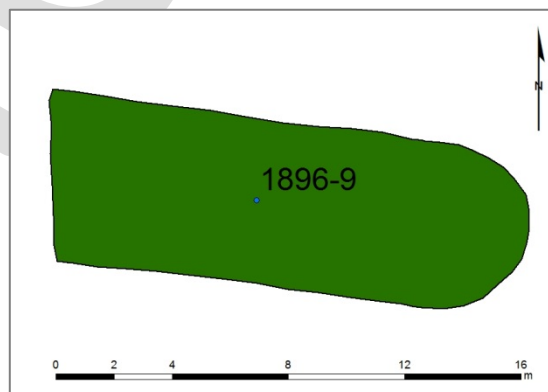
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-9 (309-69)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-9	309-69	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362516	422041	16,5	5,5	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 87. Leifar af bragga (1896-9), horft í vestur.

Mynd 88. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-9).

Staðhættir: Austan við Dalmynni, á milli Vesturlandsvegjar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkja her tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁰⁵

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem markar útlínur braggans. NA - gaflinn hefur fallið í heilu lagi og má greina útlínur hans í sverðinum.

Hættumat: Mikil hætta.

²⁰⁴ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

²⁰⁵ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

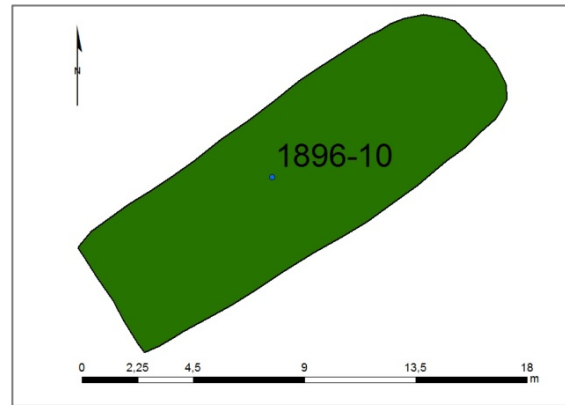
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-10 (309-70)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-10	309-70	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362559	421988	18,1	6,2	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 89. Leifar af bragga (1896-10), horft í austur.

Mynd 90. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-10).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁰⁶

Lýsing: Norðaustur gafi liggur í grasinu og er hann úr holsteini. Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem markar útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

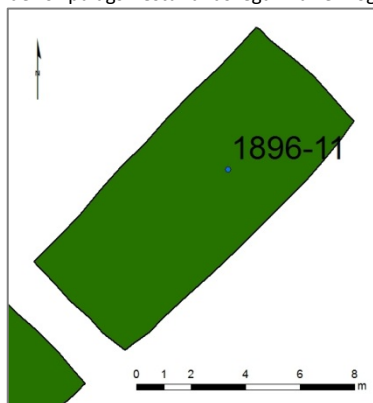
Saurbær 1896-11 (309-71)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-11	309-71	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362548	421975	12,1	5,1	Sæmilegt	Að hluta

²⁰⁶ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Mynd 91. Leifar af bragga (1896-11), horft í norðaustur.

Mynd 92. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-11).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegjar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁰⁷

Lýsing: Svæðið er gróið og steypubrot marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hætta.

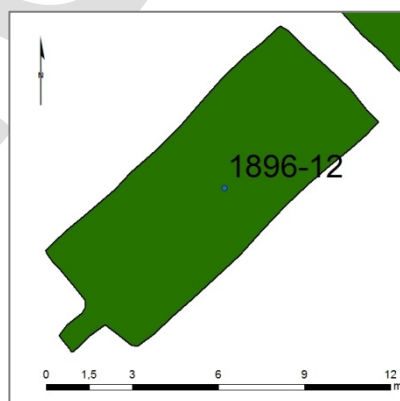
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-12 (309-72)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-12	309-72	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362536	421967	13,2	4,6	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 93. Leifar af bragga (1896-12), horft í norður.

Mynd 94. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-12).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegjar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁰⁸

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkra steypuveggi sem afmarka útlínur þessa húss. Að vestan eru tvær hellur þar sem inngangur hefur verið, austur gaflinn hefur fallið út.

Hættumat: Mikil hætta.

²⁰⁷ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

²⁰⁸ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

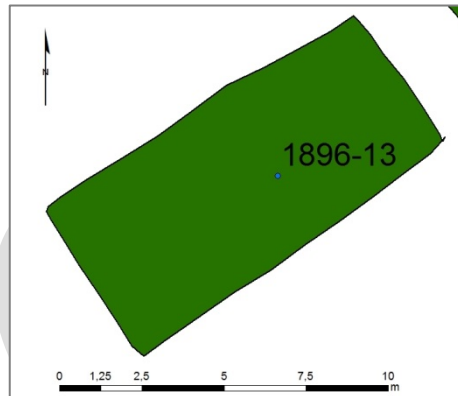
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-13 (309-73)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-13	309-73	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362506	421990	11,3	5,3	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 95. Leifar af bragga (1896-13), horft í norðaustur.

Mynd 96. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-13).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegjar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²⁰⁹

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

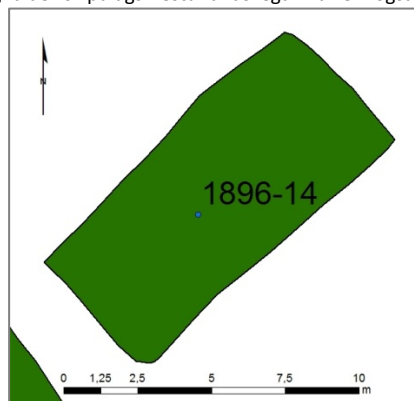
Saurbær 1896-14 (309-75)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-14	309-74	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362519	422003	11,6	5,1	Sæmilegt	Að hluta

²⁰⁹ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Mynd 97. Leifar af bragga (1896-14), horft í norðaustur.

Mynd 98. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-14).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegjar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²¹⁰

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hætta.

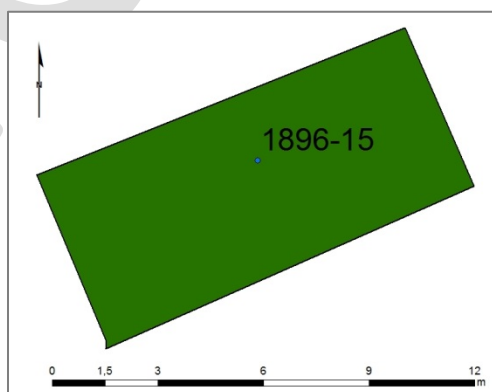
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-15 (309-75)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-15	309-75	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362489	422009	11,3	5,2	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 99. Leifar af bragga (1896-15), horft í vestur.

Mynd 100. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-15).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegjar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²¹¹

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

²¹⁰ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

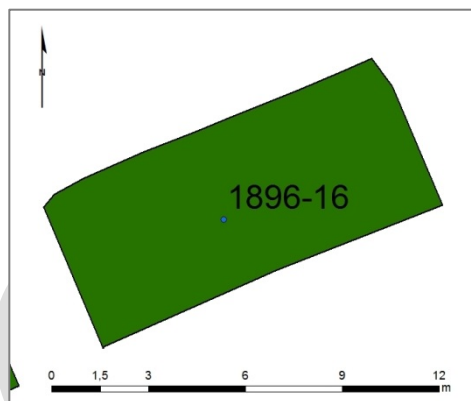
²¹¹ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Saurbær 1896-16 (309-76)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-16	309-76	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362503	422017	11,4	5	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 101. Leifar af bragga (1896-16), horft í austur.

Mynd 102. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-16).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hætta.

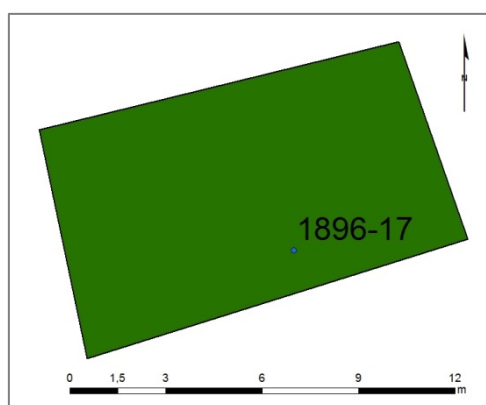
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-17 (309-77)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-17	309-77	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362500	422037	12,2	7	Sæmilegt	Að mestu

Mynd 103. Leifar af bragga (1896-17), horft í austur.

Mynd 104. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-17).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag.

Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²¹²

Lýsing: Svæðið er gróið en einstaka steypubrot sem marka útlínur braggans.

Hættumat: Mikil hætta.

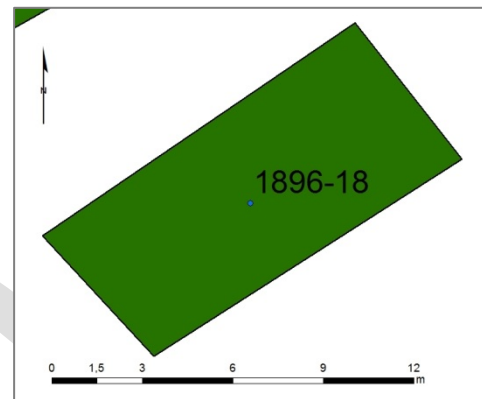
Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-18 (309-78)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-18	309-78	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362470	422036	12,4	5,5	Sæmilegt	Að hluta

Mynd 105. Leifar af bragga (1896-18), horft í austur.

Mynd 106. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-18).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsveggar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²¹³

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss. Í miðju þess er stept gólf.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-19 (309-79)

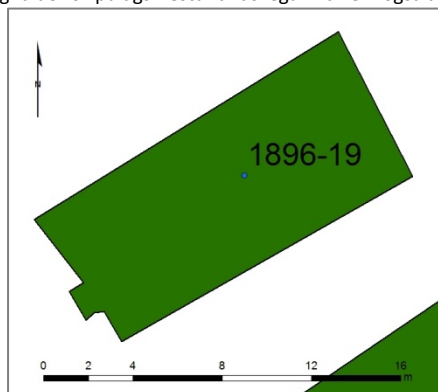
Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-19	309-79	Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362458	422047	16	7	Sæmilegt	Að hluta

²¹² Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

²¹³ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Mynd 107. Leifar af bragga (1896-19), horft í austur.

Mynd 108. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-19).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²¹⁴

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarka útlínur þessa húss. Girðingaleifar eru við suðvestur hliðina.

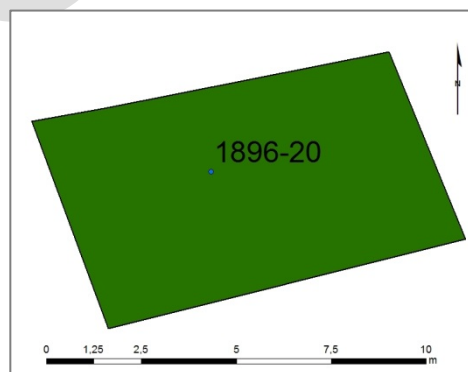
Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-20 (309-80) ath vantar ljósmynd

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-20	309-80	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362482	422061			Sæmilegt	Að mestu

Vantar ljósmynd skoða herminjar dalsmynni 9204 og 1896-7

Mynd 109. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-21).

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og eru um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkjaher tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²¹⁵

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarkar útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

²¹⁴ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

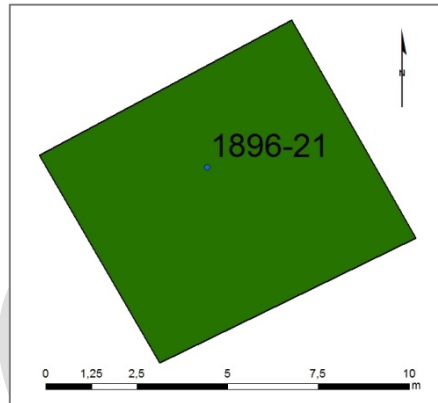
²¹⁵ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Saurbær 1896-21 (309-81)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-21	309-81	Camp Saurbær	Braggi	Steypa	1940	362440	422081	7,8	6,7	Slæmt	Að mestu

Mynd 110. Leifar af bragga (1896-21), horft í austur.

Mynd 111. Teikning byggð á uppmælingu á umfangi leifa eftir bragga (1896-21).

Staðhættir: Austan við Dalmynni, á milli Vesturlandsvegar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og er um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkja her tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²¹⁶

Lýsing: Illa gróið svæði þar sem má finna nokkur steypubrot sem afmarkar útlínur þessa húss.

Hættumat: Mikil hættu.

Hættuorsök: Vegagerð.

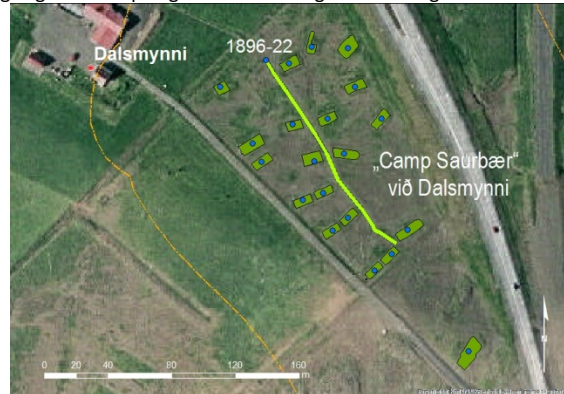
Saurbær 1896-22 (309-82)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-22	309-82	Camp Saurbær	Vegur	Vegur	1940	362468	422100	142	2,5	Slæmt	Að hluta

²¹⁶ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

Mynd 112. Vegur (1896-22) á milli bragga í Camp Saurbæ.

Mynd 113. Teikning byggð á uppmælingu (1896-22), gula brotalínan markar áhrifasvæði framkvæmda.

Staðhættir: Austan við Dalsmynni, á milli Vesturlandsvegar og heimtraðarinnar, í bitnum haga. Á þessi svæði reistu Bretar herskálahverfi „Camp Saurbær“ og er um 20 sýnilegir að hluta þar í dag. Bandaríkja her tók síðan við af Bretum og settist þá 240 manna flokkur að í Dalsmynni og 30 í Tíðarskarði.²¹⁷

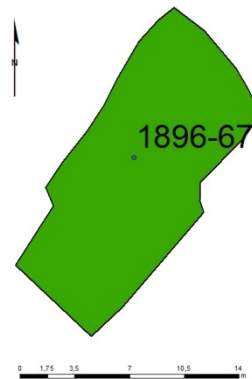
Lýsing: Vegurinn eru um 2.5 m á breidd og um 160 m á lengd og liggur þvert yfir svæðið frá NV til SA. Greina má steinaraðir í köntum.

Hættumat: Mikil hætta.

Hættuorsök: Vegagerð.

Saurbær 1896-67 (309-84)

Mí nr.	Safn nr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
1896-67	309-84		Herminjar	Steypa	1940	362593	421918	19,3	9,1	Slæmt	Nei

Staðhættir: Fyrir utan beitarhólf suðaustan við Dalsmynni þar sem eru leifar af braggagrunnum frá „Camp Saurbær“ um 290 m frá íbúðarhúsinu óljós minjastaður. Um 70 m suðaustur frá braggagrunnum (309-71 og 309-72).

Lýsing: Mikið af steypubrotum sem gætu hafa verið undirstöður. Mældum utan með þar sem minjar gætu hafa verið. Óljós hæð, mosa og grasi gróin að mestu leiti.

Hættumat: Mikil hætta vegna vegagerðar.

²¹⁷ Friðþór Eydal, 1997, bls. 38, 270.

5 5. Niðurstöður og varðveislumat

Verndargildi
Fylgiskjöl:
1)Hnitaskrá.

6 Heimildaskrá

Óprentaðar heimildir:

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum (SÁM):

Örnefnaskrá Varmadalur 125765-277, Ari Gíslason skráði.

Adolf Friðriksson, Garðar Guðmundsson og Howell M. Roberts. (2002). Þingstaðarannsóknir.

Reykjavík: Fornleifastofnum Íslands FS183-02141.

Anna Lísu Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Prastardóttir. (2015). *Skrauthólar á Kjalarnesi.*

Byggðakönnun, Fornleifaskrá og húsakönnun. Reykjavík. Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Anna Lísu Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Prastardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir. (2014). *Vallá*

á Kjalarnesi. Byggðakönnun, fornleifaskrá og húsakönnun. (Skýrsla nr. 167). Reykjavík.

Byggðarsögusafn Reykjavíkur.

Anna Lísu Guðmundsdóttir. (2008). Mat á umhverfisáhrifum Sundabrautar 2., áfanga. Fornleifar á

framkvæmdarsvæðinu. (Skýrsla. nr. 139). Reykjavík. Minjasafn Reykjavíkur.

Anna Lísu Guðmundsdóttir og Sólborg Una Pálsdóttir (2003). *Fornleifaskráning jarðarinnar Jörfa*

á Kjalarnesi. (Skýrsla nr. 101). Reykjavík: Minjasafn Reykjavíkur.

Birna Lárusdóttir. (2012). *Fornleifaskráning á Hrafnhólum á Kjalarnesi.* Reykjavík:

Fornleifastofnun Íslands.

Björn Bjarnarson. (1936-40). Kjósarsýsla. Í Landnám Ingólfs: safn til sögu þess. Reykjavík. Félagið

Ingólfur.

Björn Kristjánsson. (1943). Kalkiðnaður í Mógilsá. *Iðnsaga Íslands*. Síðara bindi. Ritstjóri

Guðmundur Finnbogason. Reykjavík: Iðnaðarmannafélagið í Reykjavík, bls. 81-83.

Bragi Sigurjónsson. (1983-1987). *Göngur og réttir*. I bindi. Akureyri. Skjaldborg.

Brynjúlfur Jónsson. (1902). Kirkjutóft á Esjubergi (og hoftóft á Hofi á Kjalarnesi). Í *Árbók Hins*

íslenska fornleifafélags. 1902, bls. 33-35. (sjá einnig Árbók 1982, bls. 193. Í ársskýrslu

Þjóðminjasafns 1981.)

Brynjúlfur Jónsson. (1908). Rannsóknir fornleifa sumarið 1907 í Kjósarsýslu. Í *Árbók Hins íslenska*

fornleifafélags, bls. 11-13.

- Eggert Ólafsson. (1981). *Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar um ferðir þeirra á Íslandi árin 1752-1757*. Eggert Ólafsson samdi, Steindór Steindórsson frá Hlöðum íslenskaði árið 1942. Reykjavík. Örn og Örlygur.
- Egill J. Stardal. (1985). Esja og nágrenni. Í *Þættir um nágrenni Reykjavíkur*. Árbók Ferðafélags Íslands 1985, bls. 83-113. 147
- Elín Ósk Hreiðarsdóttir. (2006). *Fornleifaskráning í Varmadal á Kjalarnesi*. Reykjavík, Fornleifastofnun Íslands.
- Fasteignamatssbók Kjósarsýslu með athugasemdum frá 1930. Handskrifað handrit.
- Finnur Jónsson. (1898). Hofalýsingar í fornsögum og goðalíkneski. Í *Árbók hins Íslenska fornleifafélags*, bls. 28-38.
- Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823*. (1983). Sveinbjörn Rafnsson bjó til prentunar. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar.
- Friðþór Eydal. (1997). *Vígaðrekar og vopnagnýr: Hvalfjörður og hlutur Íslands í orrustunni um Atlandshafið*. Bláskeggur.
- Guðmundur L. Hafsteinsson. (2008). Saurbæjarkirkja, byggingarsaga kirkjunnar. Í *Kirkjur Íslands*. 12. bindi. bls. 276-282.
- Guðmundur Magnússon, Hlynur Þór Magnússon. (1971, 24. febrúar). Minning Benedikt Magnússon frá Vallá. *Íslendingaþættir Tímans*, bls. 12-13.
- Guðmundur Ólafsson. (2004). *Þingnes við Elliðavatn. Fornleifarannsókn 2003*. (Vinnuskýrslur fornleifa 2004). Þjóðminjasafnið. Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Guðmundur Ólafsson. (1994). *Fornleifakönnun vegna Hvalfjarðarganga. Rannsókn 26.-27. febrúar 1994*. (Rannsóknarskýrslur fornleifadeildar 1994/1). Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Guðmundur Ólafsson. (1991). *Minjar í Þerney: Rannsóknarferð 25. maí 1983*. Reykjavík: Fornleifadeild Þjóðminjasafn Ísland.
- Guðmundur Ólafsson. (1984). *Hof á Kjalarnesi. Fornleifakönnun*. (Rannsóknarskýrslur 1984/7). Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Guðmundur Ólafsson (1981). *Esjuberg á Kjalarnesi. Rannsókn á svonefndri kirkju Örlygs*. (Rannsóknarskýrslur 1981/1). Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands.
- Gunnar Bollason. (2012). *Kjalarnesprófastsdæmi, skráning og rannsókn á friðuðum minningarmörkum*. Reykjavík. Fornleifavernd ríkisins.
- Gunnar Kristjánsson. (2008). Saurbæjarkirkja, gripir og áhöld. Í *Kirkjur Íslands*. 12. bindi. bls. 287-297.

- Halldór Jónsson. (1953). *Ljósmyndir, I Húsvitjun*. Reykjavík. Áttahagafélag Kjósverja. 148
- Ingvar Birgir Friðleifsson. (1985). Jarðsaga Esju og nágrennis. Í *Árbók Ferðafélags Íslands: þættir um nágrenni Reykjavíkur*. bls. 141-172.
- Íslenskt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenska menn*. I.-XV. bindi. Kaupmannahöfn. Hið Íslenska bókmenntafélag.
- Íslensk fornrit I. Íslendingabók. Landnámabók*. (1968). Jakob Benediktsson gaf út. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Íslensk fornrit XIV. Kjalnesinga saga*. (1959). Jóhannes Halldórsson gaf út. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. (1923-1924). Þriðja bindi. Árni Magnússon Kaupmannahöfn. Hið íslenska fræðafélag í Kaupmannahöfn.
- Jarðatal á Íslandi, með breuðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845 og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu*. (1847). Kaupmannahöfn. J. Johnsen.
- Jón Halldórsson. (1903). *Biskupasögur Jóns prófests Halldórssonar í Hítardal*. Með viðbæti. 1. bindi. Reykjavík: Sögufélag.
- Jón Oddsson Hjaltalín. (1937-39). Lýsing Kjósarsýslu 1746. Í *Sýslulýsingar og sóknarlýsingar. Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess III*. Reykjavík. Félagið Ingólfur gaf út.
- Jörðin Saltvík seld fyrir 50 milljónir kr. (1997, 10. september). *Morgunblaðið*. bls. 5.
- Kaupfélag Kjalarnesþings, Brúarlandi. (1977, 1. febrúar). *Samvinnan*, bls. 56. Kjalarnes eptir skriðuhlaupin. (1886, 8. september). *Ísafold*. bls. 145-146.
- Kristján Eldjárn. (1980). Leiruvogur og Þerneyjarsund. Staðfræðileg athugun. Í *Árbók hins íslenska fornleifafélags*, bls. 25-35. Reykjavík. Hið íslenska fornleifafélag.
- Kristian Kálund. (1984). *Íslenskir sögustaðir I Sunnlendingafjórðungur*. Reykjavík: Bókaútgáfan Örn og Örlygur HF.
- Lög um menningarminjar nr. 80/201*.
- Magnús Þorkelsson. (1987). P.E. Kristian Kálund: *Íslenskir sögustaðir I-IV*. Í *Saga*, bls. 258-262.
- Margrét Björk Magnúsdóttir. (2010). *Fornleifaskráning jarðarinnar Ártúns á Kjalarnesi*. (Skýrsla nr. 153). Reykjavík: Minjasafn Reykjavíkur.

Ný jarðabók fyrir Ísland: samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1.aprílmánaðar 1861. [1981]. Ljósprent af frum- útgáfunni, sem gefin var út í Kaupmannahöfn 1861. [Reykjavík:] Jarðabókaútgáfa.

Ragnheiður Traustadóttir, Anna Lía Guðmundsdóttir. (2001). *Fornleifaskráning jarðanna Mógilsár og Kollafjarðar*. Drög að skýrslu. Gögn Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Skráningarstaðlar fornleifa. (2013). Reykjavík. Minjastofnun Íslands.

Skúli Magnússon. (1935-36). *Lýsing Gullbringu- og Kjósarsýslu*. Verðlaunaritgerð. Reykjavík: Félagið Ingólfur.

Skýrslur um landshagi á Íslandi. (1858). I bindi. Kaupmannahöfn: Hið íslenska bókmenntafélag, 1858-1875.

Sólborg Una Pálsdóttir. (2004). *Fornleifaskráning Bakka og Bakkaholts á Kjalarnesi*. (Skýrsla nr. 118). Reykjavík: Minjasafn Reykjavíkur.

Sveinn Níelsson. (1950). *Prestatal og prófasta á Íslandi*. Björn Magnússon sá um útgáfuna og jók við. Kaupmannahöfn. Hið íslenska bókmenntafjelag.

Tómas Jóhannesson, Árni Hjartarson, Halldór G. Pétursson. (2010). *Ofanflóðahættumat fyrir Kerhóla á Kjalarnesi*. Skýrsla VÍ 2010-004. Reykjavík. Veðurstofa Íslands.

Þorsteinn Jónsson. (1998). *Kjalnesingar: Ábúendur og saga Kjalarneshrepps frá 1890*. Þorsteinn Jónsson tók saman. [Reykjavík]. Byggðir og bú.

Þórunn Erlu- Valdimarsdóttir. (2006). *Upp á sigurhæðir, saga Matthíasar Jochumssonar*. Reykjavík. JPV.

Þjóðskjalasafn Íslands. (1916). Túnakort. *Saubær með Stekkjarkoti 1916*.